

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Första kammaren.

Nr 19.

Tisdagen den 14 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Mossberg* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

- nr 267, angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område;
- nr 271, angående förhöjning av vissa ersättningar enligt lagen den 11 juni 1937 om krigsförsäkring för ombord å fartyg tjänstgörande personer;
- nr 272, angående anslag för budgetåret 1946/47 till statens bosättningslånefond; samt
- nr 281, angående ersättning i vissa fall i anledning av sjukdom, ådragen under arbete i civilförsvarets flyktingverksamhet.

Justerades protokollen för den 8 och den 11 innevarande månad.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Att statsrådet *Gunnar Sträng*, född 23 december 1906, som vårdats å Serafimerlasarettets kirurgiska avdelning fr. o. m. 22 april t. o. m. 7 maj under diagnos: njuråkomma, är i behov av vila i hemmet t. o. m. 19 maj och under denna tid är oförmögen till arbete, intygas.

Stockholm, Serafimerlasarettet den 10 maj 1946.

Einar Bohm,

leg. läk.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 223, i anledning av väckta motioner angående en omprövning av räntan å vissa ur statens pensionsfonder beviljade äldre lån;

nr 229, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift;

nr 230, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till Medicinalstyrelsen: Avlöningar m. m.;

nr 231, i anledning av väckta motioner angående upphörande av den »erkänsla», som vid försäljning av vissa fastigheter betalas till Lunds domkyrka;
nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till landsfogdarna m. fl.;

nr 233, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till driften av anstalter för bildbara sinnesslöa m. m.; samt

nr 234, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 250, angående provisorisk förbättring av vissa ersättningar i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, hänvisades denna proposition, såvitt angick anvisande av vissa anslag under fjärde huvudtiteln, till statsutskottet samt i övrigt till behandling av lagutskott.

*Ang. viss
kungl. pro-
positions
remitterande
till utskott.*

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 255, med förslag till folkbokföringsförrordning, m. m.

Herr **Schlyter**: Herr talman! Vid förra årets vårriksdag behandlades frågan om huvudgrunderna för folkbokföringen av ett särskilt utskott. Man väntade då, att proposition i ämnet skulle komma till höstriktsdagen, då samma utskott fortfarande satt och kunde, med den första propositionens behandling i färskt minne, ha fullföljt arbetet med detta ärende. Nu kommer propositionen i stället i år i mitten på maj, och det har ifrågasatts, att den skulle remitteras icke till ett särskilt utskott med samma ledamöter som förra året, utan till lagutskott, i vilket fall den skulle tillfalla första lagutskottet.

Då första lagutskottet icke har någon speciell kompetens på detta område och då det enda förnuftiga synes vara, att de personer, som tidigare ha sysslat med detta ärende, fortfarande få handlägga det inom riksdagen, alltså att ett nytt särskilt utskott tillsättes för ändamålet, men då jag inte är beredd, herr talman, att utan frågans förberedande väcka förslag om detta i dag, ber jag att få yrka bordläggning av remissen av denna proposition.

Herr **andre vice talmannen**: Enligt de regler, som bruka gälla här i dylika fall, skulle, om ett särskilt utskott skulle ha tillsatts för denna fråga, beslut om detta fattas i dag. Andra kammaren har, om jag är riktigt underrättad, redan remitterat denna proposition till första lagutskottet. Inga förberedelser äro vidtagna för tillsättandet av ett särskilt utskott.

Då propositionen avlämnades i lördags, voro inte så många ledamöter här, som kunde ta någon ställning i frågan. Men alla, som voro här, ansågo, att frågan mycket väl kunde gå till första lagutskottet. De ledamöter av första lagutskottet, som voro här, vitsordade, att detta utskott för närvarande är mycket litet arbetsbelastat, ja, nästan inte hade någonting alls att göra. Därför blevo inga sådana förberedelser vidtagna.

Nu upplyser ju första lagutskottets högt ärade ordförande, att utskottet inte känner sig kompetent att behandla denna fråga. Det är ju ett avgörande hinder, även om det också är en sensationell upplysning. Jag har därför för min del inte här någon erinran att göra emot att ärendet bordlägges till i morgon.

Herr **Schlyter**: Beträffande den uppgift, som herr andre vice talmannen lämnade, att första lagutskottet inte skulle ha någonting att göra och att det därför skulle vara lämpligt att nu i mitten av maj skicka på lagutskottet en proposition på 308 sidor, vill jag bara nämna, att första lagutskottet verkligen ge-

Ang. viss kungl. propositions remitterande till utskott. (Forts.)

nom träget arbete har till mitten av maj avverkat, vad utskottet förut under riksdagen har fått. Så gör första lagutskottet alltid, vi avverka alltid vårt arbete för att vara färdiga vid denna årtid. Emellertid är det i alla fall inte riktigt, att vi inte ha någonting att göra, ty om jag inte misstar mig, fingo vi just i lördags två nya propositioner. Den ena ha vi gått och väntat på under hela riksdagen. Den gäller den nya rättegångsbalkens ikraftträdande. Av denna proposition är ett flertal tidigare avlämnade propositioner beroende. Dessa äro föredragna och behandlade i utskottet men skola nu slutbehandlas i samband med den nya propositionen. Kamnaren torde alltså inte ha någon anledning att skicka propositionen nr 255 på utskottet bara för att vi skola få någonting att göra.

Är det inte längre möjligt att tillsätta något särskilt utskott, torde denna proposition snarare höra till bevillningsutskottets arbetsområde än till första lagutskottets.

Herr talmannen förklarade, att då bordläggning begärts av frågan, till vilket utskott förevarande kungl. proposition borde hänvisas, denna fråga, jämlikt § 58 mom. 2 riksdagsordningen, komme att vila på bordet till nästa sammanträde.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 262, med förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken; och

nr 263, med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rättshandlingar.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 265, angående anslag för budgetåret 1946/47 till vissa ersättningar i anledning av olycksfall i arbete m. m.; och

nr 266, angående anslag till statistiska centralbyrån och folkbokföringen för budgetåret 1946/47.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:t proposition nr 268, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av den vid förordningen den 30 juni 1943 (nr 477) om skatt å vissa pälsvaror fogade förteckningen över pälsskinn.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 269, med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker, m. m.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 337, av herrar *Holmbäck* och *Björck*, i anledning av Kungl. Maj:t proposition angående anslag till utbildning av tandläkare m. m.;

nr 338, av herr *Sjödahl* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbildning av tandläkare m. m.;

nr 339, av herr *Sjödahl*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av de tekniska högskolorna m. m.;

nr 340, av herr *Wehtje*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av de tekniska högskolorna m. m.;

nr 341, av herr *Nordenson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av de tekniska högskolorna m. m.;

nr 342, av herr *Holmbäck*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av de tekniska högskolorna m. m.; samt

nr 343, av herr *Berg, Robert*, och herr *Franzon*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken m. m.

Föredrogos och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtanden nr 2 och 3, konstitutionsutskottets memorial nr 15 samt utlåtanden nr 16 och 17, statsutskottets utlåtanden nr 4 och 119—130, bankoutskottets utlåtanden nr 33—44, andra lagutskottets utlåtande nr 27, första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 10—12 ävensom kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 6 och 7.

På framställning av herr talmannen beslöts att utrikesutskottets utlåtanden nr 2 och 3 skulle sättas sist bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 267, 271, 272 och 281.

*Interpellation
ang. bristen
på arbets-
kraft
inom jord-
bruket och
hemmen.*

Fru *Svenson* erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Tillgången på arbetskraft inom jordbruket har sedan länge varit knapp. Under krigsåren med dess omfattande militära inkallelser blev den bristande arbetskrafttillgången vid skilda tillfällen allvarlig och särskilda åtgärder — bland annat hempermittering av inkallade jordbrukare och jordbruksarbetare — måste gripas för att det nödvändiga arbetet inom jordbruket skulle kunna skötas. De militära myndigheterna sökte också genom att inkalla jordbrukare på tider, då jordbruksarbetet icke var särskilt brådskande, bidra till att lätta det tryckta läget på jordbrukets arbetsmarknad.

Sedan kriget upphört och därmed också den militära beredskapen hade man väntat, att tillgången på arbetskraft överhuvud taget skulle öka och att jordbruket därigenom inte skulle komma att ställas inför så svåra situationer som under krigsåren. Så har emellertid icke blivit fallet. Inom de flesta mera arbetskrävande näringsgrenar motsvarar tillgången på arbetskraft icke vad som efterfrågas. En väsentlig orsak härtill är, att verkningarna av den låga nativiteten under 1920-talet och början av 1930-talet nu börja visa sig på arbetsmarknaden. Antalet födda barn sjönk från år till år under denna period, varför de årskullar, som under senare tid hunnit upp till arbetsför ålder, äro väsentligt mindre än vad de föregående varit. Detta har över hela arbetsmarknaden minskat tillgången på arbetskraft.

För jordbrukets del försvåras läget av industriens konkurrens om arbetskraften. Överflyttningen av särskilt ungdomar från jordbruk till industri har som bekant pågått sedan långt tillbaka, och eftersom industrien just nu befinner sig i en högkonjunktur och dess löneläge pressats uppåt bjuder den jordbruket en övermäktig konkurrens om arbetskraften. Läget för industriens del är för övrigt sådant, att den som helhet tagen skulle kunna sysselsätta ännu mera arbetskraft än vad den för närvarande gör. Även tvånget att på vissa områden bibehålla krishushållningen bidrar att förvärpa bristsituationen på arbetsmarknaden. Särskilt är detta fallet med skogsarbetet. De på grund av den

Interpellation ang. bristen på arbetskraft inom jordbruket och hemmen.

(Forts.)

otillräckliga importen av fossilt bränsle alltjämt nödvändiga stora vedavverkingarna sysselsätta ett stort antal arbetare.

Faktum är därför att bristen på arbetskraft inom jordbruket är större nu än vad den någonsin varit. Rapporterna från arbetsförmedlingarna inom olika län tala sitt tydliga språk därom. Antalet anmälda lediga platser är mångdubbelt större än antalet arbetssökande. Det är således i det närmaste omöjligt att skaffa arbetare till gården, och många jordbrukare se med oro fram mot höbärgningen och skörden i sommar och i höst. I de sydligaste landskapen har man stora bekymmer för skötseln av rotfrukterna. Där är behovet av arbetskraft redan överhängande aktuellt. Från Hallands län rapporteras, att arbetsförmedlingen därstädes företagit formliga ackvisitionsresor i bygderna för att söka inventera tillgången på eventuellt ledig arbetskraft. Ett par man från arbetsförmedlingen besöker olika platser i sällskap med personer, som känna bygderna och som försöka hjälpa till att skaffa fram folk, som kunna förmodas vara villiga att taga arbete. En och annan person har man träffat på som varit villig till detta men i stort sett har man fått bekräftat vad man redan visste förut, nämligen att det är överfullt med arbete inom jordbruket men en oerhörd brist på arbetskraft.

Detta nästan katastrofala läge hotar också att medföra svåra följdverkningar för jordbruket. I många fall tvingas man och hustru att ensamma eller eventuellt med hjälp av äldre personer sköta en gård, som är väsentligt större än ett normalt familj jordbruk. De få, som en arbetsförmedlingstjänsteman i ett mellansvenskt län drastiskt uttryckt sig, halvt slita ihjäl sig för att klara driften vid gården. De måste koncentrera sig på utomhusgöromålen och arbetet i ladugården, medan skötseln av själva hemmet och bostaden måste eftersättas. Det händer också att många jordbrukare måste realisera hela sin djurbesättning enbart av den orsaken, att arbetskraft för dess skötsel icke kan erhållas.

Även ur social synpunkt inger arbetskraftsbristen farhågor. Reglerad arbetstid, semester o. d. som många anse vara självklara medborgerliga rättigheter äro för stora delar av jordbruksbefolkningen okända begrepp. Och läkare, som varit i tillfälle att studera jordbruksbefolkningens arbetsförhållanden, ha förklarat, att det nuvarande tillståndet utgör en allvarlig fara för folkhälsan, särskilt när det gäller kvinnorna.

Situationen är just nu så allvarlig, att åtgärder snabbt måste vidtagas för att åtminstone hjälpligt söka lösa jordbrukets arbetskraftsfråga. Utan statsmakternas medverkan torde detta knappast låta sig göra.

Under krisåren har skolungdom under ferierna deltagit i jordbruksarbete. Även om den inte utgör någon fullgod arbetskraft kan den dock i det rådande läget bli en god hjälp åt jordbrukarna. Därför bör en intensifierad propaganda sättas in i år för att förmå skolungdom att taga arbete i jordbruket och hushållen. Det förut tillämpade systemet med arbetsläger för dylika ungdomar bör utvidgas. De värnpliktiga, som nu äro i tjänstgöring, böra vidare beredas ledighet under de tider, som för jordbruksarbetet äro de mest brådskande, och man kan överväga, om inte särskilda åtgärder borde vidtagas för att uppmuntra de värnpliktiga att under övningsuppehållen åtaga sig arbete i jordbruket. Tillgången på livsmedel i världen svarar inte alls mot behovet, och vi bli fördenskull helt hänvisade åt våra egna resurser. Det borde också vara vår plikt att i mån av förmåga lämna livsmedel åt de svältande folken ute i världen. Allt vad göras kan bör därför också göras för att öka vår livsmedelsproduktion.

En annan åtgärd av mera tvångsmässig karaktär som tillämpades under krisåren var att införa arbetsförmedlingstvång för vissa arbetsområden såsom

Interpellation ang. bristen på arbetskraft inom jordbruket och hemmen.
(Forts.)

byggnadsverksamheten och torvindustrien för att hindra att dessa områden drogo till sig arbetskraft från jordbruket. Vad byggnadsverksamheten beträffar är den visserligen inskränkt, men det kan dock tänkas, att vissa byggnadsarbeten av icke brådskande natur tills vidare kunna uppskjutas och arbetskraften överföras till jordbruket. Det skulle också vara värdefullt, om arbetet inom vägdistrikten nedlades eller inskränktes under de tider, då arbetskraftsbehovet är störst inom jordbruket. Möjligen kan man också tänka sig att genom underhandlingar med arbetsgivare- och arbetarorganisationer överenskommelse skulle kunna träffas om att industrier, som äro belägna i jordbruksdistrikten, skulle inställa driften under den brådaste skördetiden. Det kan också tänkas, att det skulle vara möjligt att tillfälligt erhålla utländsk arbetskraft i någon omfattning, t. ex. från våra grannländer eller av flyktingar, som vistas i dessa länder. Det bör undersökas, om möjlighet härtill finnes. Givetvis måste urvalet av dylik arbetskraft ske omsorgsfullt, så att ur skilda synpunkter uppenbart olämpliga personer icke erhålla inresetillstånd. Även de främmande medborgare, som alltjämt finnas i vårt land, böra komma i åtanke vid lösandet av detta arbetskraftsproblem.

Vad här ovan anförts kan i stora delar tillämpas även på det husliga området, där bristen på kvinnlig arbetskraft är skrämmande stor, särskilt på landsbygden men även i städer och samhällen.

Med anledning av vad jag sålunda anført hemställer jag om första kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framställa följande frågor:

Har herr statsrådet uppmärksammat den svåra bristen på arbetskraft inom jordbruket och hemmen just nu?

Om så är fallet, har herr statsrådet för avsikt att vidtaga åtgärder för att skaffa arbetskraft åt jordbruket och hemmen och är herr statsrådet i så fall villig att ta hänsyn till de synpunkter jag här anført?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spørgsmål finge framställas.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens första kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 11 maj 1946.

På därom gjord ansökning beviljade herrar deputerade vaktmästaren hos kammaren E. Ström tjänstledighet för enskilda angelägenheter från och med den 15 innevarande månad tills vidare under 1946 års riksdags vårsession. Till vikarie för Ström tills vidare under ifrågavarande tid förordnades Ake Lerin.

Är och dag som ovan.

In fidem
G. H. Berggren.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.22 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 15 maj förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Herr *Andersson, Karl*, anmälde, att han åter infunnit sig vid riksdagen.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Härmed anhålles vördsamt, att undertecknad under hänvisning till närslutna läkarintyg beviljas ledighet från riksdagsarbetet under den tid, som återstår av vårriksdagen 1946.

Karlstad den 11 maj 1946.

John Sandén.

Att riksdagsman *John Sandén* fortfarande lider av sviterna efter lunginflammation och är oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet under tiden 20 maj till vårriksdagens slut 1946, intygas härmed.

Centrallasarettet, Karlstad den 11 maj 1946.

John Svensson,
lasarettsläkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

Företogs val av dels sex revisorer för granskning av statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse, och förvaltning, dels ock sex suppleanter för dessa revisorer; och befunnos efter valförrättningens slut följande ledamöter av riksdagens första kammare hava blivit utsedda till

revisorer:

herr Berling, E.,	med 93 röster,
» Björkman, G.,	» 93 » ,
» Ericson, Frans,	» 93 » ,
» von Heland, E.,	» 93 » ,
» Mannerskantz, A.,	» 93 » ,
» Pauli, I.,	» 93 » ;

suppleant för herr Berling:

herr Norman, D.,	med 93 röster,
------------------	----------------

suppleant för herr Björkman:

herr Ekströmer, I.,	» 93 » ,
---------------------	----------

suppleant för herr Ericson:

herr Karlsson, Gustaf,	» 93 » ,
------------------------	----------

suppleant för herr von Heland:

friherre De Geer, A.,	» 93 » ,
-----------------------	----------

<i>suppleant för herr Mannerskantz:</i>	
herr Carlström, C.,	med 93 röster,
<i>suppleant för herr Pauli:</i>	
herr Forslund, A.,	» 93 » .

Anställdes val av tjugufyra valmän för anställande av föreskrivna val av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till valmän utsedda:

herr Albertsson,	med 83 röster,
» Andersson, Elon,	» 83 » ,
» Anderson, Gustaf Iwar,	» 83 » ,
» Bergh, Ragnar,	» 83 » .
» Björkman,	» 83 » ,
» Branting,	» 83 » .
» Bärgh, Johan,	» 83 » .
» Ekman,	» 83 » ,
» Elofsson, Gustaf,	» 83 » ,
» Eriksson, Carl Edmund,	» 83 » ,
» Friggeråker	» 83 » .
» Gustavson,	» 83 » ,
» Johansson, Johan Bernhard,	» 83 » ,
» Karlsson, Gottfrid,	» 83 » ,
» Lindström,	» 83 » ,
» Ljungdahl,	» 83 » ,
» Mannerskantz,	» 83 » .
» Olsson, Oscar,	» 83 » .
» Sandén,	» 83 » ,
» Sjödahl,	» 83 » ,
» Wahlmark,	» 83 » ,
» Velander,	» 83 » ,
» Wistrand,	» 83 » ,
» Åkerberg,	» 83 » .

Företogs val av tio suppleanter för kammarens valmän för anställande av föreskrivna val av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till suppleanter för kammarens ifrågasvarande valmän utsedda:

herr Lindblom,	med 55 röster,
» Olsson, Karl Johan,	» 55 » ,
» Löthner,	» 55 » ,
» Ericsson, Herman,	» 55 » ,
» Johanson, Karl August,	» 55 » ,
» Nordenson,	» 55 » ,
» Nilsson, Hjalmar,	» 55 » ,
» Wehtje	» 55 » .
» Näsgård,	» 55 » ,
» Söderkvist,	» 55 » ,

sedan ordningen dem emellan blivit genom lottning bestämd.

Föredrogs frågan, till vilket utskott Kungl. Maj:ts proposition nr 255, med förslag till folkbokföringsförordning m. m., borde hänvisas.

*Ang. viss
kungl. pro-
positions re-
mitterande till
utskott.*

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Frågan om remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 255 bordlades i går på yrkande av första lagutskottets ordförande. Hans tanke var att i stället för att remittera ärendet till första lagutskottet ett särskilt utskott skulle få ta hand om det liksom förra gången då det var före. Med anledning av denna bordläggning har det, såsom det brukar ske, förts förhandlingar mellan partierna. Man har därvid varit enig om att något särskilt utskott inte skulle tillsättas, utan att propositionen, såsom från början var tänkt, skulle remitteras till första lagutskottet. Den arbetsmetod, som skulle rekommenderas, är väl närmast att första lagutskottet skulle inbjuda bevillningsutskottet till bildandet av ett sammansatt utskott. Anledningen till att ett särskilt utskott icke har ansetts lämpligt är, att man är rädd för att det nu i riksdagens slutskede skulle i alltför hög grad bryta sönder riksdagsarbetet. Även bildandet av ett sammansatt utskott är givetvis förenat med en del svårigheter med hänsyn till att ledamöterna i detta utskott bli sysselsatta dels i det sammansatta utskottet och dels i någon mån även i det särskilda utskott som redan existerar för folkpensionsreformens skull. Det har i alla fall ansetts att den enklaste och med tanke på riksdagsarbetets fortsättning lämpligaste anordningen är att remittera ärendet till första lagutskottet.

Jag ber därför, herr talman, att få föreslå att propositionen måtte remitteras till första lagutskottet.

Herr Schlyter: Herr talman! Det angavs i går såsom hinder för tillsättande av ett särskilt utskott att andra kammaren redan hade beslutat remiss till lagutskott. Jag har emellertid av andra kammarens talman inhämtat, att andra kammarens beslut innebar att remittera frågan till lagutskott allenast under förutsättning att ett särskilt utskott icke komme att tillsättas. Andra kammarens beslut utgör således icke i något avseende hinder för tillsättandet av ett särskilt utskott.

Att ett särskilt utskott hade varit det lämpligaste för behandlingen av denna stora proposition förefaller fullkomligt självklart. Jag anförde i går de omständigheter under vilka ärendet handlades av riksdagen förra året. Jag var då alldeles överrumplad av frågan om remiss till utskottet, ty medan bevillningsutskottet hade underrättats om förhandlingarna rörande remissen, visste första lagutskottet inte om saken. Nu har jag emellertid inhämtat, att man i finansdepartementet från den lägste tjänsteman som haft befattning med detta ärende upp till chefen har utgått från att ett särskilt utskott skulle tillsättas.

För ett särskilt utskott talar naturligtvis först och främst den omständigheten, att ett stort antal personer under förra årets riksdag grundligt satt sig in i detta ärende och därvid räknat med att de skulle få ärendet tillbaka. Jag nämnde i går att man i fjol trodde att propositionen skulle komma till höstriktsdagen och då tillfalla det särskilda utskott som behandlat ärendet på våren. En självklar tanke hos ledamöterna i fjolårets särskilda utskott har också varit att de i år skulle få ärendet sig tilldelat. Jag förmodar, att utskottets ärade ordförande kan vitsorda den uppfattningen.

En detaljsynpunkt som kan anföras för ett särskilt utskott är att den prästerliga sakkunskapen är av stort värde vid handläggning av frågan om folkbokföringen. I det särskilda utskottet förra året sutto herrar Hoppe, Sandegård och Johnsson i Stockholm, vilket bekräftar denna uppfattning. Nu får utskottet naturligtvis på annat sätt skaffa sig tillgång till denna sakkunskap.

Ang. viss kungl. propositions remitterande till utskott. (Forts.)

Jag tillät mig i går i debattens hetta att säga, att jag inte ansåg första lagutskottet inneha någon speciell kompetens för ärendets upptagande. Jag vidhåller denna uppfattning, men, herr talman, allting är ju relativt. Jag jämförde oss naturligtvis med det särskilda utskottet under herr Forslunds presidium som tidigare grundligt satt sig in i ärendet. I jämförelse med den sakkunskap, som dessa herrar ha, väger naturligtvis första lagutskottets allmänna lagkunskap fjäderlätt.

Jag tillät mig också i går att nämna att, om särskilt utskott ej skulle till sättas, det naturliga hade varit, att ärendet hade remitterats till bevillningsutskottet. Härför talar den omständigheten att ärendet äger så starkt sakligt sammanhang med uppboordsreformen och att i författningsförslaget ingå många regler för mantalsskrivningen, som städse behandlats av bevillningsutskottet.

När jag i går opponerade mig mot den underliga tanken att remittera propositionen till första lagutskottet, anfördes det av en högt ärad ledamot av kammaren, att första lagutskottet inte hade något att göra. Jag svarade på detta uttalande redan i går genom att framhålla, att vi i första lagutskottet bruka forcera vårt arbete så att vi äro färdiga vid denna årstid, för att vi inte skola vara skuld till riksdagens förlängning, och det har första lagutskottet aldrig varit. Jag har nu undersökt det antal ärenden som vi ha haft under de senare åren. År 1942 hade vi ett sällsynt stort antal ärenden, men i övrigt ha vi under senare år i första lagutskottet i genomsnitt haft 50 ärenden per år att handlägga. Det är precis det antal som vi ha haft även i år. Att utskottets ledamöter i år inte ha varit särskilt betungade av arbetet i första lagutskottet, beror framför allt på att ett icke ringa antal av våra lagfrågor ha varit av utpräglad lagteknisk beskaffenhet. Det har varit frågor som ha sammanhang med rättegångsreformens ikraftträdande och som ha krävt genomgång av en otalig mängd lagparagrafer. Denna granskning genomföres ju i stort sett inte i sittande utskott. Det är nämligen inte anledning för utskottets alla ledamöter att lagtekniskt granska varenda dylik liten ointressant lagparagraf. Granskningen verkställs i stället av utskottets sekreteriat och presidium, och den tar mycken tid i anspråk. Detta gör att man inte kan bedöma ett utskotts arbetsprestation uteslutande efter det antal sammanträden som det håller.

Vi ha i första lagutskottet, så länge jag minns tillbaka, koncentrerat våra sammanträden till tisdagar, torsdagar och fredagar samt, om så har varit möjligt, även till onsdagar. Nu ser jag att man i tidningarna kritiserar denna arbetsform och förklarar, att utskotten borde sammanträda även på måndagar och lördagar. Vad första lagutskottet angår, skulle detta vara en absolut olämplig arbetsordning. Det skulle inte falla mig in såsom ansvarig för arbetet inom utskottet att annat än i rena undantagsfall sammankalla utskottets ledamöter till sammanträde på måndagar eller lördagar, även om de vore tillgängliga här i staden. Utskottets sekretariat och presidium behöver någon ostörd tid för sitt arbete. Jag tror nu inte, att den kritik, som har framkommit i pressen, är riktad mot första lagutskottet — den skulle i så fall vara fullständigt ohemul — men jag har i alla fall velat begagna tillfället att nämna detta i detta sammanhang.

Utskottet har i år planlagt sitt arbete med ledning av den av hans excellens statsministern den 15 januari 1946 till talmanen avlämnade förteckningen över väntade utskottsärenden. Med ledning av den ha vi i detalj kunnat beräkna vilka ärenden vi skulle få. Vi kunde aldrig tänka oss, att förslaget till lagstiftning rörande folkbokföringen, som väntades bli avlämnat den 1 april, skulle komma att remitteras till första lagutskottet. Utskottet och dess ledamöter ha planlagt sitt arbete därefter. Såsom jag nämnde i går har utskottet

Ang. viss kungl. propositions remitterande till utskott. (Forts.)

dessutom i lördags fått två viktiga propositioner, som vi ha väntat på hela riksdagen, men som naturligtvis inte ha kunnat komma förr, och som komma att strängt ta vår tid i anspråk under de närmaste veckorna framåt. Jag har hört, att förhållandena äro desamma i bevillningsutskottet.

När herr andre vice talmannen nu upplyser, att de bestämmande ha kommit till det resultatet, att det inte bör bli ett särskilt utskott, kan jag givetvis inte framställa något yrkande om tillsättandet av ett dylikt utskott. Jag fick för övrigt veta detta redan i går. Under sådana förhållanden måste vi naturligtvis finna oss i vad som har beslutats och organisera ett sammansatt utskott, vilket även bevillningsutskottet har förklarat sig villigt att medverka till. Vi få alltså ta situationen sådan den är. Men jag finner, herr talman, detta ärendes handläggning vara ett prov på synnerligen stor valhänthet i ledningen av riksdagsarbetet.

Herr Wahlund: Herr talman! Jag är i stort sett förekommen av herr Schlyter och skulle därför kunna inskränka mig till att instämma med honom.

Även jag har blivit förvånad över detta ärendes handläggning. Det är verkligen överraskande, att man inte har ansett det lämpligt att tillvarata de erfarenheter angående folkbokföringen, som det särskilda utskottet gjorde vid fjolårets riksdag. Det är också förvånande, att man nu vill remittera ärendet till personer som, så vitt jag vet, inte ha någon speciell sakkunskap i fråga om folkbokföringen. Det särskilda utskott, som tillsattes vid förra riksdagen, äger alldeles särskilt kompetens att bedöma de frågor som innefattas i propositionen nr 255. Jag vågar till och med säga, att utskottet i fråga är mera kompetent att behandla den nu föreliggande propositionen än de ärenden angående folkbokföringen, som man hade att behandla i fjol.

Jag förstår, herr talman, att det är meningslöst att framställa något yrkande, och jag nöjer mig därför med att uttrycka min förvåning över detta ärendes handläggning.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Det torde väl vara både önskligt och lämpligt att, när tillfälle erbjuder sig, riksdagen själv försöker att ordna sina arbetsformer på sådant sätt, att arbetsfördelningen anpassas efter de olika utskottens arbetsböda.

Efter de upplysningar, som vi ha fått, är första lagutskottet i det närmaste färdigt med sitt arbete. Utskottet har visserligen fått ett par nya ärenden, men de äro inte av större betydelse. Den proposition, som nu skall remitteras, innehåller ju förordningar, varför det är mycket lämpligt att remittera detta ärende till ett lagutskott.

Att tillsätta ett särskilt utskott för denna frågas behandling synes mig i icke ringa grad komma att störa riksdagsarbetet. Redan det särskilda utskott, som har tillsatts, har ju tagit ledamöter från andra utskott, och ytterligare ett särskilt utskott skulle än mer splittra riksdagsarbetet. Man får naturligtvis tillsätta ett särskilt utskott, när så är absolut nödvändigt, men efter de upplysningar, som vi här ha fått, bör det finnas möjligheter för första lagutskottet att ta hand om ärendet. Med hänsyn till den ringa arbetsbelastningen i detta utskott och den stora arbetsböda som andra utskott ha, förefaller det mig egendomligt, att utskottet genom sin ordförande vägrar mottaga detta uppdrag.

Jag yrkar, herr talman, med hänsyn till önskvärdheten av att främja en arbetsfördelning inom riksdagen, som har till syfte att bringa organisation i arbetet, bifall till det av herr andre vice talmannen framförda förslaget om remiss till första lagutskottet.

Ang. viss kungl. propositions remitterande till utskott. (Forts.)

Herr Linder: Herr talman! Det låter mycket bra detta, att man, såsom herr Johan Bernhard Johansson, statsutskottets ärade ordförande, sade, skall främja arbetsfördelningen, men jag vill säga, att folkbokföringen numera är vida svårare än förr; det är icke här fråga om någon mantalsskrivning, utan det är fråga om den folkbokföring, som erfordras för källskattens genomförande.

Det är alldeles klart, att det, efter den argumentering som herr Schlyter här framfört, är riktigast att låta detta ärende gå till ett särskilt utskott, ty därigenom främja vi en god arbetsfördelning. Det särskilda utskott, som tillsattes förra gången, har nämligen grundligt satt sig in i den folkbokföring, som det här kan komma att bli fråga om. Vi ha ju hört, att länsstyrelserna över allt i landet måste utvidgas, att de måste öka personalen o. s. v. Nog är det väl nödvändigt att vi, om det skall bli något allvar med prövningen av denna sak, låta den gå till behandling av ett utskott, som verkligen begriper sig på frågan och som har kunskap om den på förhand. Jag menar alltså, att det är riktigast att låta frågan gå till ett särskilt utskott, som har de största förutsättningarna för att pröva denna sak.

Jag yrkar bifall till herr Schlyters förslag.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Det är klart, att det kan anföras skäl både för den ena och den andra ståndpunkten här, men jag undrar, om man inte överdriver betydelsen av att samma personer behandla frågan den här gången som förra gången. Det finns ju både i första lagutskottet och bevillningsutskottet en del riksdagsledamöter, som voro med i det särskilda utskottet i fjol. Dessa få väl nu bilda en kärna och omhänderha ledningen inom det sammansatta utskottet.

Herr Wahlund sade, att ledamöterna i det särskilda utskottet förra året voro speciellt sakkunniga. Jag undrar, om de inte *blevo* sakkunniga genom behandlingen av frågan i utskottet och man får väl förutsätta att de nya ledamöter, som den här gången komma att behandla frågan, komma att bli lika sakkunniga.

För övrigt undrar jag, om man inte överdrivit betydelsen av den här frågan; om det inte förhåller sig på det sättet, att särskilda utskottet i fjol sade ja och att det sammansatta utskott, som nu skall behandla frågan, bara har att säga amen — åtminstone i stort sett förhåller det väl sig på det sättet, även om det är en del detaljformuleringar, som kräva en hel del arbete.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande om remiss till första lagutskottet.

Herr Linder: Herr talman! Jag hör nu, att det inte framförts något yrkande om tillsättande av ett särskilt utskott. Jag ber då att få hemställa, att kammaren för sin del ville besluta, att ett särskilt utskott, bestående av tjugufyra ledamöter, tolv från vardera kammaren, måtte tillsättas för behandling av ej mindre ifrågavarande kungl. proposition än även de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor; även som att andra kammaren inbjudes att i detta beslut förena sig med första kammaren.

Herr Domö: Herr talman! I anledning av herr Linders yrkande ber jag att få säga, att jag tycker, att det skulle vara ganska olämpligt att vid denna tidpunkt tillsätta ett särskilt utskott. Vi veta, hur svårt det är att få hela riksdagsarbetet att gå ihop redan med nuvarande ordning; läget skulle än mer förvärras, om vi tillsatte ett särskilt utskott.

Visserligen kan ju första lagutskottet tycka, att det inte är rätt forum för

Ang. viss kungl. propositions remitterande till utskott. (Forts.)

handläggning av denna fråga. Jag vill dock inte såsom dess ordförande gjorde påstå, att utskottet inte är lämpat för att taga befattning med denna sak, ty jag har så pass stort förtroende för första lagutskottets ledamöter, att jag tror, att de äro mycket väl lämpade för att handlägga denna fråga. Dessutom har utskottet möjlighet att få förstärkning genom att ett sammansatt utskott tillsättes.

Jag ansluter mig alltså, herr talman, till yrkandet om remiss till första lagutskottet.

Herr Bärg, Johan: Herr talman! Jag måste inlägga en gensaga mot detta tal från herr J. B. Johanssons sida om att den föreslagna anordningen innebär en lämplig arbetsfördelning. Jag förstår, att alla de utskott, som inte bli engagerade i detta ärende, tycka, att det är en lämplig arbetsfördelning.

Det är klart, att om ärendet skall handläggas på sätt, som är föreslaget, måste det bli ett sammansatt första lag- och bevillningsutskott. Bevillningsutskottet har emellertid redan nu skäppan full, och dessutom är hälften av bevillningsutskottets ledamöter delegerade till ett annat sammansatt utskott. Skall bevillningsutskottet nu låta den andra hälften bilda ett sammansatt utskott tillsammans med första lagutskottet, få vi inga medlemmar kvar i vårt utskott. Allting reder sig ju, och det kommer det väl att göra även i detta fall, men någon särskilt lämplig arbetsfördelning med hänsyn till en någorlunda jämn belastning av de speciella utskotten innebär den föreslagna anordningen sannernigen icke.

Jag ansluter mig till herr Linders yrkanden.

Herr Schlyter: Herr talman! Jag ber att få förklara mig ense med herr andre vice talmannen i hans uttalande, att första lagutskottet, om det får denna fråga remitterad till sig, bara har att säga ja och amen till propositionen. Min tanke hade varit, att frågan skulle ha gått till ett särskilt utskott, som vore insatt i saken och hade haft tillfälle att underkasta propositionen en verklig granskning.

Herr Linder: Herr talman! Jag kunde inte finna, att herr Domö anförde något annat skäl mot tillsättandet av ett särskilt utskott än att det skulle medföra besvärligheter. Men här är det inte den frågan, som det gäller, utan det gäller att få till stånd en verkligt effektiv prövning av denna sak, så att utskottsbehandlingen av densamma leder till någon nytta.

Nu hör jag av herr Bärg, att bevillningsutskottet redan är ganska kraftigt engagerat. Skulle man då verkligen göra påfrestningen för detta utskott ännu större genom att låta det engagera sig i ett nytt sammansatt utskott? Nej, det kan jag inte anse lämpligt.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande, då jag anser, att vi erhålla den bästa och grundligaste prövningen av detta svåra ärende, om vi tillsätta ett särskilt utskott härför.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag ber att få upplysa herr Schlyter om, att jag inte sagt, att utskottet eller kamrarna bara skulle säga ja och amen till regeringens förslag. Jag sade, att om det förra särskilda utskottet sade ja, så blir det väl för detta nya utskott att säga amen. Jag menar därmed, att det förslag, som nu föreligger, är en konsekvens av det föregående; när riksdagen antog det förra förslaget, har väl riksdagen bara att antaga det här också.

Ang. viss kungl. propositions remitterande till utskott. (Forts.)

Vår grundlagsexpert stack riksdagsordningen i handen på mig och bad mig att, om jag tog till orda en gång till, fästa uppmärksamheten på att det finns en möjlighet — som visserligen sällan eller kanske aldrig tillämpats — att skaffa förstärkning till ett utskott, om det finns särskilt kvalificerade ledamöter i riksdagen, som anses böra tagas i anspråk för ett visst arbete. Det står nämligen i 36 § i riksdagsordningen bland annat: »ankommande på kamrarnas sammanstämmande beslut att, när sådant finnes vara av nöden, tillsätta särskilt utskott för upptagande av frågor, som tillhöra ständigt utskotts behandling, så ock att, därest annat utskott än utrikesutskottet anmäler behov av förstärkning i ledamöternas antal, sådant bevilja.» Om herrarna i första lagutskottet och bevillningsutskottet anse sig behöva en förstärkning, står alltså den möjligheten öppen för dem att gå till kamrarna och be att få några särskilt kvalificerade ledamöter delegerade till utskottet, till exempel herr Forslund eller någon annan av det förra särskilda utskottets ledamöter.

Herr Linnér: Herr talman! Det är mycket förklarligt, att första lagutskottets ordförande på allt sätt söker att bli av med detta ärende, ty det är ju i själva verket mindre en ren lagfråga än en organisationsfråga. Det är klart, att ärendet även kräver en rent formell lagteknisk behandling, men det är dock inte den viktigaste sidan av saken; utan det viktigaste här är en organisationsfråga, för vilken utskottet, såvitt jag vet, är ganska främmande. Första lagutskottet behandlar mycket sällan sådana lagfrågor, som ha sammanhang med denna organisation. Att remittera ärendet till första lagutskottet skulle således innebära, att man lägger på första lagutskottet ett arbete, där utskottet blir nödsakat att sätta alla de deltagande ledamöterna in i en ganska ny materia, och när nu första lagutskottets ordförande förklarar, att utskottet är strängt upptaget av andra verkliga lagfrågor, måste man ifrågasätta, om det kan vara lämpligt att emot en sådan uttrycklig protest skicka detta svåra ärende till första lagutskottet.

Därmed tror jag också, att jag förklarat, att den nödfallsväg, som herr Akerberg antydde — såvitt jag vet mycket sällan använd i riksdagspraxis — inte kan vara lämplig, ty det kan ju dock inte gå till så, att denna förstärkning skall bli den, som ensam fungerar, utan det måste naturligtvis bli så, att också första lagutskottets ledamöter deltaga i detta besynnerliga sammansatta eller förstärkta utskotts arbete. Konsekvensen härav blir väl alldeles otvivelaktigt den, att det lämpligaste vore att tillsätta ett särskilt utskott. Att detta sedan kommer att förorsaka vissa svårigheter är alldeles klart; det blir svårt helt enkelt därför att riksdagen är överhopad med andra tidskrävande propositioner. Detta är nu ett faktum, och den saken får man försöka att klara av på lämpligaste sätt. Jag tror, som sagt, att det i detta fall voro lämpligast att tillsätta ett särskilt utskott, om prövningen skall innebära en från riksdagens sida effektiv granskning av den framlagda propositionen.

Jag förenar mig alltså, herr talman, med herr Linder i hans yrkande.

Herr Wahlund: Herr talman! Efter vad som förekommit i debatten, ber jag att få instämma i herr Linders yrkande om tillsättande av ett särskilt utskott.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder yrkats dels, av herr *andre vice talmannen*, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition skulle hänvisas till behandling av lagutskott, dels ock, av herr Linder, att kammaren för sin del ville besluta, att ett särskilt utskott, bestående av tjugufyra ledamöter, tolv från vardera kammaren, skulle tillsättas för behandling av ej mindre Kungl. Maj:ts berörda proposition än även de ytterliga-

Ang. viss kungl. propositions remitterande till utskott. (Forts.)
re framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor, ävensom att andra kammaren skulle inbjudas att i detta beslut förena sig med första kammaren.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till herr andre vice talmannens yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Linder* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller herr andre vice talmannens förslag, att Kungl. Maj:ts proposition nr 255 skall hänvisas till behandling av lagutskott, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr *Linders* yrkande, att kammaren för sin del ville besluta tillsättande av ett särskilt utskott för behandling av nämnda kungl. proposition m. m.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

På sedermera gjord proposition beslöt kammaren att, under förutsättning att för behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 255 tillsattes ett särskilt utskott, hänvisa propositionen till detta utskott men att eljest remittera den till behandling av lagutskott.

Ett protokollsutdrag, innefattande den beslutade inbjudningen, justerades och avsändes till andra kammaren.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 267, angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 271, angående förhöjning av vissa ersättningar enligt lagen den 11 juni 1937 om krigsförsäkring för ombord å fartyg tjänstgörande personer.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 272, angående anslag för budgetåret 1946/47 till statens bosättningslånefond; och

nr 281, angående ersättning i vissa fall i anledning av sjukdom, ådragen under arbete i civilförsvarets flyktingverksamhet.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 15, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hade på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1945 till och med den 9 januari 1946 i statsrådet förda protokoll. Därjämte hade på därom särskilt gjord framställning till utskottet överlämnats utdrag av det över

kommunikationsärenden den 29 mars 1946 förda protokoll, i vad det avsåg besvär av stationsmästarna E. Wiberg och V. E. Strangert i fråga om tillsättande av en postmästartjänst av klass 4.

Utskottet hade i det nu föreliggande memorialet tillkännagivit, att vid den granskning av omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, varemot utskottet funnit ett under en med 1:o betecknad punkt upptaget ärende vara av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen hos riksdagen anmälans.

Utskottets tillkännagivande att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen.

Lades till handlingarna.

*Ang. visst
anslag från
fonden för
friluftslivets
främjande.*

Utskottets jämlikt § 107 regeringsformen gjorda anmälan av visst ärende.

På hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet Ohlin, fann Kungl. Maj:t den 15 juni 1945 gott att — under erinran om gällande bestämmelser rörande sysselsättning av arbetskraft vid byggnadsarbete — bevilja författaren Bengt Berg

dels 100 000 kronor från lotterimedelsfonden till bestridande av kostnaderna för fortsatt utbyggnad å egendomen Eriksberg i Blekinge, i huvudsaklig anslutning till förededd plan, av ett biologiskt försöksområde i syfte att till trakten eller landet återinföra djurarter, som gått förlorade eller hotades av utrotning, samt införa djurarter, som kunde utgöra värdefulla tillskott till faunan,

dels ock 100 000 kronor från fonden för friluftslivets främjande till bestridande från och med budgetåret 1945/46 till och med budgetåret 1949/50 av kostnaderna för områdets underhåll, under iakttagande av att av nämnda belopp finge tagas i anspråk för budgetåret 1945/46 högst 20 000 kronor och för vart och ett av budgetåren 1946/47—1949/50 ett belopp, som Kungl. Maj:t framdeles, efter av Berg för varje budgetår gjord ansökning, ville bestämma.

Såsom villkor för bidragen skulle gälla, utom annat, att Berg till statens fritidsnämnd avgäve skriftlig förbindelse att årligen till och med år 1950 i samarbete med Svenska turistföreningen minst två dagar varje vecka under månaderna juni, juli och augusti bereda grupper av besökande tillfälle att under sakkunnig ledning iakttaga inom försöksområdet befintliga djurarter.

Utskottet hade i nyssnämnda med 1:o betecknade punkt anfört bland annat:

»Fonden för friluftslivets främjande har, såsom framgår av statsmakternas uttalanden vid 1939 års riksdag, till uppgift att befordra befolkningens friluftsliv. Anslag från denna fond kunna enligt de då uppdragna riktlinjerna utgå till vandrarhem, raststugor, fjällstugor, friluftsvallar, skidstugor, lek- och idrottsplatser vid friluftsanläggningar, utmärkning av vandrarleder och skidspår, anläggningar för friluftsbad, stipendier åt obemedlade ungdomar för deltagande i läger eller jämförbara friluftsanordningar samt till anordnande av semester åt husmödrar, som därav äro i behov. Grundtanken är sålunda att skapa bättre möjligheter för befolkningen att idka friluftsliv. I förevarande fall har emellertid bidrag beviljats till bestridande av kostnaderna för underhåll av en djurpark, en anläggning som ej kan anses tjäna ovannämnda syfte. Vidare har ifrågavarande bidrag utgått till enskild person, ehuru riksdagen år 1939 uppenbarligen förutsatte, att bidrag till fasta anläggningar från fonden för friluftslivets främjande endast skulle tilldelas organisationer. Såvitt utskottet kunnat utröna, har ej heller under de gångna åren i något annat fall enskild

Ang. visst anslag från fonden för friluftslivets främjande. (Forts.)

person på dylikt sätt erhållit statsunderstöd. De av riksdagen givna direktiven ha alltså i förevarande fall ej följts. Härtill kommer, att garantier ej skapats för att allmänheten i tillräcklig utsträckning och under en längre följd av år skall kunna besöka djurparken. På grund av vad sålunda anförts, har utskottet funnit sig böra rikta anmärkning mot föredragande departementschefen, dåvarande statsrådet Ohlin, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.»

Reservation hade anförts av herrar *Holmbäck* och *Larsson* i Stockholm, som på grund av de i ärendet föreliggande omständigheterna ej funnit skäl till anmärkning mot föredragande departementschefen.

Herr Holmbäck: Herr talman! Såsom kammarens ledamöter torde ha sig beaktat, har jag anført reservation mot konstitutionsutskottets utlåtande i förevarande punkt. Jag ber nu att med några ord få motivera min ståndpunkt i frågan.

Utskottets anmärkning mot förre handelsministern rör att Kungl. Maj:t genom beslut i juni i fjol gav doktor Bengt Berg ett anslag om 200 000 kronor av fondmedel, hälften från lotterimedlen och hälften från fonden för friluftslivets främjande. Mot själva den omständigheten, att doktor Berg erhållit anslag av fondmedel, har utskottet icke riktat någon anmärkning. Hade doktor Berg erhållit hela beloppet från lotterimedlen, så hade utskottet, att döma av dess hållning i årets dechargebetänkande, icke haft någon invändning att göra. Vad utskottet anmärker på är att 100 000 kronor tagits just ur fonden för friluftslivets främjande. De av riksdagen givna direktiven för dessa medels användning ha enligt utskottets uppfattning icke följts. Dessutom anmärker utskottet på att det icke skapats tillräckliga garantier för att allmänheten i tillräcklig utsträckning och under en längre följd av år får besöka djurparken.

Det är utan vidare klart att utskottets anmärkning, i den mån den rör att just fonden för friluftslivets främjande använts, är av formell, juridisk natur. Den gäller tolkningen av riksdagens beslut angående användningen av denna fond. Härvid är emellertid att märka att dåvarande statsrådet Ohlin, då han tillrådde Kungl. Maj:t att fatta det nu kändrade beslutet, icke stod ensam i uppfattningen att beslutet vore tillåtligt med utgångspunkt från de av riksdagen givna direktiven. Han hade att stödja sig på majoriteten i fritidsnämnden, d. v. s. på majoriteten i den institution, som närmast har att handlägga fritidsfrågor. Bland dem, som bildade denna majoritet, befann sig även nämndens ordförande, generaldirektör Wilhelm Björck. Jag undrar, om det överhuvud finnes någon person i Sverige med större erfarenhet att tolka riksdagsdirektiv än generaldirektör Björck. Han har ju i många år varit ledamot av statsutskottet och sedermera, och framför allt, under en lång följd av år chef för statskontoret. För övrigt kan man säga, att inom denna majoritet av fritidsnämnden stå samtliga de ledamöter av nämnden, som ha ämbetsmannamässigt träning.

Jag känner icke efter vilka regler samlingsregeringen organiserade sitt arbete. Under den tid jag hade tillfälle att inifrån studera statsrådets arbete — det är nu visserligen 14 år sedan — hade det emellertid varit otänkbart att icke en fråga av denna natur hade underställts det konsultativa statsråd, som var indelat till tjänstgöring på departementet. Jag kan icke tänka mig annat än att samlingsregeringen i detta hänseende tillämpat samma grundsats som tidigare regeringar. De konsultativa statsråden ha ju en av sina viktigaste uppgifter i att granska juridiskt färgade ärenden. Dåvarande statsrådet Ohlin bör alltså till stöd för sin uppfattning haft icke blott fritidsnämndens majoritet, med den sakkunskap som finnes däri, utan även det konsultativa stats-

Ang. visst anslag från fonden för friluftslivets främjande. (Forts.)
rådets omdöme. På detta omdöme bör en departementschef i ett fall som det föreliggande ha rätt att lita. Man kan därför säga att anmärkningen ytterst riktar sig mot regeringens juridiska sakkunskap, alltså mot det konsultativa statsrådet. Det kan kanske också vara av en viss vikt att nämna att det statsråd, som en gång hade formulerat just dessa direktiv, satt med i regeringen vid behandlingen av detta ärende.

För egen del skulle jag icke anse det riktigt att ställa mig bakom den tolkning av direktiven, som fört fram till förevarande beslut — därmed icke sagt att jag på alla punkter ansluter mig till utskottets tolkning av direktiven. Hade jag tillhört en myndighet som haft att yttra sig i frågan, skulle jag ha avstyrkt att just fonden för friluftslivets främjande toges i anspråk. Men från den uppfattning, jag alltså hyser, anser jag att steget är långt till att rikta en anmärkning mot ett statsråd som följt den starka sakkunskap han faktiskt haft till sitt förfogande. Det är närmast detta jag menar, då jag i min reservation sagt att jag »på grund av de i ärendet föreliggande omständigheterna ej funnit skäl till anmärkning mot föredragande departementschefen.»

I frågan, huru lång tid allmänheten borde ha rätt att besöka doktor Bergs anläggningar, torde jag blott behöva påpeka att detta spörsmål varit föremål för ingående utredning, redan innan beslut fattades i konseljen — i själva verket tillsatte ju den då sittande regeringen närmast för denna fråga en särskild delegation.

Det finnes emellertid även andra omständigheter i ärendet än de som jag nu berört. Därmed går jag in på den reella frågan, frågan om lämpligheten överhuvud av att lämna ett anslag om 200 000 kronor av statsmedel till just förevarande ändamål. Jag går alltså in på den sida av beslutet från juni i fjol, som icke föranlett någon anmärkning från utskottet mot förutvarande statsrådet Ohlin. Denna sida av beslutet är givetvis den viktigaste; i jämförelse med den är frågan, ur vilken ficka staten skall taga medlen, enligt mitt sätt att se närmast en bagatell.

De i ärendet föreliggande handlingarna ge icke någon bestämd ledning i frågan om lämpligheten av att anslå ett stort belopp till doktor Bergs anläggning i Blekinge. Det må emellertid tillåtas mig att säga att jag anser det synnerligen tveksamt, om beslutet är lämpligt och om man icke med detta stora belopp skulle kunnat tillgodose bättre ändamål. Handlingarna i målet göra emellertid gällande, att doktor Berg vid den tidpunkt, då han köpte den fastighet, å vilken hans anläggningar finnas, varit i förbindelse med statsråden Sköld, Möller och Pehrsson-Bramstorp. Konstitutionsutskottet åberopar i sin utredning en av generaldirektör Björck författad promemoria från våren 1945. I denna promemoria finnes en passus, som konstitutionsutskottet icke tagit med i sitt betänkande — förmodligen därför att utskottet anser att på grund av det sätt, på vilket utskottet lagt upp sin anmärkning, denna passus icke har någon betydelse. — Jag tror ändock att den är av den vikt, att man bör känna till den för att kunna bilda sig en riktig kännedom om ärendet. Den mening i promemorian, å vilken jag syftar, lyder: »I fråga om Bergs framställning» — den gjordes år 1939 — »har upplysts, att dåvarande handelsministern» — d. v. s. statsrådet Möller — »under hand ställt i utsikt understöd av fondmedel för planens realiserande. Överläggningar hade därefter förts med Berg rörande olika alternativa lösningar av den föreliggande frågan.» Det vore av stort intresse för bedömandet av behandlingen av frågan om anslaget att få reda på i vilken form understöd av fondmedel ha ställts i utsikt åt Berg. Har det skett genom ett brev? I varje fall synes det vara sannolikt att herr Ohlin vid sin behandling av ärendet knappast haft sin fulla handlingsfrihet. Det synes, som om han haft att taga hänsyn till yttranden, som fällts

'Ang. visst anslag från fonden för friluftslivets främjande. (Forts.)
från regeringshåll redan flera år tidigare och som haft en viss förpliktande karaktär. Statsmakterna hade f. ö. redan åren 1939—1940 bidragit till realiserandet av en anläggning, som framkallats av och stod i förbindelse med Bergs anläggning, nämligen turistföreningens anläggning på Tjärö. Till denna beviljades dessa år mellan 79 000 och 80 000 kronor.

Vid nu nämnda förhållanden synes det mig även oriktigt att för själva saken rikta en anmärkning mot statsrådet Ohlin. Det är måhända på grund av en liknande känsla, som utskottet underlätit en sådan anmärkning, trots att det, enligt vad jag vet, inom utskottet funnits samma iverksamhet i fråga om bedömandet av lämpligheten att lämna fondmedel till förevarande ändamål, åt vilken jag i det föregående givit uttryck. Vi ha här ett ärende, som varit föremål för behandling under en lång tid och under flera statsråd. Vid nu nämnda förhållanden minskas även, såsom jag ser saken, skälen till att rikta en anmärkning mot herr Ohlin i den formella, juridiska frågan, där utskottet formulerat sin anmärkning.

Jag har till slut, herr talman, endast att yrka att utskottets anmälan lägges till handlingarna.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! Oavsett själva förspelet till den handling, varom här är fråga, ber jag att först få komma med några klara fakta.

Fonden för friluftslivets främjande tillkom år 1939. De s. k. tipsmedlen skulle användas i främsta rummet till friluftsliv och befrämjande av kroppsrörelse i Guds fria natur. Dit hörde bl. a. gymnastik och idrott, scoutrörelse och därmed närbesläktade rörelser. Klart utsades även i direktiven att det huvudsakligaste stödet borde utgå i form av bidrag till fasta anläggningar, vandrarhem, raststugor, fjällstugor, friluftsvallar, skidstugor, lek- och idrottsplatser vid friluftsanläggningar, ordnandet av friluftsbad, stipendier åt omedelade ungdomar för deltagande i läger eller därmed jämförbara friluftsanordningar samt till anordnande av semester åt husmödrar, som därav vore i behov. Grundtanken i det hela var, kort sagt, att förhjälpa befolkningen till ett sunt idkande av friluftsliv. Såsom ett viktigt villkor stipulerades även, att bidrag till fasta anläggningar från förevarande fond finge utgå *endast till organisationer*.

Vad är det då som hänt? Jo, här har ett försvarligt anslag (på 100 000 kronor, förutom ett lika stort anslag av lotterimedlen) beviljats *till enskild person* för ordnandet av en djurpark, vars karaktär utan överdrift kan sägas ligga åtskilligt på sidan om det ändamål, vartill, som nyss nämnts, bemälda fond skapats. Hur »intressant», för att citera fritidsnämndens uttalande, denna djurpark i och för sig än kunde vara — till någon användning i tipsmedlens egentliga syfte kunde arrangemanget i fråga med sin isolering och avstängdhet aldrig bli. Fastmer kunde det sägas — och det är även ortsbefolkningens mening — att det hela mera blev ett friluftsliv för djur än friluftsliv för människor.

Nog skulle man i friluftsfondens anda kunnat ha någon bättre användning för de där hundra tusenlapparna än vad som här skedde.

Detta har även varit utskottets mening, och jag ber, herr talman, att få hemställa att anmärkningen jämlikt § 107 regeringsformen emot närmast ansvariga statsråd lägges till handlingarna.

Herr Ström: Herr talman! När jag har instämt i den anmärkning det nu är fråga om, har det varit efter den största tvekan, och särskilt har jag varit tveksam inför utskottsmajoritetens tolkning av bestämmelserna rörande grän-

Ang. visst anslag från fonden för friluftslivets främjande. (Forts.)
 serna för användningen av medel ur fonden för friluftslivets främjande. Att jag slutligen har anslutit mig till denna anmärkning, har berott på att man har lämnat dessa medel till en person i stället för att, såsom man enligt mitt förmenande borde har gjort, lämna dem till en organisation eller stiftelse — det borde ha upprättats en stiftelse för det ändamål, vartill medlen begärdes.

Jag kan emellertid inte vara med om att man beskär gränserna för användningen av medel ur fonden för friluftslivets främjande, så att människornas möjligheter till vistelse i en rik och allsidig natur och till en skyddad natur begränsas — förutsättningen för att människorna skola få detta samliv med naturen, som man syftar till, är ju att vi ha en natur som vårdas och som har en rik fauna och flora. Därför anser jag att de statsråd och de regeringar, som ha lämnat dessa medel ur fonden, inte böra klandras för att de ha gått utanför ramen för fondens syfte, utan endast därför, att man har lämnat bidraget till en enskild person. Hade man i stället lämnat bidraget till en stiftelse eller annan form för samfällighet eller ställt som villkor, att en sådan skulle skapas, så hade man fått full garanti för och kunnat utöva kontroll över att den institution, som anslaget avsåg, fortlöpande komme att ställas till allmänhetens förfogande, såsom avsett varit. Så har man nu icke gjort, och det är därutinnan jag anser att man har begått ett fel.

Jag har med dessa ord velat antyda, att jag för min del icke kan vara med om att man för Kungl. Maj:t begränsar ramen på annat sätt än att man tillser, att medlen tillfalla stiftelser och icke enskilda personer.

Herr Holmbäck: Herr talman! Med anledning av herr Jones Erik Anderssons anförande skulle jag bara vilja säga att den passus i konstitutionsutskottets anmärkning, som han berör, nämligen den, att anslag av tipsmedel icke skulle få tilldelas enskilda personer, är en punkt, där utskottets utlåtande enligt min mening inte är så starkt. Utskottet kommer i varje fall där i strid icke blott med fritidsnämndens majoritet, utan även med dess minoritet. Fritidsnämndens minoritet har nämligen sagt att anslag icke *böra* tilldeles enskilda personer, men att *avsteg* från denna regel kunna göras.

Efter härmed slutad överläggning lades den nu ifrågavarande punkten till handlingarna.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. Vid memorialet funnos fogade åtskilliga reservationer, innefattande framställda anmärkningsyrkanden, vilka icke vunnit majoritet inom utskottet.

Enligt en av dessa anmärkningar, betecknad med IV a), hade herr *Larsson* i Stockholm med instämmande av herrar *Ström* och *Björck* ansett, att utskottet bort på anförda skäl rikta anmärkning mot förutvarande chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, med anledning av en den 29 juni 1945 utfärdad hemlig generalorder med bestämmelser angående personalkontrollen inom försvarsväsendet. Enligt en annan, med IV b) betecknad reservation hade herrar *Herlitz*, *Kylin* och *Hæggbom* ansett, att utskottet på grund av samma generalorder bort med delvis annan motivering rikta anmärkning mot förutvarande chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld. Enligt en tredje, med V betecknad reservation hade fru *Alm* med instämmande av herrar *Hallén*, *Lindén* och *Kylin*, fru *Björck*, fröken *Nygren* och herr *Larsson* i Stockholm ansett, att utskottet bort med anledning av ett av Kungl. Maj:t i tillförordnad regering den 6 juli 1945 fattat beslut i ett besvärssärende, avseende tillsättandet av en ordinarie kansliskrivarbefattning vid länsstyrelsen i Jönköping, framställa anmärkning mot medlemmarna av den tillförordnade regeringen, nämligen dåvarande ministern för utrikes ärenden Günther, dåvarande statsråden Bergquist och Andrén samt statsrådet Danielson.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)

I dessa ämnen anförde nu:

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Jag skall tillåta mig att säga några ord i det intressanta ämne som beröres i herr Larssons i Stockholm och herrar Ströms och Björcks reservationsvis framställda yrkande angående den militära personkontrollen och den generalorder som därom har utfärdats.

Jag är liksom reservanterna övertygad om att en militär upplysningstjänst av nu ifrågavarande art har förekommit här i landet långt före statsrådet Skölds generalorder av år 1945. Jag tror att redan vår gamla generalstab var fullt förtrogen med förekomsten av en särskild underrättelsetjänst, som avsåg att införskaffa upplysningar av olika slag beträffande vissa kategorier av svenska medborgare, upplysningar som inte alls hade att göra med s. k. kontrapionage i vanlig mening.

Mot statsrådet Skölds generalorder ha reservanterna i konstitutionsutskottet riktat anmärkningar, vilkas principiella innebörd jag måste ansluta mig till. Man kan ju därvidlag fästa sig mer eller mindre vid de olika punkter som anförts. Jag skulle här vilja gå förbi de mera konstitutionella frågorna och särskilt erinra om den sjätte punkten i reservanternas skrivelse, där det gjorts en anmärkning emot att den obligatoriska personkontrollen vid befordran upphör efter befordran till major eller motsvarande. Men jag tror, som sagt, icke alls att statsrådet Sköld genom denna order har infört något i princip nytt system — ordern har väl endast för konstitutionsutskottet och riksdagen uppenbarat ett sedan länge bestående förhållande. Och det bör naturligtvis inte från vänsterhåll undervärderas, att den Sköldska ordern avsett att befria krigsmakten från nazistiska element. Avsikten var alltså behjärtansvärd, om också åtgärden var något senkommen, och orderns utfärdande har haft det goda med sig, att det i någon mån uppenbarat ett system som redan varit i bruk, vilket ur demokratiska synpunkter är tacknämligt, även om detta icke var den direkta avsikten med ordern. Men om alltså meningen med herr Skölds generalorder var god, tål det ju ändå vid att man granskar de här berörda företeelserna ur mera principiella synpunkter och kanske också ser ordern i ett något vidare sammanhang.

Det är ju allmänt bekant att man i åtskilliga främmande stater och arméer har bestått sig med särskilda underrättelseorganisationer, riktade mot det egna landets medborgare. Dessa organisationer ha utgjort underavdelningar av de stora spionage- och kontraspionagetjänster, som operera i alla stater men som man ju ingenstans vill låtsas om att man har. Det har givetvis ansetts ligga i sakens natur att dylikt skall organiseras med den största hemlighetsfullhet, men icke desto mindre ha ju omständigheterna ideligen fogat det så, att offentlighetens ljus har kastats över detta fält. Jag behöver inte erinra om att redan under Dreyfusaffärens tid en sådan informationstjänst, riktad mot fransmän, fungerade i det dåtida Frankrike. Och ingen vill väl göra gällande att de demokratiska principerna sedan dess ha kommit så värst mycket högre i kurs, hur mycket man än från militärt håll har börjat tala om det missförstådda begreppet »arméns demokratisering».

Vad är det alltså för tankegång och resonemang som inspirerat de militära spetsarna, när de tillåtit sig att med eller utan särskilt tillstånd bedriva en hemlig polis- och spiontjänst också mot sina egna landsmän? De skulle säkerligen svara, att det uteslutande legat patriotiska, fosterländska motiv till grund för denna verksamhet. Vi veta ju, hur de privilegierade kretsarna i alla länder ha en benägenhet att ta fosterlandskärleken på entreprenad och hur de tilldela sig rätten att själva avgöra vad som är nyttigt och nödvändigt att göra för fosterlandets skull. Och man har naturligtvis resonerat som så, att det är absolut nödvändigt att skaffa sig tillgång till ingående exakta upplysningar om de enskilda personer som bilda vederbörande stats officerskår.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)
Det är klart, säger man, att det särskilt vid befordrings- och placeringsfrågor är av stort intresse att känna till vederbörande också ur *andra* synpunkter än de rent militära, för att man skall kunna bedöma deras »lämplighet» för den ena eller andra mer eller mindre betydelsefulla posten.

Detta låter kanske säga sig med ett visst sken av berättigande. Jag är givetvis personligen inte den som underskattar betydelsen av t. ex. att man försöker hålla officerskåren obesmittad av den nazistiska pesten, och jag förstår också att man därför bör känna till något mer om vederbörande militära befattningshavare än blott och bart deras militära duglighet. Men, mina herrar, frågan blir då *på vad sätt* man skall skaffa fram denna extra personalkännedom! Skall man därvidlag inskränka sig till vad som är offentligen bekant, eller skall man kanske därutöver snoka reda på intressanta personliga upplysningar? I det ena fallet blir det fråga om att helt enkelt registrera allmänt kända fakta och i andra fallet att bedriva en ingående underrättelsetjänst.

Jag vill tillåta mig framhålla de allvarliga faror som äro förenade med att man slår in på den senare vägen. Vem garanterar för, att den militära personalupplysningstjänsten håller sig inom tillbörliga gränser? Och var går för övrigt dessa gränser? Man säger att det måste anses av intresse att känna till vederbörandes politiska inställning och tänkesätt. Ja visst, det har sitt intresse. Generalordern talar också om att man skall hålla reda på vilka bland personalen som eventuellt äro »illasinnade» och »opålitliga». Det är utmärkt! Men om detta icke tydligt framgår av vad som är allmänt känt, hur mycket längre skall man då få gå, för att vinna den erforderliga klarheten? Telefonkontroll, brevöppnande, registrering av privat skvaller och allt dylikt var ju för inte så länge sedan lagligt här i landet. Nu är visserligen tvångsmedelslagen avskaffad, men om man anser, att dylika upplysningar äro av största vikt för försvarrets och fosterlandets skull, ligger det väl också nära till hands att man skaffar sig de erforderliga medlen för att få de upplysningar som man vill ha.

Gränsen är för resten på många sätt svår att draga. Kan man inte också, om man lämnar det politiska gebitet, göra gällande, att det är av intresse att känna till vederbörandes privatliv, ekonomi, bekantskapskrets och förbindelser av olika beskaffenhet? Naturligtvis! Bör man inte känna till både hans förtjänster och de svaga sidorna i hans karaktär för att kunna bedöma hans lämplighet? Det anses säkerligen så på det håll, där man är speciellt intresserad för detta. Och man kan motivera sin ståndpunkt genom att hänvisa till det onekligen mycket stora ansvar, som ibland åvilar vederbörande militära befattningshavare.

Den personalkontroll, som nu är på tapeten, berör väl inte heller, såvitt jag har kunnat förstå, bara militära befattningshavare i egentlig mening, utan åsyftar ju alla personer, som i sina befattningar hos försvaret anses kunna skada rikets försvar eller menligt inverka på upprätthållandet av god disciplin. Det förefaller mig en smula oklart, var gränsen går. Den moderna krigsmakten omfattar ju vid olika tillfällen största delen av folket. I vissa utländska stater har man ju till och med gått så långt, att man ansett det vara av intresse för försvaret att skaffa sig upplysningar om de civila krigsministrarnas personliga förhållanden. Man har tagit reda på de parlamentarikers liv och leverne som haft att göra med försvarspolitiska frågor. Jag syftar inte därvidlag på svenska förhållanden, men det är känt, att släpper man spioneriet löst, har det en otrolig benägenhet att sprida sig över allt större områden. Personalkontrollen kan växa ut och förgrena sig och till sist innebära, att det uppstår en hemlig och okontrollerad militär spionericentral, inriktad mot landets egna medborgare.

Nu säger man kanske, att vad jag här berör är företeelser, som mera angå stormakterna, och att i ett litet demokratiskt land som Sverige är det alldeles onödigt att befara en sådan utveckling. Jag skall strax återkomma till vissa

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)
notoriska förhållanden här i Sverige som belysa denna fråga och vill i det principiella resonemanget sluta med att konstatera, att det redan sedan länge varit en erfarenhet, att det enda som hjälper gentemot tendenser av denna beskaffenhet är största möjliga offentlighet och öppenhet.

Vad beträffar förhållandena här i Sverige vill jag inskränka mig till att göra gällande, att man inte heller här skall känna sig alltför säker gentemot tendenser av det slag som jag nyss berört. Under krigstiden, när tvångsmedelslagen gällde och säkerhetspolisens verksamhet stod i sitt flor, var det uppenbart, att nästan obegränsade möjligheter stodo de militära myndigheterna till buds att skaffa sig upplysningar om alla svenska medborgares tänkesätt och åsikter och privata affärer. Vi veta, att de, som fullgjorde sin militära utbildning, och beredskapsmän blevo mycket väl påpassade. En del rättegångar ha förekommit, där bevismedlen ha utgjorts av privata brev och telefonsamtal och där anklagelsen har gått ut på att vederbörande yttrat sig kritiskt om sina befälhavare. Vi veta, att landets alla medborgare blevo indelade i olika grupper, beroende på förmodade eller ådagalagda politiska åsikter och tänkesätt, för att man skulle veta vilka som skulle omhändertagas i olika krigsfall. Jag antar att man kan säga, att säkerhetstjänstens väldiga apparat under den tiden — alltså redan före den Sköldska generalordern — stod till de militära myndigheternas fulla förfogande. Säkerligen fick man redan då på militärt håll de upplysningar, som man åstundade, för att utöva kontroll över svenska folket eller olika delar därav. Hur långt man därvidlag gick, är omöjligt för en utomstående att veta, men det är väl ingen idé, förefaller det mig, att här i landet bagatellisera de spörsmål, som resas i samband med den nu avhandlade frågan om den militära personalkontrollen.

Det förefaller mig alltså, som om reservanterna i konstitutionsutskottet gjort mycket rätt i att fästa uppmärksamheten på denna generalorder. Saken tål verkligen vid att diskuteras. Det kanske blir tillfälle att återkomma till detta i ett senare sammanhang. Jag vill här endast till sist framhålla ett par fakta.

Det ena är, att om också tvångsmedelslagen har avskaffats, existerar dock alltså säkerhetspolisen, och den har enligt denna generalorder, såsom vi kunna läsa, tilldelats särskilda uppgifter. Man måste då ställa den frågan, om det är meningen att säkerhetspolisen skall konserveras eller icke såsom institution. Det andra är, att det enligt generalordern visserligen åligger säkerhetschefen att på anmodan av chefen för försvarsstaben utlämna vissa uppgifter, men att, såvitt jag har kunnat läsa orden, det *icke* förutsättes, att det *uteslutande* är från denna poliskälla, som försvarsstabschefen skall inhämta alla såsom nyttiga ansedda upplysningar. Det nämnes inte vilken annan institution som skall stå till försvarsstabschefens förfogande. Men man får ju det intrycket, att meningen är, att säkerhetspolisens informationer skola kompletteras med hjälp av någon lämplig militär kunskapskälla. Summan blir alltså, att förutom säkerhetspolisen skall det finnas en särskild militär institution för inhämtande av personliga upplysningar om ifrågavarande militärpersoner. Det är dessa ting, herr talman, som jag har fäst mig vid, när jag läst reservationerna och som jag velat här understryka.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Det var egentligen inte min avsikt att deltaga i någon debatt om detta ärende, men då nu herr Branting har dragit upp det, känner jag mig föranlåten att — eftersom han inte nämnde det — inför kammaren erinra om att den anmärkning, som här har framställts med avseende på personalkontrollen vid armén, är gemensam för folkpartiets representanter i utskottet, herr Ström och högerns representanter i utskottet. Anmärkningen går ut på att en viss form av personalkontroll, som torde vara oundgänglig, har an-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.) ordnats i former som ur flera synpunkter äro otillfredsställande. Vi ha sålunda strukit under att bestämmelserna ha tillkommit utan riksdagens medverkar och inte ens i statsrådet utan i kommandoväg, att bestämmelserna i ämnet äro hemligstämplade, att de, som beröras av kontrollen, inte få tillfälle att ta del av vad som förebragts emot dem samt att omfattningen av kontrollen i viss mening är beroende av säkerhetschefens bedömande.

Herr Branting kom i detta sammanhang in på en del andra problem, som reservationen inte alls sysselsätter sig med, nämligen frågan om formerna för säkerhetstjänstens verksamhet, den intensitet med vilken den bedrivs o. s. v. Om detta ämne och om riskerna för ett alltför starkt polisinflytande i en demokratisk stat anställde han reflexioner, som jag i åtskilliga stycken kunde vara ense med honom om, men som sagt, detta är en sak som vi inte i någon mån ha inlåtit oss på och som inte heller jag i det här sammanhanget har någon anledning att uttala mig om.

Eftersom jag har ordet, ber jag till sist, herr talman, att få påpeka, att högerreservanterna i två punkter skilja sig från de andra reservanterna. Den viktigaaste av dessa punkter är, att vi inte ha kunnat förstå, varför denna personalkontroll, som skall rikta sig mot personer, vilkas pålitlighet man inte är förvissad om, och som förut har riktats åt skilda håll och det med goda skäl, numera, sedan registreringen av kommunister har upphört, uteslutande riktar sig åt ett håll och ett håll som kanske inte i det närvarande ögonblicket representerar de största farorna för krigsmaktens integritet.

Herr **Ström**: Herr talman! Jag vill med några ord förklara min anslutning till den föreliggande reservationen.

Jag har för min del inte någonting emot, utan anser det oundgängligt, att det föreligger en viss kontroll, en demokratisk kontroll vid anställning och befordran inom försvarsverket; jag anser att den bör vila på ungefärligen samma grundval som kontrollen vid anställning i hemvärnsrörelsen, alltså på en bred medborgerlig grund och icke på någon hemlig myndighet, som icke är kontrollerad och icke är kontrollerbar av någon. Det är min övertygelse, att det skulle vara mycket mer till fromma för landet och försvaret, om man förfore så, som man förfar när det gäller hemvärdet, och gjorde hela saken öppen och icke hemlig samt låte den vila på en lag och icke, såsom nu, på ett beslut som icke ens har tillkommit i statsrådet.

Vi vilja inte ha någon Gestapo vare sig inom det civila eller det militära livet. Vi anse att det är en oerhörd fara, att man ger någon en möjlighet att få en sådan makt och ett sådant inflytande över medborgare och tjänstemän, som nu är förhållandet, utan att det finns någon demokratisk kontroll över apparaten. När det gällde hemvärdet var riksdagen med och utformade de bestämmelser som avse anställningen. Riksdagen bör icke undanskjutas, men så sker i allt större omfattning, och jag tror att detta är till olycka för, inte bara riksdagen utan hela vårt offentliga liv och förtroende till de lagar och bestämmelser som finnas. Även om det är riktigt som herr Branting säger, att den förevarande generalordern torde vara ett arv från äldre tider och man sålunda inte kan lasta precis det statsråd ensam som nu fått kläda skott, borde det dock, när en socialdemokratisk regering träder till, ha ordnats så, att riksdagen fått medverka och en lag i ämnet tillskapats. Då nu inte detta skedde, borde i varje fall dessa bestämmelser om personalkontroll inom försvarsverket icke ha tillkommit kommandovägen, utan genom ett beslut i statsrådet, varigenom i varje fall statsrådet hade stått ansvarig för det och man på det sättet haft en garanti genom att en ur en demokratisk riksdag utgången demokratisk regering bar det verkliga ansvaret. Nu är detta inte fallet, och det anser jag vara till skada för försvaret.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)

Den generalorder, som utfärdats, borde heller icke ha varit hemligstämplad. Den borde ha varit öppen, varigenom allmänheten, pressen och delvis även riksdagen kunnat få en större möjlighet till kontroll. Därigenom hade även de medborgare, som äro underställda denna speciella kontroll, kunnat på ett mera demokratiskt och lagrådigt sätt få kännedom om och förlika sig med att en sådan kontroll ägde rum. Nu har så inte skett, och det leder till att genom hemlighetsmakeriet ytterligare misstro sprider sig.

Vidare är det ju inte ur rättssäkerhetens synpunkt tillfredsställande att en person — det må gälla vilken medborgare som helst — som på grund av bestämmelserna i en sådan generalorder inte befordras, inte dessförinnan får taga del av det politiskt belastande material som anförts mot honom. Varje anklagad skall ha rätt att försvara sig, och det är en princip i hela världen, att ingen skall dömas ohörd. Numera är det verkligen så ordnat — det bör rättvisligen sägas — att en officer eller annan militär befattningshavare, som är misstänkt, har rätt att få veta, varför han icke blivit befordrad, och han äger rätt att göra sina invändningar, men det sker icke under sådana former som motsvara gällande lag på andra områden. Detta är inte riktigt, och det medför stora ingrepp i medborgarliga rättigheter, som ha varit fundamentala för vårt land i mycket långa tider. Detta är de väsentliga skälen för att jag inte kunnat lämna denna sak opåtalad, när den förts fram inom konstitutionsutskottet.

Ytterligare vill jag säga att det, såsom herr Branting nämnde, även är anmärkningsvärt, att denna generalorder anknyter till en gammal praxis som tilllämpats beträffande polisens registrering av partier. Den saken ha vi haft under debatt här tidigare. Praxis har ju växlats: ibland ha de och de partierna och ibland de och de stått under en sådan hemlig kontroll. Det är självklart att när man har att göra med sådana partier som det nazistiska, kan man inte, inför allt vad man enfarit om dess verksamhet och det som nu avslöjats i olika dokument i Nürnberg och annorstädes, rikta sig emot att en regering försöker göra allt för att skydda ett land mot att sådana marodörer vinna insteg överhuvud taget någonstans inom landets ämbetsverk, men framför allt, naturligtvis, när det gäller försvarsverket. Därför anser jag att man skulle ge regeringen laglig rätt att vidtaga de anordningar, som erfordras för att hålla rent från sådana element som det nazistiska. Jag kan inte tänka mig att någon riksdag skulle vägra en regering att få sådana medel, och då gäller det endast, hur man skall få lagen sådan, att man verkligen kan kontrollera att det inte införes subjektiva och godtyckliga anordningar, vilka inte motsvara vårt rättsmedvetande. Det är klart att det inte är lätt att formulera en sådan lag, men det är dock nödvändigt att det finnes en lag och att inte sådana saker som dessa vila på en rent godtycklig grund.

Herr Branting har dröjt vid den punkt, där vi funnit anmärkningsvärt, att den obligatoriska personalkontrollen upphör efter befordran till major eller motsvarande. Det är en väsentlig och tungt vägande anmärkning, att kontrollen upphör, när man kommer till de viktigaste posterna. Det har emellertid i utskottet upplysts — det bör kanske rättvisligen framhållas — att denna kontroll sker på annat sätt. Det har sagts, att man mestadels vet ungefär vad dessa personer gå för — på vad sätt är mig inte bekant. Det kan dock inte vara riktigt, att det utåt framstår, som om kontroll saknas beträffande de allra viktigaste posterna. Principiellt sett har således vår anmärkning liksom herr Brantings anförande en ganska stor tyngd.

När jag nu hör, att herr statsministern begär ordet, vore jag tacksam, om han ville ge en förklaring även på denna punkt.

Sedan vill jag till herr Herlitz, som ju förvänat sig över att herr Larsson, herr Björck och undertecknad inte kunnat följa högermännen, när det gällt att

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)
ta ställning till vilka partier, som skulle vara att anse såsom samhällsvådliga i den bemärkelse, som avses i generalorden, säga, att man inte kan jämställa — åtminstone kan inte jag för min del göra det — något annat parti med det nazistiska partiet. Den nazistiska grundåskådningen och dess metoder skilja sig från allt vad man i alla andra länder, även inom ytterlighetspartier i andra länder, anser ligga inom ramen för civilisatoriskt uppträdande. Så länge således det väsentligaste och viktigaste är att cernera nazisterna, anser jag, att det skulle vara en olycka att dra in andra partier under denna kontroll. Det tror jag skulle leda till en större olycka, i varje fall i nuvarande läge och under nuvarande tidsförhållanden, än om man inskränker sig till detta det verkliga samhällsfarliga partiet. Jag kan inte finna, att det kommunistiska partiet har någon enda belastning, som motsvarar vad som ligger den nazistiska rörelsen till last. Därför har jag inte velat vara med om att utsträcka denna anmärkning på det sätt herr Herlitz föreslagit.

Herr talman! Jag har ansett mig böra framhålla dessa synpunkter för att motivera mitt ställningstagande i utskottet.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att i egentlig mening deltaga i debatten och inte heller för att inaugurera någon ny ordning i fråga om regeringens förhållande till reservationsvis framställda anmärkningar, men jag kan inte sitta tyst och höra, hur man gör till en allvarlig sak någonting, som man tydligen inte riktigt satt sig in i.

Man har som den allvarligaste anmärkningen pekat på att den s. k. personalkontrollen endast skulle sträcka sig till kompaniofficerare och icke gälla högre officerare. Förklaringen härtill är mycket enkel. Tillsättande av det lägre befälet upp till kompaniofficerare beredes på ett annat sätt än utnämning av det högre befälet. Kungl. Maj:t är själv mera så att säga direkt beslutande, när det gäller regementsofficerare, och Kungl. Maj:t kan ju inte behöva genom en generalorder ge sig själv instruktioner om hur Kungl. Maj:t skall förfara. Däremot ha dylika instruktioner befunnits motiverade, när det gäller tillsättningar, med vilka underordnade myndigheter ha att taga befattning. I själva verket har en liknande kontroll skett beträffande högre befattningshavare, och jag tror mig våga säga, att denna kontroll varit mycket mera ingående än beträffande de lägre befattningshavarna.

Jag skall här inte ta upp till diskussion de formella anmärkningar som framställts, men när man förmenar, att den omständigheten, att instruktionerna givits i en generalorder, skulle innebära, att regeringen därmed skulle anse sig stå utanför ansvaret i denna fråga, bör jag påpeka, att så inte kan vara förhållandet. I en så pass allvarlig sak som denna utsändes givetvis inte en generalorder utan att hela regeringen varit underrättad om vad som skett och gillat denna åtgärd.

Det förefaller mig för övrigt som om reservanterna här befinna sig i en något brydsam ställning. De påyrka den mest ingående kontroll gentemot opålitliga element, men äro mycket ömtåliga i fråga om hur denna kontroll utövas. Jag hade väntat mig att få något recept på hur man i detta fall skall utöva en fullkomligt öppen och på intet sätt hemlig kontroll. Jag tror, att det praktiskt taget är omöjligt att få en sådan kontroll effektiv. Det skulle antagligen leda till att man fick fast de frimodigaste, de som öppet deklarerat sin inställning och öppet erkänt sina handlingar. Däremot skulle man antagligen inte få fast de farligaste, de som förhållit sig hemliga sin inställning, men verka för den, när de få tillfälle till det.

Jag skulle gärna önska, att reservanterna ville tala om för mig, hur man

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)
skall kunna komma till något resultat beträffande sådana element bara genom en offentlig kontroll. Jag tror de komma att gå bet på den uppgiften.

Reservanterna befinna sig således i den brydsamma ställningen, att de samtidigt som de påyrka en kraftig kontroll klandra ett tillvägagångssätt som nog är nödvändigt för att få denna kontroll någorlunda effektiv.

Herr **Herlitz** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag skall bara ta upp en punkt i hans excellens herr statsministerns yttrande, nämligen den, i vilken han vände sig mot vår kritik av att dessa kontrollbestämmelser meddelats i form av en generalorder.

Statsministern framhöll, att givetvis en sak som denna varit föremål för hela regeringens övervägande. Jag tror det gärna, men jag är mycket rädd för detta resonemang, att vi skola finna oss i att de grundlagsenligt föreskrivna formerna inte behöva iakttagas, bara vi veta att i realiteten regeringen varit med på saken. En annan dag kan detta åberopas till stöd för att en departementschef vidtar en åtgärd på egen hand, som borde blivit föremål för Kungl. Maj:ts beslut.

Vad vi i detta fall ha att hålla oss till och som reservanterna hållit sig till är helt enkelt lagen om kommandomål, som säger vad som får handläggas i denna ordning.

Herr **Uhlén**: Herr talman! Då jag nu ämnar med några ord motivera utskottsmajoritetens ställningstagande till denna fråga, anser jag mig inte ha rättighet att uppta kammarens tid med att punkt för punkt granska reservanternas förslag till anmärkningar.

Jag konstaterar till att börja med, att reservanterna inte haft någonting att invända mot kontrollen i och för sig. Det ha de varit mycket angelägna att understryka både muntligt och skriftligt. Anmärkning har således endast riktats mot formen för utövandet av denna kontroll, således den omständigheten, att det skett i anslutning till generalordern av den 29 juni 1945, vilken ju faller inom ramen för konstitutionsutskottets granskningsplikt innevarande år. Denna kontroll sträcker sig ju dock betydligt längre tillbaka i tiden.

Jag ber kammarens ledamöter läsa på s. 10 i utskottsutlåtandet, där reservanterna anföra följande: »Kontroll rörande personal inom försvarsväsendet har sedan länge ägt rum i viss omfattning. Under kriget reglerades och ökades denna kontroll successivt genom tillkomsten av en rad nya bestämmelser, som slutligen sammanfattades och reviderades i den ovan nämnda generalordern av den 29 juni 1945. Ny är här föreskriften angående förbud mot befordran m. m. av personer, tillhörande av polisen registrerat ytterlighetsparti, d. v. s. nazister. Denna föreskrift har dock enligt uppgift i praxis följts sedan slutet av år 1944.» Detta stycke innebär en mycket kortfattad men alldeles riktig sammanfattning av de viktigaste punkterna i föredragningen inför utskottet. Där har nämligen upplysts om att en personalkontroll pågått alltsedan år 1933, alltså i inte mindre än tretton år. Den har dock aldrig varit föremål för någon lagstiftning. De bestämmelser, som funnits, ha tillkommit under hand på samma sätt som generalordern av den 29 juni 1945. Denna generalorder är en sammanfattning och revidering av de tidigare tillkomna bestämmelserna. Alltså är det här fråga om en ordning, som tillämpats i tretton år och som under alla dessa år varit känd av riksdagen, känd av regeringen framför allt och känd av konstitutionsutskottet. Men först i och med att man sammanfattar de under tretton år tillämpade bestämmelserna i en generalorder kommer förslaget om anmärkning — inte mindre än sex anmärkningsyrkanden för övrigt.

Om man anser det motiverat att anmärka på sättet för utövandet av denna

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.) kontroll, som riksdagen och utskottet haft kännedom om, skulle man ha gjort det på ett långt tidigare stadium. Man skulle ha gjort det åtminstone det år, då kontrollen enligt en promemoria, som utskottet tagit del av, kulminerade.

Om det i utskottet hade blivit en mera ingående diskussion om huruvida denna ordning för meddelande av dessa kontrollbestämmelser kan anses vara tillfredsställande eller icke tillfredsställande, skulle jag tro, att inte någon av dem som tillhöra utskottsmajoriteten hade velat bestrida, att den är otillfredsställande. Det är ju bara en gradskillnad i fråga om vad man anser vara otillfredsställande och icke otillfredsställande, men i det stora hela skulle jag tro, att samtliga tillhörande utskottsmajoriteten skulle ha skrivit under på att denna ordning icke har varit och icke är tillfredsställande. Men sedan kommer man till frågan: har den varit nödvändig eller icke? Jag måste svara, att den varit absolut nödvändig, alldenstund riksdagen vägrat att lagstifta i denna fråga. Det har tagits åtskilliga initiativ till lagstiftning — det har också framgått av föredragningen i utskottet — men riksdagen har vid varje tillfälle avböjt lagstiftningsåtgärder. Jag förstår mycket väl, att riksdagen inte velat vara med om någon lagstiftning, då det är ytterst svårt att lagstifta på detta område. Ja, man torde till och med kunna anse det omöjligt att skapa en tillfredsställande, fullt betryggande lagstiftning rörande sådana angelägenheter, som det här är fråga om. Detta är alltså förklaringen till att bestämmelserna kommit under hand, på administrativ väg eller kommandovägen. Men denna ordning har riksdagen således haft möjlighet att påtala. Det har varit herr Ström, herr Herlitz eller vilken som helst obetaget att väcka en motion i frågan med förslag till lagstiftning på detta område. Det har likaså varit regeringen obetaget att i proposition framlägga ett dylikt förslag. Vissa initiativ ha, såsom jag nyss nämnde, tagits, men alla ha förkastats. Så har denna ordning uppstått, att man under hand utfärdat kontrollbestämmelser. Men på grund av bestämmelsernas mångfald och kanske även i viss mån deras olikartade innehåll sammanfattades de i en generalorder den 29 juni 1945. Därmed fastställdes en ordning, som hade trettonårig hävd.

Den som önskar en annan utformning av dessa bestämmelser bör givetvis ta ett initiativ till införandet av en sådan, men detta önskemål kan inte motivera en anmärkning, ännu mindre sex olika anmärkningar, mot vederbörande statsråd. Om statsrådet Sköld tagit konsekvenserna av att riksdagen inte velat vara med om någon lagstiftning på detta område och underlåtit att anordna någon kontroll, hade självfallet den sista villan blivit värre än den första. I varje fall tror jag, att det finns många här i kammaren, som då skulle ha anklagat statsrådet Sköld för mycket svåra underlåtenhetssynder. När han nu ansett och regeringen har ansett, att en kontroll var nödvändig, och man anordnat den på det principiellt enda möjliga sättet, sedan riksdagen vägrat lagstifta i frågan, har utskottet funnit, att detta inte under några förhållanden kan motivera en anmärkning mot statsrådet Sköld. Det kunde motivera, att någon tar initiativ, motionsledes eller på annat sätt, för att åstadkomma en annan ordning, men det kan icke vara skäl för en anmärkning.

Jag har, herr talman, på utskottsmajoritetens vägnar velat framhålla detta.

Herr Herlitz: Herr talman! Jag skall endast be att få lägga en sak till rätta, som måste vila på ett rent misstag från herr Uhléns sida.

Herr Uhlén menar, att konstitutionsutskottet haft flera tillfällen tidigare att ingripa i denna fråga, emedan den reglerats kommandovägen. Nej, något sådant tillfälle har utskottet inte haft. Kommandomålen bli ju bekanta för utskottet endast i den mån utskottet på grund av upplysningar från annat håll finner sig ha anledning begära in handlingar i ett kommandomål. För min per-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)
sonliga del får jag bekänna, att hela denna företeelse varit för mig obekant.

Jag tror därför jag kan säga, att denna fråga varit helt ny för konstitutionsutskottet.

Herr **Holmberg**: Herr talman! Jag har velat ansluta mig till den allmänna linje, som här företrädades av herrar Branting och Ström, vilka hävda, att personalkontrollen bör vila på lag och vara offentlig. Därmed kan jag inte föreställa mig, att man skall ha avsvurit sig möjligheten att gentemot folk, som man misstänker vara opålitliga, men som inte äro vänliga nog att själva öppet annonsera faktum, kunna använda säkerhetstjänsten för att utforska det. Det gäller väl endast, att anklagelserna mot dessa personer, när de framläggas, skola vara offentliga.

När jag ansluter mig till denna uppfattning, är det alls inte av ömsinhet mot de opålitliga elementen, utan det är framför allt därför att jag tror, att genomförandet av en sådan linje skulle garantera, att någonting verkligen skedde med dessa element. Den hittillsvarande metoden karakteriseras tyvärr som bekant av att det i många fall inte sker någonting alls med bevisligen opålitliga element, sådana som exempelvis en viss mycket omdebatterad generalmajor och andra.

Det är rätt intressant med den av herr Uhlén citerade upplysningen på s. 10 i utskottsutlåtandet, som säger, att det nya i generalordern egentligen bara är förbudet mot befordran av personer, tillhörande av polisen registrerat ytterlighetsparti, men att detta förbud har emellertid i praxis tillämpats sedan år 1944. Det är rätt intressant, ty redan 1942 förklarades i valrörelsen — jag tror det skedde tidigare också, men jag kan inte säga det med bestämdhet — att naturligtvis nazister inte skulle befordras. Nu få vi alltså veta, att det faktiskt förekommit i ytterligare två år efter det att denna förklaring avgavs, och det trots att övervakning skett och personalkontroll funnits sedan år 1933. Det vittnar om att man på vederbörligt håll haft svårt att göra sig av med vissa gamla föreställningar.

Om någonting sådant vittnar också den reservation, som herr Herlitz i dag talat för och vars viktigaste stycke ju, såsom han själv påpekat, är att också kommunisterna borde ställas under den övervakning och kontroll, som gäller för nazisterna.

Om herr Herlitz, som ju i sin privata egenskap av vetenskapsman bör vara rätt intresserad av att gå på djupet med problemen, skulle undersöka, vilka som först förfäktade den mening om kommunisterna, som ligger till grund för hans reservation och som sedan hävdat den kraftigast och ståndaktigast, skulle han finna, att det var fascisterna och nazisterna i alla länder — demokratiens, fredens, rättens och frihetens fiender. De började omedelbart efter förra världskriget att förfäktat denna uppfattning, och de ha hållit på med det till dags dato. Jag kan inte föreställa mig, att ens herr Herlitz kan inbilla sig, att det skett i demokratiens och frihetens intresse. Orsaken till denna nazistiska lögnpropaganda tror jag har kommit i öppen dag genom händelserna under det andra världskriget, som avslöjat, att bakom angreppen mot kommunisterna såsom opålitliga, när det gällde försvaret av den nationella friheten och oavhängigheten, låg medvetandet om att de kommunistiska partierna voro de mest kampberedda och bäst organiserade av alla de partier, som kunde väntas resa motstånd mot monopolkapitalets och dess fascistiska och nazistiska verktygs diktatursträvanden, mot deras krigsplaner, mot quislingarnas förräderi och mot det nationella förtrycket. Detta var orsaken till att Mussolini och Hitler, Laval och Quisling så energiskt bedrev den smutskastningskampanj mot de kommu-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.) nistiska partierna, som herr Herlitz nu funnit med sin värdighet som svensk riksdagsman förenligt att i en visserligen med hänsyn till läget modifierad form återuppliva i sin reservation.

Men äras den som äras bör. Nazisterna ha ju inte behövt föra denna propaganda ensam. Högerpartierna i alla länder ha i sin egenskap av monopolkapitalets politiska organisationer bistått dem. Också högerpartiet i Sverige. Och det har inte precis varit någon valhant medhjälpare, ty detta parti har ju haft en viss vana i att ifrågasätta arbetarrörelsens och dess folks nationella pålitlighet, ända sedan den tiden, då man angrep Hjalmar Branting med argument av samma slag som dem man senare använt mot kommunisterna.

Varmed skall man förklara detta handlingssätt från högerpartiernas sida? Jag tror, att händelserna under det första världskriget kunna leverera åtminstone en del av förklaringen. Gamle Karl Marx sade en gång om bourgeoisien, att om profiten är hög nog säljer den allt, både sitt fosterland och sin mor. Jag tror nu inte, att detta är någonting som kan tillämpas generellt på bourgeoisien, men nog fick man, när nazisterna invaderade olika länder, bevis för att det med rätt många förhöll sig så som Marx uttryckte det i den sats, som jag nyss erinrade om. Överallt ställde sig folk ur monopolkapitalisternas led till erövrarnas förfogande, producerade krigsmateriel åt dem och annan materiel för deras armé och ströko med god smak in de vinster de gjorde på att stå till tjänst åt sitt eget folks och frihetens bödlar. Medan kommunisterna liksom arbetarna överlag i alla länder stodo i främsta ledet i kampen mot de nazistiska erövrarna och gävo de största offren i kampen för demokratien och friheten, är det ganska betecknande, att folk, som varit bland de ivrigaste att angripa kommunisterna, hamnade såsom nazisternas hantlangare och hjälpare. Medan t. ex. det franska kommunistiska partiet, som hade smädats såsom landsförrädiskt och illegaliserats på den grunden, under den tyska ockupationen genom sin kamp för landets nationella frihet förvärvade sig hedersnamnet »de fysiljerades parti», stod den franske högerledaren Flandin vid Laval's sida och avslöjade därigenom rätta halten i sina tidigare anspråk på att vara den främste representanten i Frankrike för kärleken till fosterlandet och friheten. Och jag skulle vilja säga till herr Herlitz, att det är inte för intet som folken i många länder funnit sig föranlättna att överföra monopolkapitalisternas egendom i samhällelig ägo och som i andra länder herrar, som tidigare tillhört högerpartiernas pålitligaste finansiärer, nu ha ställts inför rätta såsom personer, som svikit sitt land genom att för profitens skull ställa sig och sina företag till tyskarnas förfogande.

Kriget har avslöjat, var de opålitliga demokraterna och fosterlandsförrädarna varit att söka, och visat, att det inte har varit bland arbetarna, inte bland kommunisterna, utan bland monopolkapitalisterna och vissa politiska kretsar på högerkanten. Detta är ett faktum, som tyvärr inte upphäves av att det inte minst i denna kammare också bland högerfolk och bland representanter för monopolkapitalet finns många, som äro pålitliga demokrater och goda förkämpar för den nationella friheten.

Det slags propaganda, som herr Herlitz ännu försöker hålla vid liv gent emot kommunisterna, har sett sina bästa dagar. Det fanns en tid, när man kunde få ganska breda skikt att tro på den, men den tiden är förbi. Propagandan har genomskådats också av stora skikt bland propagandisterna.

Det skulle säkert vara nyttigare för herr Herlitz och högerpartiet, om han kunde ägna sig åt en annan uppgift än den, han i dag har sysslat med. Herr Herlitz kunde t. ex. åtaga sig uppgiften att ge det svenska folket en godtagbar förklaring till att högern på hösten 1940, då det för de flesta syntes avgjort att Hitler skulle ta hem segern i kriget, med sådan energi både i riksdag och regering företrädde hans krav på att Sveriges kommunistiska parti skulle för-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)
bjudas. Det finns många som fundera på den saken och gärna skulle vilja veta, hur högern tänkte sig att ett dylikt förbud mot det kommunistiska partiet skulle medverka till att stärka demokratin i Sverige och landets möjligheter att hävda sin nationella frihet.

Men det bjuder kanske emot att lämna en sådan förklaring, därför att det förhåller sig med den som med den förklaring, Charles Lindley på sin tid ville ge sin fru: »det bara förvärrar saken». Och högersns sak är ju dålig nog förut, vilket framgår av att partiet genom sina representanter i konstitutionsutskottet icke förmått leverera något annat bidrag till diskussionen om personalkontrollen inom försvaret än gamla uppvärmda och av verkligheten för länge sedan vederlagda nazistiska klyschor mot kommunisterna. Det skulle inte förvåna mig, om denna demonstration av politisk orkeslöshet och oförmåga att lära av verkligheten och att bättra sig skulle verksamt bidra till att i höstens val ytterligare tunna ut högersns sedan länge glesnande väljarskaror.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr Branting: Herr talman! Det var tydligen med tvekan som herr statsministern yttrade några ord i denna debatt, och när han nu inte längre är närvarande här i kammaren skall jag inskränka mig till att helt kort svara på vad från hans sida anfördes angående den sjätte punkten i reservationen, som ju bland annat framhåller det anmärkningsvärda i att den obligatoriska personalkontrollen inom försvarsväsendet upphör efter befordran till major eller motsvarande.

Herr statsministern fann denna anmärkning bero på bristande kunskap om förhållandena, eftersom Kungl. Maj:t själv när det gäller högre officerare utövade ifrågavarande kontroll; några särskilda bestämmelser därutinnan skulle sålunda icke behövas. Detta låter sig naturligtvis ur rent formell synpunkt sägas, och man kan inte annat än glädja sig, om den av Kungl. Maj:t utövade kontrollen blir så effektiv, att den kan fullt jämföras med den i generalordern avsedda och organiserade. Svaret på denna invändning sammanfaller i själva verket med svaret på vad herrar Herlitz, Kyling och Hæggbloom i denna punkt anförde: »Att kontrollen vid befordran till högre tjänster icke blivit författningsmässigt reglerad kan däremot enligt utskottets mening ej giva anledning till erinran, enär den utan tvivel kunnat göras fullt effektiv utan stöd av sådana bestämmelser.» Jag vill inte bestrida, att kontrollen har *kunnat* göras fullt effektiv utan sådana bestämmelser, men frågan är om så också har skett.

I det sammanhanget efterlyste herr statsministern något »recept» på hur man skulle kunna göra den ifrågavarande personalkontrollen öppen i stället för hemlig. Jag skulle därvidlag bara vilja rekommendera, att man helt enkelt håller sig till offentliga handlingar och offentliga uttalanden. Man kan ju exempelvis observera sådana offentliga handlingar, som förvaras i patent- och registreringsverket, där bl. a. förefintliga teckningslistor för Dagspostens aktieägare finnas tillgängliga.

Herr Ström: Herr talman! Jag skulle endast gentemot herr Uhlén vilja säga, vad herr Herlitz redan tidigare har understrukit, att konstitutionsutskottet och riksdagen mig vederligt aldrig känt till nu ifrågavarande förhållanden. Därför kan det inte vara riktigt, som herr Uhlén säger, att vi alla ha känt till dem. Om herr Uhlén känt till saken, måste han ha haft mycket intima källor, som det skulle ha varit önskvärt att han då låtit riksdagen få del av.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)

Jag skulle också, herr talman, om statsministern varit närvarande velat något ingå i polemik mot honom, men det skall jag inte nu göra, helst som herr Branting redan gjort det. Herr statsministern nämnde emellertid, att de hemliga fascisterna äro de värsta och att man inte lär känna dem genom en öppen kontroll. Det är en sanning, som man inte helt kan bestrida, att personer, som hysa sådana tänkesätt, ofta kunna dölja sig bakom masker. Men när det gäller hemvärnsrörelsen har man infört just en regel, som grundar sig på vad som är allmänt bekant om vederbörandes laglydnad och medborgarsinne. De krav, som där uppställas, äro av den innebörd att de, om man tillämpade dem inom försvarsväsendet — möjligen i en något mera preciserad form — skulle erbjuda en utväg att undgå dessa hemliga kontrollanordningar. Men även antaget, att dessa hemliga kontrollanordningar i vissa lägen, t. ex. under brinnande krig, skulle visa sig vara absolut nödvändiga — och det måste vi ganska säkert medge, att de kunna vara — bör det kunna ordnas så, att denna hemliga kontroll får en verklig rättsprägel. Även under en hemlig övervakning är det ju möjligt att iakttaga reglerna för en rättsprocedur.

I viss utsträckning tillämpas, som jag nämnde — det har utskottet fått veta genom föredragning — en viss procedur. Många av oss fingo emellertid intrycket att denna procedur var ganska problematisk och föga effektiv. Man skulle ju kunna tänka sig, att statsministern talade med justitieministern och med utrikesministern, som är en gammal jurist och som kanske skulle kunna ge någon upplysning om hur ett sådant problem kunde lösas. Jag erkänner villigt, att det är ett intrikat spörsmål. Men det bör lösas, och förhållandena kunna inte få vara sådana som hittills, i varje fall inte nu, när vi inträda i fredliga förhållanden. För framtiden bör man söka finna metoder, som överensstämmer med rättsförhållandena under fredliga gångna tider.

Herr Uhlén: Herr talman! Jag har anledning att upplysa herrar Herlitz och Ström om att jag inte har uttalat mig om på vilket sätt de till äventyrs fått kännedom om denna kontroll under de tretton år den har tillämpats. Jag har bara på mycket goda grunder förutsatt, att utskottets ledamöter haft kännedom om den.

Men herr Ström går så långt att han säger, att utskottets ledamöter aldrig någonsin haft kännedom om dessa förhållanden. Att det påståendet är oriktigt framgår ju redan av att vi här diskutera denna fråga på grundval av en generalorder, som varit lika hemlig som alla tidigare vidtagna åtgärder. Och ha utskottets ledamöter fått kännedom om denna generalorder av den 29 juni 1945, måste det väl på mycket goda grunder kunna antagas, att utskottets ledamöter även haft kännedom om den kontroll, som tidigare pågått i tolv hela år och som under vissa av krigsåren kulminerade med en omfattning, som var många gånger större än den som det för närvarande är fråga om.

Det har alltså funnits möjlighet för utskottets reservanter att tidigare påtala denna sak. I varje fall har herr Ström, som under många år varit ledamot av konstitutionsutskottet, haft denna möjlighet. År 1941 eller 1942 var jag varken ledamot av riksdagen eller av utskottet, men jag kände ändå till att en kontroll pågick. Jag har mycket stor anledning förmoda, att inte konstitutionsutskottets ledamöter voro mera okunniga om detta förhållande än jag, som vid den tidpunkten inte ens tillhörde riksdagen.

Jag skulle slutligen till herr Ström vilja säga, att jag mycket väl förstår, att både han och andra önska en annan ordning. Men jag understryker vad jag redan har sagt, att det är herr Ström och andra obetaget att på annat sätt än genom en konstitutionell anmärkning taga initiativ till en annan ordning, exempelvis genom att vid lämpligt tillfälle till riksdagen frambära en motion i frågan.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)

Ordet lämnades här efter för kort genmäle till herr **Herlitz**, som anförde: Herr talman! Herr Ström och jag ha meddelat kammaren, att vi inte tidigare haft kännedom om saken, varpå herr Uhlén tillåter sig svara, att det måste antagas att vi ha vetat om den. Det är inte riktigt vänligt sagt till oss. Jag vill också för kammaren påpeka, att det enda stöd herr Uhlén kan förebbringa för detta något uppseendeväckande — jag skulle nästan kunna säga sårande — uttalande är att vi, eftersom vi visste av generalordern av 29 juni 1945, väl också måste ha vetat av de föregående. Jag överlämnar åt kammaren att bedöma värdet av en sådan slutledning.

Fru **Alm**: Herr talman! Jag vet att det inte är brukligt, att reservationsanmärkningar upptagas till någon allvarligare behandling här i kamrarna, fastän vi nyss ha sett ett undantag från den regeln. Jag vet också, att statsråden inte bruka besvara anmärkningar, som endast samlat en minoritet i konstitutionsutskottet. Jag har inte heller några som helst anspråk på att ledamöterna av den sommarregering, som är ansvarig för det ärende, vilket föranlett mig och sex andra ledamöter av konstitutionsutskottet att avge reservation, skola komma med några förklaringar rörande behandlingen av det befordringsärendet det här gäller. Med den kännedom jag under min första riksdagstermin i konstitutionsutskottet förvärvat om konseljärendenas väldiga anhopning och de hundratals punkterna i varje statsrådsprotokoll, tycker jag nog att det skulle vara litet hårt att tala om ansvarighet i ett enstaka befordringsärende, när avgörandet fattats under ett vikariat i röt månaden juli.

Det är egentligen inte heller den tillförordnade sommarregeringen den 6 juli 1945, som jag här vill skjuta på, utan ett tillvägagångssätt hos länsstyrelsen i Jönköping, som enligt min mening står i klar strid mot andan och meningen i regeringsformens bestämmelse i § 28 om »förtjänst och skicklighet» som de avgörande befordringsgrunderna vid tillsättning av befattningshavare i statens och det allmännas tjänst. Att Kungl. Maj:t sedan låtit udda vara jämnt, när denna befordringsfråga besvärsvägen underställdes Konungens prövning, är den formella bakgrunden till vår reservationsanmärkning.

Länsstyrelsen i Jönköping utnämnde i fjol våras till en ordinarie kansli-skrivarbefattning i lönegrad A 11 en viss Gustaf Carlson. Över utnämningen besvarade sig en kontorsskrivare fru Wahlberg i lönegrad A 9, som gjorde gällande att hon bort utnännas i stället. Carlson utnämndes enligt länsstyrelsens protokoll i ärendet »efter övervägande av de sökandes meriter och lämplighet». Av protokollet framgår emellertid att landssekreteraren, som deltagit i beslutet, inlagt sin gensaga emot att såsom motiv för konstitueringen av Carlson åberopats »meriter» samt att han för övrigt undvikit att uttala sig om den utnämndes lämplighet. Man förstår mycket väl denna landssekreterarens tveksamhet, när man närmare granskar den utnämndes meriter. Han är en 48 års man med en brokig bana bakom sig. Han har under kortare perioder innehaft kontors- och expeditionstjänster, varit handelsresande och, under en längre period, bensinstationsföreståndare samt under tio år taxichaufför. På länsstyrelsen hade han vid utnämningstillfället tjänstgjort något över fem år såsom extra tjänsteman på omsättningsskatteavdelningen. Hans formella meritering utgöres av ett ganska slätstrukt folkskolebetyg, kompletterat med en korrespondenskurs i rättskrivning. Den förbigångna fru Wahlberg är fem år yngre, men hade vid ansökningstillfället icke förty varit anställd på länsstyrelsen i drygt 24 år med utomordentligt goda vitsord från hela sin tjänstgöringstid. Hon hade på sin tid genomgått 8-klassig flickskola — jag hittade hela 16 a-n i hennes slutbetyg, vilket visar, att hon säkert var något över medelmåttan.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.) Detta hör nu knappast så mycket till saken, när ärendet skall bedömas, ty reservanterna ha i detta sammanhang huvudsakligen velat understryka betydelsen av den långa tjänstetiden. Vi ha också kommit till den bestämda slutsatsen, att fru Wahlberg varit den mest meriterade med hänsyn till väl vitsordad tjänstgöring och tjänstetidens längd, och vi ha menat att detta är faktorer, som böra tillmätas avgörande betydelse vid tillsättande av sådana lägre befattningar med huvudsakligen rutinarbete, varom här är fråga.

I stället har som sagt denne Carlson utnämnts, och man kan inte fria sig från intrycket, att den utslagsgivande »meriten» har varit hans kön. Det förefaller åtminstone mig otänkbart, att omvända förhållandet skulle kunnat inträffa. Den tjänst, som Carlson erhöll, tillhörde de tjänster, varom riksdagen år 1943 beslutade, att de i princip skulle utgöra kvalificerade sluttjänster för den kvinnliga biträdespersonalen. En möjlighet ställdes dock öppen att på en dylik befattning som ett provisorium placera en övertalig aspirant på landskanslist- eller landskontoristtjänst som indragits. Länsstyrelsen har gjort gällande, att Carlson var en sådan övertalig aspirant. Faktum är emellertid, att befordringsgången för den utnämnde inte stämmer med den för en sådan aspirant fastställda, och även om så hade varit fallet, bör inte den undantagsregel, som länsstyrelsen här velat åberopa, kunna ges den innebörden att vid tjänstetillsättningar ingen avvägning av de sökandes meriter skall ske och den mera meriterade utan vidare kunna skjutas åt sidan. Länsstyrelsens förklaringar av sin utnämningsspolitik i detta fall påminna inte så litet om jästen som kastades in i ugnen efter baket. Sanningen är närmast den, att tjänsten på förhand varit reserverad för Carlson. Detta framgår av en liten irriterad passus i länsstyrelsens yttrande, där det heter att länsstyrelsen för sin del ansett uteslutet, att förevarande befordringsärende kunde beräknas erhålla annan utgång än att Carlson tilldelades ifrågavarande tjänst.

Vad angår det nu riksdagen, om en liten kansliskrivartjänst på landskontoret i Jönköping tillsattes med en Carlson eller en Wahlberg? Inte alls, kan det kanske synas. Ändå anser jag, att denna sak angår riksdagen, och jag har tagit upp den, därför att här skapas ett prejudikat, om tillvägagångssättet lämnas oanmärkt. Riksdagen har i fjol beslutat om kvinnas behörighet till praktiskt taget alla statstjänster. Men detta beslut blir ett slag i luften, om kvinnorna alltjämt skola stäckas vid befordringar på grund av kön, och det är vad som synes ha skett i detta fall, liksom det sker i tusentals andra fall. Eftersom detta fall var så flagrant och inträffade i så nära anslutning till riksdagens behörighetsförklaring i fjol, har jag tyckt att det borde påtalas. Vad som blivit gjort är gjort och kan inte ändras, men vad vi vilja försöka hindra är att samma sak upprepas i fortsättningen.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! Jag skall bara ge en mycket kortfattad replik till den föregående talarinnan.

Vad kansliskrivarbefattningen vid länsstyrelsen i Jönköpings län beträffar, må det vara sant, att den ratade kvinnliga medsökanden var i besittning av förträffliga betyg och lång tjänstetid. Men är det därför så klart, att dessa meriter alltid böra tillmätas ett så avgörande värde, att en medtävlare, för vederbörande väl känd, i besittning av beprövad praktisk kunnighet och andra goda egenskaper, skulle bli utklassad för den skull?

Låt mig ta ett exempel ur levande livet. Jag behöver en tjänsteande på min gård. Som sökande uppenbarar sig dels en aspirant med granna skolbetyg och därutöver begåvad kanske med en särdeles talande tunga och dels en annan, mera blyg och tillbakadragen men i praktiska värv mycket dugande människa. Jag behöver ej tveka om mitt val.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd. (Forts.)

Jag vill ej, herr talman, göra gällande, att denna parallell är fullt riktig, men jag tar för givet, att länsstyrelsen i Jönköpings län i detta fall icke handlat i blindo, utan vetat vad den gjort, då den träffade sitt val. Detta är vad jag tror, herr talman, och detsamma har även utskottets flertal menat. Vi tro alltså, att Kungl. Maj:t har handlat rätt, då Kungl. Maj:t sålunda stadfäst länsstyrelsens beslut.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckta motioner angående ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m.

*Ang. ändrad
lydelse av § 36
regeringsfor-
men m. m.*

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 192 i första kammaren av herr *Branting* m. fl. och nr 335 i andra kammaren av herr *Malmberg* i Stockholm m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till ny lydelse av 36 § regeringsformen och i anslutning därtill en beredskapslagstiftning, som medgäve Kungl. Maj:t rätt att, då rikets tjänst eller den allmänna välfärden det fordrade, vid krig eller krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden tillfälligt skilja eller förflytta ämbets- och tjänstemän från deras sysslor.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet anført bland annat:

»Det är enligt utskottets mening angeläget att frågan om revision av de i §§ 35 och 36 regeringsformen meddelade bestämmelserna angående stats-tjänstemännens rättsliga ställning snarast blir föremål för utredning. De skäl, som föranledde riksdagen år 1942 att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en sådan utredning, äga alltjämt giltighet och ha under de senaste åren i flera olika sammanhang gjort sig gällande. Vid en dylik revision bör, med principiellt vidhållande av den grundsats på vilken § 36 regeringsformen bygger, hänsyn tagas till statsmakternas behov av större rörelsefrihet på förevarande område än § 36 i sin nuvarande lydelse medger. Denna rörelsefrihet bör sträcka sig så långt, att möjlighet finnes att, där ett allmänt intresse det påkallar, avskeda personer, som visat sig uppenbart olämpliga och för sin befattning icke skickade. Skäl av skilda slag kunna ur det allmännas intresse motivera en befattningshavares skiljande från tjänsten. Ett sådant skäl anföres i föreliggande motioner. Enligt utskottets mening bör man av varje stats-tjänsteman kunna fordra, att han skall vara känd för »laglydnad och medborgarsinne», ett krav som i 1940 års hemvärnskungörelse uppställts för varje hemvärnsman och som sedan inarbetats i jämväl andra författningar på det militära området. Det synes utskottet angeläget, att statsmakterna, för att vårt land vid krig eller krigsfara skall äga en fullt pålitlig ämbets- och tjänstemannakår, tillse att detta krav på laglydnad och medborgarsinne redan uppfylles under lugna, normala förhållanden och att grundlagen, eventuellt kompletterad av närmare bestämmelser i särskild lag, erhåller en sådan utformning att detta blir möjligt. Med hänvisning till det anförda får utskottet, som alltså ej kan ansluta sig till motionärernas förslag om en beredskapslagstiftning i ämnet men som instämmer i motionernas syfte, ehuru utskottet anser, att den där väckta frågan bör utredas i ett större sammanhang, hemställa,

1:o) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om skyndsamt utredning med beaktande av ovan anförda synpunkter av frågan om en revision av de i §§ 35 och 36 regeringsformen meddelade bestämmelserna om stats-tjänstemännens rättsliga ställning; samt

2:o) att förevarande motioner, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet ovan under 1:o) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

Reservation hade avgivits av herr *Herlitz*, som ansett, att utskottets yttrande bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade. Reservantens förslag innebar bland annat, att den nyss återgivna delen av utskottets utlåtande skulle utbytas mot följande:

»Det är (= utskottet) — — — nuvarande lydelse medgiver. Skäl av skilda slag kunna ur det allmännas intresse motivera en befattningshavares skiljande från tjänsten. De skäl, som anförts i föreliggande motioner, kunna komma under övervägande vid den utredning, som riksdagen 1942 begärde och som enligt utskottets mening utan dröjsmål bör komma till stånd. Vikten av att den ifrågasatta utredningen ofördröjligen utföres bör enligt utskottets mening understrykas genom en förnyad hemställan hos Kungl. Maj:t. Utskottet får sålunda hemställa.

1:o) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om skyndsamt utredning med beaktande av ovan och i riksdagens skrivelse 1942 nr 475 anförda synpunkter av frågan om revision av de i §§ 35 och 36 regeringsformen meddelade bestämmelserna om statstjänstemännens rättsliga ställning; samt

2:o) att (= utskottet) — — — föranleda.»

Herr *Domö*: Herr talman! Konstitutionsutskottets utlåtande med anledning av herrar Brantings och Malmborgs motion tycks mig vara en större fråga än vad man ytligt sett skulle kunna tro, ja, jag är övertygad om att den har väsentlig betydelse för vårt fria samhällsskick.

Regeringsformens §§ 35 och 36 ha, som vi alla veta, hittills utgjort själva grundvalen för ämbets- och tjänstemännens självständighet. Grundsatsen om statstjänstemännens oavsättlighet har tagit sig uttryck i § 36, medan § 35 innehåller bestämmelser om de nödvändiga undantagen för innehavare av förtroendesysslor. Ämbetsmannakåren har därmed förblivit oberoende av de växlande politiska konjunkturerna och genom sin fria ställning kommit att utgöra en garanti för att lagar, förordningar och författningar opartiskt och lojalt tillämpats. Det gäller här värden som måste bevaras i det fria styrelseskickets eget intresse. Lika nödvändigt som det är att de fria krafterna fritt få brytas mot varandra i det politiska livet och att den ena åsiktsriktningen kan avlösa den andra vid makten enligt folkviljans bud, lika nödvändigt är det att man genom en självständig ämbetsmannakår bevarar kontinuiteten i samhällslivet.

Jag vill därmed ingalunda ha sagt att de förutnämnda paragraferna i regeringsformen äro tillfredsställande i nuvarande skick. I flera avseenden äro de föråldrade. Det finns — som riksdagen redan framhöll 1942 — en klyfta mellan å ena sidan grundlagens bud och å andra sidan dess tillämpning. Det revisionskrav, som riksdagen vid nyssnämnda tidpunkt reste, kunde accepteras. Kravet förenades med en bestämt uttalad önskan om att den princip, på vilken § 36 bygger, skulle bevaras. Dess vitala betydelse för rättskipning och förvaltning ifrågasattes icke, utan underströks i konstitutionsutskottets utredningsbegäran 1942. Jag citerar: »Å ena sidan bör härvid hänsyn tagas till att den allmänna princip, på vilken § 36 bygger, är av vital betydelse för rättsskipningen och förvaltningen och därmed för hela vårt samhällsskick. Det är nämligen angeläget att dessa funktioner handhavas av personer, som efter bästa övertygelse fullgöra sina värv utan att behöva frukta godtyckliga inskridanden från överordnade. Å andra sidan bör också beaktas statsmakternas behov av större rörelsefrihet på förevarande område än § 36 i sin nuvarande lydelse skänker.»

Samma viktiga grundsatser, som framgå av vad jag nyss citerat, får man också fram, om man läser justitieministerns direktiv för nämnden för bedö-

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

mande av vissa befattningshavares pålitlighet, som nu lär ha tagit det officiella namnet bedömningsnämnden. Jag citerar ur dessa direktiv: »De principer som uppställts i svensk rätt beträffande tjänstemäns anställningsvillkor och befordran medgiva sålunda endast i relativt begränsad utsträckning ett hänsynstagande till vederbörandes politiska inställning, även om det är fråga om tillhörighet till politiska ytterlighetsriktningar av nazismens typ. Under fredliga förhållanden synes det icke heller vara påkallat att bryta med dessa för ett demokratiskt styrelsesätt följdriktiga principer.»

Vidare sägs det: »Den åsiktsofrihet, som tillkommer medborgare i allmänhet, bör såsom regel icke heller begränsas för innehavare av allmänna tjänster. Så länge en tjänsteman icke omsätter sina privata åsikter i brottslig handling eller i straffbar konspiration mot landet, bör han i allmänhet icke diskvalificeras som tjänsteman.»

Åtskilliga fall från senare år visa, att önskemålet om viss revision är berättigat. Detta innebär dock ingalunda att man har anledning gilla utskottets föreliggande förslag. Motionärerna ha velat skapa möjligheter för Kungl. Maj:t att vid krig eller i andra utomordentliga situationer tillfälligt skilja eller förflytta ämbets- och tjänstemän från deras sysslor. Det skulle här gälla sådana personer som genom politisk illojalitet kunde bli en fara för rikets säkerhet. Om nu utskottet hade konstaterat att frågor av detta slag skulle kunna övervägas i samband med en utredning enligt riktlinjerna från 1942, hade det väl knappast blivit debatt om utlåandet här i dag. Utskottet går emellertid betydligt längre, och dess skrivning inger mig allvarliga farhågor för att tjänste- och ämbetsmännens oavsättlighet enligt regeringsformens § 36 skall förvandlas till ett tomt sken. Statsmakternas rörelsefrihet, säger utskottet, bör sträcka sig så långt, att det finns möjlighet att avskeda personer som visa sig uppenbart olämpliga. På vilka grunder skall då denna olämplighet fastställas? Det heter här att statstjänstemannen skall vara känd för »laglydnad och medborgarsinne», ord, som hämtats ur 1940 års hemvärns-kungörelse. Jag medger gärna att det är vackra ord, men jag bestrider bestämt, att de äro konstitutionellt hållbara då det gäller att fastställa de statsanställdas ställning. Vad menas med laglydnad? Gäller det skyldigheten att följa förekommande tjänstereglementen, är det ju fråga om en självklar sak. Syftar man på lydnad inför lagarna i allmänhet, konstaterar man endast att tjänstemännen äro bundna av samma skyldigheter som andra medborgare, vilket också är självklart. Man kan väl inte kräva större grad av laglydnad från tjänstemän än andra, då det gäller vissa lagbundna saker. Skall det vara strängare straff för en lagbrytande tjänsteman, då han t. ex. gör sig skyldig till en trafikförseelse eller någonting annat? Ordet laglydnad tycks mig i detta sammanhang alltså inte vara något annat än en fras, som omtalar något allmänt bekant.

Vad menas då med »medborgarsinne»? Här ställer oss utskottet inför ett uttryck, som efter behag kan tolkas hur som helst. Medborgarsinne kan mycket väl vara vad en för tillfället sittande regering finner önskvärt och lämpligt. Den, som har en annan mening än regeringens eller den styrande riksdagsmajoritetens, skulle med andra ord utsättas för risken att betecknas som en person utan medborgarsinne. Vi kunna för övrigt finna flera exempel, som varsla om en sådan fara, i de senaste årens politiska debatt. Jag kan, herr talman, liksom jag tror också flertalet av mina partikamrater här i kammaren, omöjligt medverka till ett beslut, som kunde tänkas öppna vägen för en sådan utveckling. Statstjänstemännens politiska oberoende måste upprätthållas, om vi önska att förvaltning och rättsskipning inte skall politiseras. Att revidera regeringsformens förutnämnda paragrafer, så att de bli mera tidsenliga, är behövt och

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

möjligt, men att revidera dem på ett sådant sätt att vägen öppnas för det politiska godtycket vore till skada för alla. Vi ha i diktaturländerna sett exempel på hur man riktar en ämbetsmannakår och vad resultatet blir. Jag tror inte att utskottets majoritet önskar eller tänker sig en sådan utveckling här i landet. För mig och flertalet av mina partikamrater är det emellertid tydligt, att tvetydiga kautschukformuleringar av det slag, som utskottets majoritet rekommenderar, kunna medföra risker, som många i dag inte förutse eller vilja tro på. Sådana formuleringar ha alltid visat sig vara till god hjälp för demokratiens och rättssamhällets fiender, och vi borde väl alla vara ense om, att vi inte böra ge dem någon chans.

Jag kan därför, herr talman, icke biträda de formuleringar, som finnas i utskottets utlåtande då det gäller begäran om utredning. Jag tycker att motiveringen är betänkelig och olämplig, och jag vill därför avstyrka utskottets förslag och i stället yrka bifall till herr Herlitz' reservation.

Herr Branting: Herr talman! Jag skulle såsom en av motionärerna i detta ärende vilja säga, att jag på det hela taget är nöjd med konstitutionsutskottets utlåtande i denna fråga. Utskottet har ju understrukit statsmakternas behov av större rörelsefrihet i fråga om sådana ämbets- och tjänstemän, som avses i § 36 regeringsformen. Utskottet har framhållit, att denna rörelsefrihet bör sträcka sig så långt, att möjlighet finnes att avskeda statstjänstemän, som ha visat sig uppenbart olämpliga och icke skickade för sin befattning i de fall, där ett allmänt intresse så kräver. Utskottet har varit vänligt att särskilt framhålla, att i motionen har anförts ett skäl, som kan motivera befattningshavarnas skiljande från tjänsten. Därmed åsyftas alltså motionens argumentation för att Kungl. Maj:t skall få vidgade möjligheter att hastigt avlägsna nazistiska eller nazistsympatiserande tjänstemän, speciellt under kritiska tidpunkter och i främsta rummet inom polisen och militären. I motionen har framhållits bristen på klara, legala möjligheter för Kungl. Maj:t att ingripa i sådana fall, och konstitutionsutskottet har i detta avseende gått motionärerna till mötes, vilket alltså härmed inkasseras!

På en punkt skiljer sig utskottets förslag från motionärernas. Vi hade nämligen tänkt oss en beredskapslagstiftning såsom ett komplement till de nya grundlagsstadgandena. Utskottet går i stället på linjen: en permanent lagstiftning. Så mycket bättre!

Nu har det emellertid på sina håll i pressen och nyss av herr Domö framförts vissa invändningar mot de ifrågasatta grundlagsändringarna. Jag tar inte så hårt på vad som anförts i detta avseende av herr Domö nyss och för övrigt exempelvis i dag i Svenska Dagbladet, när man är upprörd över att det skulle krävas en så obestämd dygd av tjänstemännen som »medborgarsinne». Jag är visserligen för min del personligen inte heller så förtjust över att man laborerar med en så pass obestämd fraseologi, i varje fall i lagstiftningen. Men å andra sidan har ju utskottet härvidlag inte sagt annat än att »enligt utskottets mening bör man av varje statstjänsteman kunna fordra att han skall vara känd för 'laglydnad och medborgarsinne', ett krav som i 1940 års hemvärnskungörelse uppställts för varje hemvärnsman och som sedan inarbetats i jämväl andra författningar på det militära området». Därefter hemställer utskottet, att man skall i skrivelse till Kungl. Maj:t »anhålla om skyndsamt utredning med beaktande av ovan anförda synpunkter». Kravet på »laglydnad och medborgarsinne» är en av dessa synpunkter, men man behöver ju inte precis använda dessa ord i det blivande lagförslaget.

Vad jag åsyftar i fråga om den kritik, som har framkommit, är snarare den invändningen, som ju också togs upp av herr Domö, att en alltför stor makt-

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

befogenhet i Kungl. Maj:ts hand gentemot tjänstemännen skulle kunna av en auktoritär eller reaktionär regim missbrukas gentemot eventuellt oppositionella, frihetsälskande och självständiga tjänstemän. Om herr Domö ville noggrant läsa igenom motionen, så skall han finna, att jag ingalunda varit blind för den synpunkten, utan tvärtom är mycket känslig för detta argument. Det ligger otvivelaktigt någonting i det! Men jag menar ändå i princip, att man icke skall avstå ifrån goda lagar, bara därför att de kanske kunna missbrukas av dåliga regeringar.

När den nu gällande grundlagstiftningen på detta område tillkom, i början av 1800-talet, fanns det ju visst skäl att slå vakt kring ämbetsmannakårens självständighet gentemot en reaktionär överhet, det blev man ganska snart varse under Karl Johans regim. Men Sverige då och Sverige nu är ju inte detsamma. Nu är det ju riksdagens och det demokratiska folkets sak att se till, att vi inte få några sådana reaktionära regeringar, utan att styrelsen här i landet följer demokratiska principer.

Jag vill slutligen säga, att det egentligen var så med denna motions tillkomst — detta skall inte döljas — att den till viss del förauleddes av regeringen själv. Man kan undra, hur det gick till. Jo, när det under och efter kriget då och då framhölls, att det fanns diverse nazister och nazistsympatiserande personer, som gjorde ohägn i förvaltningen, så bemöttes icke sällan denna kritik med en beklagande gest från regeringshåll. Man sade ungefär så här: »Vad vilja herrarna, att vi skola göra? Grundlagen lägger ju tyvärr hinder i vägen för vederbörandes avlägsnande!»

Motionen har alltså velat göra situationen lättare för en framtida regering, som råkar i dylika svårigheter, så att den kan försvara och slå vakt omkring demokratien så som den verkligen vill, utan hinder av några mer eller mindre föråldrade grundlagsbestämmelser.

Nu tycker man sig tyvärr kunna konstatera, att även i de fall, där grundlagen *inte* lägger hinder i vägen för nazisympatisörers avlägsnande, nämligen beträffande förtroendeämbetsmännen, regeringen inte alltid har begagnat sig av sina möjligheter utan i stället visat en mycket stor långmodighet. Men det är ju en annan historia! Jag skall inte här förirra mig in t. ex. på fallet Rosenblad, utan skall inskränka mig till att efter det nu anförda yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Herr Domö har redan utförligt utvecklat de tankegångar, som ligga bakom min reservation. Jag har emellertid några påpekanden att lägga därtill.

Problemet om tjänstemännens oavsättlighet har framträtt under olika aspekter och från olika utgångspunkter på senare tid. Det har varit fråga om officerare, som inte längre äro tjänstedugliga, det har varit fråga om läkare, lärare och präster, som haft sådana personliga egenskaper som inte ha gjort dem lämpade för sina tjänster, och det har varit fråga om sådana här politiska aspekter. Det har förhållit sig så, att även då det gällt de mest flagranta fallen — låt oss t. ex. tänka på lärare och präster, som genom hela sitt personliga väsen äro absolut odugliga för sin tjänst — har frågan om möjligheten att avlägsna dem visserligen varit uppe, men ingen har ännu vågat sig på att taga itu med detta problem av den anledningen att man haft en så stark känsla för faran av godtycke.

Vad jag har att invända emot konstitutionsutskottets utlåtande är, att det har lagt tyngdpunkten på en helt annan sak, nämligen på frågan om de politiskt opålitliga tjänstemännen, och att utskottet där med utomordentlig frankhet har anvisat en linje, mot vilken jag — till stor del, får jag säga, i samförstånd

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

med herr Branting — hyser ganska stora betänkligheter. Det är ju inte fråga om att detta spörsmål om de politiskt opålitliga tjänstemännen är ett problem. Vi brottades ju litet var med det, då det var fråga om ingripande mot samhällsfientliga sammanslutningar under kriget, och vi gjorde det med hänsyn till de faror, som sådana tjänstemannaelement kunde innebära. Nu är det ju litet lustigt, att just ifrån det håll, där man på den tiden inte ville veta av några ingripanden, griper man in just nu, och griper in emot den fara, som praktiskt taget åtminstone för ögonblicket är över. Det är nämligen både i motionen och i utskottets utlåtande tal om bara nazistiska element. Men jag skall inte ironisera över det, ty jag är ändå fullkomligt med på att vi på något vis måste beakta den faran liksom andra faror.

Här föreligger alltså ett problem, som vi lika litet nu som under krigstiden kunna helt och hållet komma ifrån. Att jag beaktar den synpunkten har jag också givit uttryck åt genom att deltaga i en reservationsanmärkning till det dechargebetänkande, som debatterades för en stund sedan. Men frågan är, vilka vägar man skall gå.

Vad som då framför allt faller i ögonen är, att utskottet här presenterar ett säreget hugskott såsom riktlinje för utredningen. Herr Branting försökte släta över och sade, att det vore väl inte meningen att det skall lagstiftas precis så, men utskottet har på ett ganska uppseendeväckande sätt angivit ett bestämt program för utredningen. Den skall nämligen i överensstämmelse med hemvärns-kungörelsen gå ut på att man av varje statstjänsteman skall kunna fordra, att han skall vara känd för »laglydnad och medborgarsinne». Det är sålunda den utgångspunkt, från vilken utskottet vill ha utredningen verkställd. Den tilltänkta utredningen går i flera hänseenden långt utöver den Brantingska motionen. Den gör det för det första i det hänseendet, att det är en mycket mera tänjbar regel, för det andra därutinnan, att utskottet inte alls såsom herr Branting vill ha en beredskapslagstiftning för farliga situationer, utan utskottet tycker det är bäst att vi börja med detta genast, och, för det tredje, därför att utskottet inte såsom herr Branting tänker väsentligen på militär och polis, utan — jag ber kammarens ledamöter observera det — på statens tjänstemän överhuvud taget, däri inberäknat vår domarkår.

Nå, vad är det då för kriterier, som skola ställas upp? Jo, först och främst är det laglydnaden. Jag har grubblat mycket över vad det betyder. Antingen betyder det, att den tjänsteman inte är laglydig, som överhuvud taget begår lagbrott, och då innebär detta, att för varje gång en statstjänsteman t. ex. gjort sig skyldig till den obetydligaste parkeringsförseelse, är det slut med honom, och att var gång han gjort det oskyldigaste tjänstefel, som nu renderar böter på något tiotal kronor, så höjes straffet till avsättning. Eller också är det meningen, att det bara är grövre brotts begående, som konstituerar bristande laglydnad, och då är det ju bara att svara, att så ha vi det redan nu. En hel rad av brott från tjänstemännens sida medföra nu avsättning, och vill någon komma och resonera om att utvidga kretsen av dessa brott på ett förnuftigt och resonabelt sätt, så gärna det. Men vad betyder laglydnad eljest? Då är det ordet lika tänjbart som det andra ord, som jag nu vill övergå till, nämligen »medborgarsinne».

Jag skulle nästan vilja säga, att det är litet listigt att lägga in sådana ord i ett utskottsutlåtande, ty de kunna ju komma att utnyttjas demagogiskt. Någon skulle kunna införa en mindre kräsen publik säga till opponenterna: »Vilja inte herrarna att ämbetsmännen skola vara laglydiga och ha medborgarsinne?» Jag har emellertid klart för mig, att så kan man inte resonera i denna kammare, utan här har man klart för sig att det ömtåliga ligger däri, att dessa fraser, »medborgarsinne» t. ex., äro tänjbara, att detta är en kautschukregel. Tolkningen beror på ett subjektivt omdöme, och därmed blir också tillämpningen godtycklig.

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

Jag undrar, om inte herr Branting skulle kunna bestyrka, att man redan vid tillämpningen av hemvärnskungörelsens regler på detta område har fått exempel på att det kan vara litet ömtåligt att röra sig med sådana kriterier. Och nu är detta farligt, därför att bedömandet av medborgarsinne i så hög grad beror just av politiska åskådningar. Det är kanske en naturlig benägenhet i djupet av hjärtat hos litet var av oss att stämpla den, som har en avvikande politisk mening, såsom saknande medborgarsinne. Därmed bli perspektiven stora. Man kan visserligen säga, att det inte är någon fara för att detta skall missbrukas — herr Branting ville försäkra oss det. Jag är inte så säker på det. Jag tycker, att tidens anda är litet oroande, att den inte är sådan att man i allo för framtiden — jag talar ju inte om den nuvarande regeringen — vågar lita på en obetingad generositet, hänsyn, respekt och förståelse för skilda meningar, ty jag tycker, att det finns så mycket i tiden av oförsonlig och oförstående sekterism, av misstänkliggörande och fördömande. Det är från sådana utgångspunkter man mycket, mycket lätt kommer till att säga om den ene och den andre, att han saknar medborgarsinne. Jag vill inte tala om sådana utläggningar, vi hörde i den föregående debatten, som generellt gick ut på att »bourgeoisien» är beredd att sälja sitt fosterland. Det är klart att hela bourgeoisien därmed är ställd utanför dem, som ha medborgarsinne.

Det är farligt, om vi få en statsledning, som gripes av en sådan anda och som har sådana verktyg i händerna som konstitutionsutskottet här har yxat till. Ty det är ju så, att förslaget på detta sätt riktar sig mot själva det allra väsentligaste i ämbetsmännens och tjänstemännens grundlagsskyddade självständighet. Det allra väsentligaste är nämligen inte det, att den, som har blivit mindre tjänsteduglig, ändå skall ha chansen att sitta kvar, eller att den, vars sinne är ur jämvikt, inte skall behöva avlägsnas, t. ex. från en lärartjänst, utan det väsentliga är väl, att vi med detta grundlagsbud lämna utrymme inom vår förvaltning för andra åsikter, andra viljor, andra synpunkter och andra betraktelsesätt på livet än de, som just äro statsledningens. Sålunda är detta ett farligare ingrepp än alla andra, som komma i fråga, eftersom det riktar sig emot själva livsnerven i vårt oavsättlighetsinstitut.

Det kanske till sist bör strykas under, att när man nu talar så här mycket om tjänstemännens oavsättlighet såsom något betydelsefullt, så är det självklart, att man då inte talar bara ur tjänstemannasympunkt, därför att man vill hålla på tjänstemannaprivilegier, utan därför att det helt enkelt är fråga om ett statsintresse. Detta redan ur den mycket påtagliga och praktiska synpunkten att det innebär en lockelse, att man kan bjuda statstjänstemännen en verkligt tryggad ställning. Jag vet inte, om jag sänker debatten på ett alltför lågt plan genom att erinra kammaren om att ifall det blir slut med tjänstemännens oavsättlighet, får kanske kammaren vara betänkt på att votera anslag av en helt annan storleksordning för att locka folk till statstjänsten i stället för dem, som kunde lockas av självständigheten.

Men denna oavsättlighet betyder ju också åtskilligt annat. Avsättligheten, den möjlighet som finns i de flesta andra länder för regeringar att skilja ämbetsmännen från deras tjänster, verkar inte bara så, att tjänstemännen i vissa fall skickas bort, utan den verkar ju framför allt genom att själva regeln finns, så att den tvingar och vänjer tjänstemännen att ständigt fråga sig: »Vad tycka nu mina överordnade om mig, och vad tycka de om min politiska hållning och min politiska åskådning? Har skall jag nu förfara för att vara dem till lags och inte råka ut för att ställa mig själv och min familj på bar backe?» Det är detta som gör att administrationen i andra länder får en helt annan karaktär än vi äro vana vid här i landet. Det är tack vare friheten från faran för sådana påföljder som vi ha en förvaltning utmärkt av saklighet och

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)
oväld, en förvaltning, som vi ha vant oss att se upp till med ett helt annat förtroende än man gör beträffande förvaltningen på andra håll i världen.

Jag vill till sist säga, att för mig står denna ordning såsom ett bland de allra mest väsentliga samhällsvärdena i vårt fria statsskick, det hör till det allra väsentligaste i vad man har brukat kalla den svenska livsformen.

Jag kan därför inte annat än på det djupaste beklaga, att det utskott, som har att vårda vår författning, har låtit förleda sig av dagens högljudda röster till denna — det skulle jag ändå vilja antaga — en smula öoverlagda attack mot själva grundvalarna för vårt fria författningssliv.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till min reservation.

I detta anförande instämde herrar *Ekströmer, Arrhén, Mannerskantz, Gunnar Andersson, Löthner, Wehtje, Carl Eric Ericsson och Ragnar Bergh.*

Herr **Hage**: Herr talman! Det kanske verkar egendomligt att en outsider, som inte tillhör konstitutionsutskottet, vågar kasta sig in i principdiskussionen i denna fråga, men jag gör det därför att jag har anledning att säga några ord, inte så mycket om det som nu diskuterats utan om en annan sida av utskottets utlåtande.

Utlåtandet utgår ju från motionen, som syftar till att åstadkomma bestämmelser, varigenom man skulle kunna avlägsna ur tjänst personer som ha olämpliga åsikter — och det talas då främst om en nazistisk inställning — när det gäller förhållandet till samhället. Utskottet har emellertid, när det gått att behandla motionen, tagit fasta på ett uttalande av ett statsråd vid en interpellationsdebatt i andra kammaren. Statsrådet sade då, att detta problem utgör en del av det större problemet om de *statliga* och *kommunala* tjänstemännens oavsättlighet överhuvud taget, och det är naturligtvis riktigt. Om nu riksdagen skall avlåta en skrivelse, så vill jag ha fullt klart för mig, att den skrivelsen syftar till att åstadkomma en undersökning av problemet i *denna vidsträcktare bemärkelse*, som statsrådet antytt.

Alla veta ju, att frågan om att avlägsna tjänstemän, bl. a. läkare, som anses mindre lämpliga för sin tjänst, i många sammanhang har varit föremål för övervägande. När nu utskottet om jag fattat motiveringen rätt, har sagt, att *den* frågan bör tagas upp i detta sammanhang, så vill jag understryka detta. Då det är fråga om att undersöka hela denna sak, bör undersökningen få denna vidare omfattning.

Jag skall inte här gå in på varför jag håller på detta. Jag vill bara antyda, att det kan inträffa att t. ex. ett landsting har lagt ned miljontals kronor för att åstadkomma ett lasarett, som är tiptop, men så konstateras det kanske — sådant kan inträffa — att läkaren, som skall förestå detta lasarett, icke är tiptop. Då blir följden att alla dessa miljoner, som landstinget har lagt ned, kanske bli bortkastade till ingen nytta. Lasarettet får icke det förtroende, som det skulle ha fått, om både byggnaden och läkaren hade varit tiptop. Det är sådana saker, som tidigare ha berörts vid några tillfällen, senast i andra lagutskottet, och 1942 åstadkoms det en riksdagsskrivelse om detta; jag vet inte om den syftar till just detta, som jag särskilt nu har uppehållit mig vid, men jag har åtminstone fattat den så. Jag måste nu beklaga, att då andra lagutskottet varit inne på saken och 1942 års riksdag avlåtit en skrivelse, så har nu, fyra år efteråt, ännu ingenting gjorts i saken. Jag måste beklaga detta särskilt därför, att om det nu införes bestämmelser, som syfta till att man skall under vissa förutsättningar — naturligtvis inte av vilka anledningar som helst utan på verkligt vägande skäl — kunna avskeda en tjänsteman i kommunal eller statlig tjänst, så komma de nya bestämmelserna troligen icke att få *retroaktiv* verkan utan bli tillämpliga först sedan man fått denna nya för-

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

fattning. Ju längre författningen dröjer, desto fler beklagliga händelser kommer det att inträffa, som man inte kan göra något väsentligt åt. Jag skulle alltså tro, att det är mycket viktigt, att detta ärende expedieras i form av en utredning så fort som möjligt. Då här finns ett statsråd närvarande, vågar jag i all ödmjukhet påminna om denna sak. Jag hoppas att det verkligen göres någonting och att denna sak icke får ligga på en hylla i något departement.

Så fort man kommer in på en diskussion på detta plan, så sägs det, att det är en oerhörd fördel för vårt land, att alla slags både kommunala och statliga tjänstemän äro oavsättliga. De ha en så säker ställning, och deras uppfattning kan inte pressas på något sätt, som det kanske kunde ske, om de inte vore oavsättliga. Det är naturligtvis åtskilligt riktigt i detta, men jag tror, att man inte får driva den satsen allt för långt. Det kan inträffa sådana situationer, då — även om man i princip vidhåller uppfattningen om oavsättligheten — det allmänna bästa bör gå före tjänstemännens intresse på denna punkt. Särskilt när det gäller t. ex. frågan om oavsättligheten av en läkare, säger man, att det är hänsynslöst att gå hårt fram mot en sådan som kanske inte är fullt tillfredsställande. Då anser man kanske, att så länge han kan åtminstone någorlunda ge sken av att han sköter sitt arbete, bör han få sitta kvar. Men då måste jag säga, att även om jag som gammal tjänsteman och nu pensionerad sådan i princip håller på de där principerna om tjänstemännens oavsättlighet, så — om jag skall välja mellan att lädera tjänstemännens oavsättlighet eller nagga i kanten på den och att tillbakasetta de sjukas intresse — så väljer jag att gå in för de *sjukas* intresse och sätter det framför *tjänstemännens* intresse på denna punkt.

Jag har velat framhålla detta därför att det litet här och där i landet har inträffat situationer, där just denna fråga har blivit ganska brännande, och jag menar att, även om vi här i riksdagen hålla aldrig så mycket på tjänstemännens oavsättlighet, bör tillgodoseendet av det allmänna intresset i ett sådant fall gå före intresset för att tjänstemännen icke under några förhållanden skola bli avsättliga.

När jag såg på utskottsutlåtandet och reservationen, trodde jag till en början, att reservationen på *denna* punkt mera markerade, att den utredning, som här ifrågasattes, även skulle omfatta sådana kommunala och andra tjänstemän som läkare o. s. v. Men nu finner jag, att både utskottet och reservanternas endast tala om *statstjänstemännens* rättsliga ställning. Visserligen talar man i motiveringen även om de *kommunala* tjänstemännen, t. ex. om dessa läkare, som det här är fråga om. Men när man kommer till klämman, ser det ut som om denna både hos reservanternas och utskottet syftar endast på statstjänstemännen. Då skulle enligt klämman t. ex. frågan om att under vissa förhållanden kunna sätta en läkare ur tjänst — vilket varit ett mycket aktuellt problem — icke komma med. Detta är mycket beklagligt. När man förut talar om båda sidorna av problemet, tycker jag att man hade kunnat utsäga detta även i *klämman*.

Jag skall inte göra något yrkande. Det kan ju hända, att någon av de kommande talarna kan ge någon upplysning på denna punkt och förklara, att det räcker med att man omtalar saken i motiveringen och att man därigenom har uppmannat Kungl. Maj:t att taga upp även frågan om *kommunala* tjänstemäns oavsättlighet, läkares m. fl. Jag har velat få in i debatten något av dessa synpunkter, särskilt den att de sjukas intresse skall gå före tjänstemännens. Detta är för mig ett sådant livsintresse, att jag anser, att det inte borde finnas mer än en mening i kammaren om denna fråga.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! I sak är utskottet enigt; det är väl egentligen endast i fråga om motiveringen, som herr Herlitz vill vara mera

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

försiktig och summarisk, medan utskottet har ett mera prononcerat och markant skrivsätt. I själ och hjärta har jag inte så mycket att invända emot herr Herlitz stilisering. Då det emellertid inte kan bestridas, att utskottets krav på »laglydnad och medborgarsinne» är fullt legitimt och berättigat, kommer det väl till sist att bero inte så mycket på hur vi skriva, när vi ändå äro överens om att en revision av förevarande paragrafer bör ske, utan framför allt på hur tillämpningen i det levande livet kommer att utformas. Därvidlag tror jag knappast det kan vara lyckligt att måla hin på väggen och tro det allra värsta som skulle kunna ske.

I tro på en sund demokrati även för framtiden ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Wagnsson: Herr talman! Jag har begärt ordet för att ge uttryck för en stark känsla av oro och olust inför det föreliggande förslaget. Min oro är icke dikterad av någon omsorg om nazistiska ämbetsmän; den lilla grupp det här kan vara fråga om bör, om den visar sig opålitlig, kunna på ett eller annat sätt bestraffas. Ännu mindre har jag skäl att hålla om ryggen de personer som äro odugliga eller olämpliga för sina befattningar. Det har redan under debatten här pekats på de svårigheter, som skolväsendet har, då det gäller att få personer, som äro fullt oförvitliga och mot vilkas karaktär det kanske inte finns någonting att invända men som visat sig odugliga som lärare, placerade i några andra befattningar, och det är ett fullt legitimt önskemål att där få till stånd bestämmelser som möjliggöra ändringar av nu rådande förhållanden. Det är emellertid av största betydelse, att om en uppmjukning skall ske av innehållet i §§ 35 och 36 i regeringsformen, utformningen sker med största försiktighet, och det är därför, som jag ser saken, mindre lyckligt att ställa upp formuleringen »laglydnad och medborgarsinne» som en rättsregel. Antingen måste man ju presumera laglydnad och medborgarsinne hos alla ämbetsmän, eller också kommer paragrafen att tillämpas mot personer som man i en viss situation vill komma åt därför att de äro misshagliga. Vi ha alla erfarenhet av att kautschukparagrafer kunna vara farliga. Här ha vi en utpräglad sådan kautschukparagraf. Vi veta vem det är som bestämmer ändringarna i lagen — det är det riksdagen som gör — men vi veta aldrig vilka maktinnehavare det blir som komma att tillämpa de nya bestämmelserna. Man har här diskuterat från den utgångspunkten, att det alltid skulle sitta socialdemokratiska eller i varje fall mycket starkt demokratiskt sinnade regeringar, men det kan mycket väl inträffa att regeringar av annat kynne sitta vid makten och att bestämmelserna kunna komma att tillämpas på helt annat sätt än herr Branting avsett.

Jag är därför ytterligt tveksam om lämpligheten av ett bifall till konstitutionsutskottets utlåtande, och jag har velat ge uttryck åt denna tveksamhet. men jag vill samtidigt uttala den förhoppningen, att om en utredning kommer till stånd, det skall visa sig möjligt för utredningsmännen att finna en mindre valhänt formulering än den som konstitutionsutskottet åstadkommit. Jag förstår att svårigheterna äro mycket stora; vi komma ihåg från riksdagarna under krigsåren, hur omöjligt det var att finna tillfredsställande formuleringar i olika förbudslagstiftningar, som då diskuterades och om vilka riksdagen då enades. Visar det sig omöjligt att finna någon acceptabel formulering, blir det väl med denna riksdagsskrivelse som med åtskilliga andra, att den icke kommer att föra till något positivt resultat.

Jag har, herr talman, velat utan att här ställa något yrkande ge uttryck åt min oro inför den föreliggande frågans fortsatta behandling.

I herr Wagnssons yttrande instämde herr *Lindén*.

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

Herr **Källman**: Herr talman! Jag har begärt ordet för att försöka återföra herr Herlitz till någorlunda fast mark. Enligt min åsikt gjorde han en sorts skräckmålning, som inte står i överensstämmelse med vad utskottsmajoriteten föreslagit. Han åberopar liksom vi i majoriteten till stöd för utredningsförslaget 1942 års uttalande, som riksdagen gjort till sitt. Däri betonar man att oavsättligheten måste anses ha vital betydelse för rättsskipningen och förvaltningen, och det är alltså inte fråga om att avskaffa den. Å andra sidan anser man, att statsmakten behöver större rörelsefrihet. Det sade man redan 1942, och det är herr Herlitz med om i dag; det framgår av hans reservation.

Sedan sade utskottet då, och detta uttalande ligger som direktiv till grund för den kommande utredningen: »Huru de nya grundlagsbuden i detalj skola utformas torde emellertid icke kunna avgöras utan en allsidig utredning genom Kungl. Maj:ts försorg. Enligt sakens natur böra de emellertid icke göras alltför utförliga. Härav följer, att vid utredningen fråga torde uppstå om icke, i likhet med vad flestades i utlandet är fallet, närmare bestämmelser i ämnet lämpligen böra införas i särskild lagstiftning, som mera ingående reglerar stats-tjänstemännens rättigheter och skyldigheter.»

Det är väl uppenbart, att man inte vid avlåtande av en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning kan utföra allting så att man rent av formulerar de paragrafer och de lagar, som skola bli en följd av utredningen. Utredningsmännen få vissa direktiv, men dessutom ha de naturligtvis stor rörelsefrihet när det gäller förslagets utformning.

Jag kanske inte är kapabel att besvara herr Domös frågor. De voro emellertid egentligen tre, och jag skulle vilja göra ett par erinringar till dem.

»På vilka grunder skall en person förklaras olämplig?» frågade herr Domö. Det måste naturligtvis prövas i vart fall för sig, och det måste bli utredningskommitténs uppdrag att undersöka, i vilken omfattning dessa bestämmelser skola ingå i grundlagen eller i en särskild lag, som alldeles säkert blir nödvändig.

»Vem är laglydig?» Ja, får man inte pröva det också i varje fall för sig, utan att ta hänsyn till överträdelser av motorfordonsförordningen eller något annat liknande? Alla ha väl en aning om vad meningen är med detta.

»Vad menas med medborgarsinne?» Ja, inte kan väl den ha svenskt medborgarsinne, som mer eller mindre öppet går främmande makts ärenden. En sådan person kan ju inte betraktas som svensk medborgare i ordets egentliga mening.

Jag tror således, att de tillägg som äro gjorda av årets konstitutionsutskott icke alls kunna föranleda sådana reflexioner som herr Herlitz gjorde.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Holmbäck**: Herr talman! Så mycket står enligt min mening fullständigt klart, att vi böra ha en utredning angående en reform av tjänstemännens rättsliga ställning. 36 § regeringsformen motsvarar inte alldeles det nutida läget. Jag tror för min del överhuvud taget inte att det är nyttigt, att denna paragraf står kvar i oförändrad gestalt i grundlagen, då man måst avlägsna sig från den så mycket som skett. Riksdagen har också för ett antal år sedan skrivit om denna sak, och vid det tillfället instämde även jag i det slut, till vilket man kom.

Nu, vid detta tillfälle, har det såvitt jag kan finna framkommit tre olika uppslag. Man har herr Brantings uppslag om en beredskapslagstiftning, man har utskottets förslag till skrivelse, och man har herr Herlitz' förslag till skrivelse. Om jag hade haft tillfälle att deltaga i utskottets handläggning av detta ärende, så skulle jag ingående ha prövat herr Brantings tanke om en särskild beredskapslagstiftning att ha i tider, då riket är i verklig fara. Den saken är

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

dock, som ärendet nu ligger, förd åt sidan, Nu gäller det endast valet emellan utskottets formulering och herr Herlitz', och i det valet har jag för min del stannat vid att välja herr Herlitz' reservation. Jag anser att man genom den när fullständigt samma mål som utskottet velat nå, nämligen att förnya den framställning i ärendet som riksdagen gjorde år 1942, men man undgår att binda sig i de ytterligt ömtåliga hänseenden, där utskottet föreslår att vi skola binda oss. Man undgår att i den blivande riksdagsskrivelsen införa kautschuksord, om jag får använda det uttrycket. Det har ju sagts redan förut, att vad man här menar med »laglydnad» och »medborgarsinne» är någonting som är utomordentligt svårt att bestämma och som kan tolkas på olika sätt. Om vi hade haft en sådan lagstiftning för fem år sedan, skulle vi kanske ha kört ut kommunisterna ur svenska ämbetsmannabefattningar. I dag skulle vi möjligtvis köra ut nazisterna, och om fem år är det kanske en annan kategori som man vill köra ut. Vad vi alla vilja är, att varje person här i landet skall få ha vilken ekonomisk åskådning som han vill och få göra propaganda för den. Vad vi icke vilja är att denna propaganda skall få ske med eller uppmuntra till användande av utomparlamentariska medel, alltså våld, och denna propaganda får icke på något sätt stå i förbindelse med någon utländsk makt. Men att formulera ett sådant program i lagtext, det tror jag är så gott som omöjligt.

Jag kommer, som sagt, herr talman, att rösta för herr Herlitz' förslag. Det när, som jag yttrade, samma mål som utskottet men binder oss icke i de hänseenden, i vilka det icke är lämpligt att vi binda oss.

Häri instämde herr *Englund*.

Herr Linnér: Herr talman! När ett utskott föreslår en skrivelse till Kungl. Maj:t, och enkannerligen om det är konstitutionsutskottet som gör det, så förutsätter man väl, att utskottets direktiv skola vara ledande för den blivande utredningen och den blivande lagstiftningen. Det har egendomligt nog förefallit mig, som om utskottets bägge talesmän här snarast ha velat avsvärja sig tanken att man skulle ta de uttryck, som utskottet använder i sin motivering, till ledning för en blivande lagstiftning. Man säger, att det visst inte var meningen, att man skulle fästa sig vid uttrycket »olämplighet», inte heller var det så förfärligt allvarligt med de där kraven på »laglydnad» och »medborgarsinne» såsom direktiv för lagens formulering, utan det var bara några allmänna principer, som man tyckte, att man borde tala om.

Jag konstaterar således, att utskottsmajoritetens motivering, d. v. s. utskottsmajoritetens direktiv, äro mycket bristfälliga. Det är speciellt en sak, som jag för min del har saknat i denna motivering, och det är ett uttryckligt — jag skall för att vara fullt korrekt säga ett *mera* uttryckligt — åberopande av de principer, som 1942 års riksdagsskrivelse så klart innehåller. Där sade man, att det är av vital betydelse för rättsskipningen och förvaltningen och därmed för hela vårt samhällsskick, att den princip, på vilken § 36 bygger, fortfarande kommer att vara levande. Man fortsätter: »Det är... angeläget, att dessa funktioner handhavas av personer, som efter bästa övertygelse fullgöra sina värv utan att behöva frukta godtyckliga inskridanden från överordnade.» — *Godtyckliga* inskridanden från överordnade! Ja, det har möjligen antytts av utskottsmajoritetens representanter, att det var så man menade. Jag beklagar bara, att det icke står klart uttryckt i utskottsmajoritetens direktiv.

Herr Herlitz har däremot så vitt jag förstår tydligare åberopat detta, när han syftar på den utredning, som riksdagen 1942 begärde och om vilken han nu påminner.

Om man sedan försöker att komma underfund med vad utskottet vill, så fin-

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

ner man väl, att detta i första rummet är att få vad man skulle kunna kalla en lagstiftning, där bestämmelsen om tjänstemännens oavsättlighet icke utgör hinder för att avlägsna sådana tjänstemän, som göra sig skyldiga till en samhällsfientlig eller på ett eller annat sätt statsfientlig verksamhet. Men detta kan man inte utan verklig risk uttrycka på det sättet, att man säger att man får avsätta sådana tjänstemän, som äro olämpliga; olämplighetstermen omfattar ju nämligen så oändligt mycket mera än detta.

Om jag har fattat utskottsutlåtandet rätt, är det också ett annat syfte, som man här vill vinna, och det är att man vill komma till rätta med de risker, som herr Hage bland annat berörde och som äro i någon mån omförmälda i utskottsutlåtandets motivering. Det är ingen tvekan om att där ha mest flagrant de svårigheter kommit fram, som följa av oavsättlighetsparagrafen. Man kan dock efter min bestämda övertygelse inte komma till rätta med dessa svårigheter på det sätt, som man här har tänkt sig, nämligen genom en generell lagstiftning, där man bara säger att en tjänsteman icke får vara olämplig, eller där man säger att han inte får göra sig skyldig till överträdelse av laglydnad eller medborgarsinne. Nej, man får nog göra sig det stora besväret att försöka komma till rätta med detta genom en speciallagstiftning. Om det går eller inte, vet jag inte. Man har redan sökt sig fram på olika vägar, och man har så vitt jag förstått kommit ett stycke mot det mål, som här är fullt legitimt. när man t. ex. har infört förflyttningsskyldighet för tjänstemännen eller när man har infört obligatorisk läkarundersökning för dem och bestämt, att man, om läkarundersökningen ger ett bestämt resultat, kan vidta åtgärder för att sätta vederbörande befattningshavare ur tjänstgöring och sedan i sista hand ge honom avsked. Någoting sådant tror jag för min del, att man får lov att företa sig, men därom ger icke utskottsmajoritetens utlåtande någon antydning. Därför tror jag inte, att detta utlåtande är hållbart såsom direktiv.

Jag skulle vilja från min egen erfarenhet erinra om ett tillfälle, där den positiva lagstiftningen just innehöll en olämplighetsparagraf. Som kanske åtminstone några av herrarna erinra sig, antog 1925 års riksdag på en socialdemokratisk regerings förslag lagen om polisväsendet. Samtidigt framlades för riksdagen därtill hörande polisreglemente. Denna lagstiftning vilade på en utredning, som bland annat avsåg att tilldela polismännen en starkare ställning. Förut fanns det i så gott som alla städers polisreglementen en bestämmelse, att vederbörande befattningshavare kunde avskedas på grund av olämplighet. Jag hade personligen hand om utredningen, och jag gjorde mycket ingående undersökning av detta förhållande. Det visade sig, att den tidigare bestämmelsen visserligen icke i stor, men dock i någon utsträckning tillämpats på ett mycket olyckligt sätt, ett sätt som hade försvagat polismännens vanskliga ställning i förhållande till allmänheten och till de överordnade. Denna bestämmelse bortogs helt och hållet i den nya lagstiftningen. I stället gick man en helt annan väg. Man valde den metoden, att man gav vissa föreskrifter för polismännens förhållande, och om de brusto i uppfyllandet av dessa föreskrifter, behandlades det såsom ett tjänstefel, vilket bedömdes under fullt betryggande former.

Den lagstiftningen har sedan fungerat tillfredsställande i tjugo år, och jag tror att det är en anvisning om att man inte får gå så lättvindigt till väga, som utskottsmajoriteten här har tänkt sig. Man måste undersöka de speciella förhållandena och uppehålla den viktiga pelare i vårt fria samhällsskick, på vilken våra tjänstemäns tankefrihet och yttrandefrihet vilar och som innebär att de icke skola kunna avskedas på grund av »olämplighet». Tillika skall man undersöka och lagstifta om i vilka fall oavsättlighetens princip skall rubbas.

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

Herr talman! Då den ståndpunkt jag intar närmast fått sitt uttryck i herr Herlitz' reservation, ber jag att få yrka bifall till den.

I detta anförande instämde herr *Schlyter*.

Herr **Arrhén**: Herr talman! Det föreligger, såsom påpekats tidigare i debatten, stor överensstämmelse mellan utskottsutlåtandet och reservationen, men det finns också en del, som skiljer, och det står främst att finna i det stycke på s. 4 i utskottsutlåtandet, där det talas om »laglydnad och medborgarsinne». Det är bristen på definition, särskilt av ordet »medborgarsinne», som har gjort, att man blivit betänksam.

När jag hörde denna debatt, kom jag att tänka på att man många gånger under de senaste åren har haft anledning att fråga sig: Vad menar man egentligen, när man talar om medborgarsinne? Jag kommer ihåg, att när jag för någon tid sedan hörde debatten i andra kammaren med anledning av herr Ståhls interpellation till försvarsministern rörande vissa militära förhållanden i våra nordligaste landsändar, så frågade statsrådet och chefen för försvarsdepartementet rent ut: Vad är det egentligen herrarna mena med sitt tal om tillförlitlighet? — eller hur nu saken uttrycktes. Är det en tillförlitlighet efter högerens, folkpartiets, bondeförbundets eller socialdemokratiens modell som åsyftas?

Därför menar jag, att om man i framtiden skall använda ordet medborgarsinne, eventuellt även i lagtexter, så kräver en dylik formulering från statsmakternas sida otvivelaktigt också mycket noggrann definition av vad man därmed avser. Det parti, som jag har äran tillhöra, har ju gjort vissa trevande försök i den riktningen, som kammarens ledamöter behagade erinra sig, i 1930-talets begynnelse, när vi voro inne på *i viss mån* liknande vägar, som vi äro inne på i dag. Men då ansågo vi, att den primära uppgiften var att skapa vissa hållfasta definitioner, från vilka man sedan kunde fortsätta resonemanget.

Jag vistades under 1920- och 1930-talen mycket i Tyskland — för studieändamål, får jag väl tillägga — och jag erinrar mig, att man under 1930-talet hade möjlighet att ta del av någonting, som hette Beamtengegesetz, en lagstiftning, som gällde för de nationalsocialistiska tjänstemännen i deras förhållande till Hitlers regim. I denna lags paragrafer funnos kautschukbestämmelser av just samma karaktär som de här ifrågasatta — man talade om medborgarsinne och annat mera samt överlämnade åt bedömare att tolka, vad man därmed avsåg. Och tolkningen blev naturligtvis bara en i det läge, som förelåg under tyskt 1930-tal.

Jag anser som sagt att det skulle vara högst olyckligt, om en liknande bestämmelse inskrevs i våra lagtexter, ty jag är absolut övertygad om att riksdagens mening i nuvarande stund — och jag tar för givet, att detta gäller samtliga partier — överensstämmer med den tankegång, som är redovisad i riksdagsskrivelsen 1942. Därför skulle jag finna det olyckligt, om man genom skrivsätt av här föreslagen art skulle uppluckra denna viktiga och aktningvärda ståndpunkt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Branting**: Herr talman! Debatten har ju pågått ganska länge, och jag skall bara säga några ord.

Det måste väl i alla fall förefalla kammaren paradoxalt att höra den skepticism och den analytiska kritik, som nu göra sig gällande särskilt från högersidan beträffande uttrycken »laglydnad» och »medborgarsinne». Onekligen

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

svävade en helt annan anda över vattnet för några år sedan, när vi på stora plakat fingo läsa, att kristiden krävde »sammhällsanda» och »tystnad». Vad »tystnad» var — det visste man, men »sammhällsanda» var någonting ungefär lika obestämt som »medborgarsinne». Man hade ändå ingenting att invända emot detta uttryck; man förstod det, därför att man *ville* förstå det! Nu vill man inte förstå, vad som menas med medborgarsinne, och då duger det ordet inte.

Jag vill framhålla att skillnaden mellan den framställning, som nu göres till Kungl. Maj:t och den, som gjordes av riksdagen 1942, inte är någon annan än att man nu tar upp vissa synpunkter, som då inte kommo fram i direktiven för en ändring av § 36 regeringsformen. Då var det fråga om att Kungl. Maj:t inte skulle vara så bunden vid tjänste- och ämbetsmän, som uppenbart voro odugliga eller olämpliga i sin tjänst. Nu ha tillkommit mera allmänna synpunkter, mera *politiska* synpunkter. Man kan i dag inte undgå att räkna med, att nazismen har avslöjats och visat vad den är, och att man därför inte kan tolerera sådana tendenser inom tjänstemannakåren. Det vore ganska underligt, om riksdagen skulle anse att det inte tillkommit någonting nytt på denna punkt och att några nya synpunkter inte skulle vara värda beaktande.

Jag måste erinra herr Linnér om att i utskottsutlåtandet klart och tydligt framhållas de synpunkter, som han speciellt ville understryka. Där talas om den ifrågasatta ändringen av regeringsformen »med principiellt vidhållande av den grundsats på vilken § 36 regeringsformen bygger», d. v. s. ett principiellt vidhållande av regeln om ämbetsmäns oavsättlighet. Det är väl så man måste läsa detta utlåtande.

Vad jag emellertid egentligen ville framhålla i min egenskap av motionär är, att hur kammaren nu än beslutar, vare sig den bifaller utskottsutlåtandet eller reservationen, kan jag för min del glädja mig åt att i båda fallen få mina synpunkter beaktade — även enligt reservationen, eftersom det i denna uttryckligen heter: »De skäl, som anförts i föreliggande motioner, kunna komma under övervägande vid den utredning, som riksdagen 1942 begärde och som enligt utskottets mening utan dröjsmål bör komma till stånd.» Såsom motionär kan jag alltså på sätt och vis gå vilken av dessa vägar som helst, men jag finner dock, att man i utskottsmajoritetens förslag talar ett betydligt klarare språk. Jag vill därför också sluta med att hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Pauli: Herr talman! Denna diskussion har ju redan räckt ganska länge. Den reflexionen har också framförts av flera talare, att det egentligen inte är mycket som skiljer de två ståndpunkterna åt och att det därför kunde vara rätt onödigt att ägna så många ord åt denna skillnad. Senast har motionären i frågan sagt, att för honom är det huvudsaken, att denna utredning kommer till stånd, och han skulle ta det med största sinneslugn, om detta skedde på reservantens väg i stället för på utskottets. För min del ser jag så liten skillnad mellan utskottsutlåtandet och reservationen fränsett det stycke, som står överst på sidan 4, att jag undrar, om utskottsmajoriteten verkligen håller så förtvivlat mycket på vad som där står när man är överens i övrigt om att utredningen skall komma till stånd.

Jag delar vissa betänkligheter, som framförts av herr Wagnsson och även från annat håll om huruvida detta just är de allra lämpligaste direktiven att ge en utredning i ärendet. När saken är så pass omtvistad, kunde det väl vara lika bra, att kammaren avstode från att komma med sådana direktiv som innefattas i orden »laglydnad» och »medborgarsinne». Jag tror inte, att de äro

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

så dunkla som det har framhållits från en del håll, men det kan ju hända, att utredningen kan hitta på någonting bättre. Om man emellertid bifaller utskottets utlåtande, där dessa ord stå i motiveringen, känner sig utredningen kanske tvungen att på ena eller andra sättet laborera just med detta slags uttryck.

Jag har därför kommit på den kanske kätterska idén, att man skulle kunna enas genom att anta utskottsutlåtandet men i det sista stycket av dess motivering stryka avsnittet från och med den mening nederst på sidan 3, som börjar med orden »Denna rörelsefrihet», fram till sista meningen, som börjar »Med hänvisning». Då får man med allt väsentligt, som utskottet har velat få fram. Utskottet har refererat den nya synpunkt, som herr Branting nämnde och som har kommit till efter 1942, nämligen den som gäller nazistfaran. Vad som säges i denna del refereras såsom hörande till motionerna, och det säges uttryckligen, att man ansluter sig till det syfte motionärerna ha i den frågan. Man har också med det krav, som herr Branting pekade på, i det man principiellt vidhåller grundsatsen i § 36 regeringsformen men vill ge statsmakterna större rörelsefrihet.

Så vitt jag kan se är sålunda allt som behövs från utskottsmajoritetens synpunkt med i motiveringen, även om man gör den av mig föreslagna strykningen. Jag förmodar också, att reservanten herr Herlitz inte behöver hålla så starkt på att man ånyo skall framhålla 1942 års riksdags krav, utan att han mycket väl kan ta själva klämman sådan som den står i utskottsutlåtandet, om man gör denna modifiering i motiveringen.

Jag ber alltså, herr talman, att få hemställa om bifall till konstitutionsutskottets utlåtande med den strykning i motiveringen, som jag har tillåtit mig föreslå.

I herr Paulis yttrande instämde herr *andre vice talmannen*.

Herr **Linnér**: Herr talman! Jag är inte alldeles säker på att jag uppfattade herr Paulis yrkande. Om det innehöll, att man i utskottets motivering stryker avsnittet från och med orden »Denna rörelsefrihet» nederst på tredje sidan fram till och med orden »detta blir möjligt» före motiveringens sista mening på sidan 4, så tror jag, att herr Pauli har åstadkommit ett sammanjämningsförslag, som tar bort de av mig förut påtalade oklarheterna och de uttalanden, som det är omöjligt för mig att ansluta mig till.

Jag begärde emellertid egentligen ordet för att framhålla för herr Branting, att utskottet visserligen, som jag sade i mitt första anförande, i förbigående erinrat om uttalandet 1942, men omedelbart i nästa punkt kommer ju någonting, som icke är förenligt med detta. Utskottet säger där: »Denna rörelsefrihet bör sträcka sig så långt, att möjlighet finnes . . .» o. s. v. Det är detta, som gör majoritetens utlåtande omöjligt, om man vill uppehålla principen i § 36.

Herr talman! Jag kan således med ändring av mitt tidigare yrkande instämma i herr Paulis yrkande, i förhoppning att detta blir kammarens beslut.

Häri instämde herrar *Axel Ivar Anderson, Herlitz, Löthner, Arrhén och Holmbäck*.

Herr **Källman**: »Denna rörelsefrihet bör sträcka sig så långt, att möjlighet finnes att, där ett allmänt intresse det påkallar, avskeda personer, som visat sig uppenbart olämpliga och för sin befattning icke skickade» — detta är det väsentliga i det utlåtande, som 19 ledamöter av 20 i konstitutionsutskottet här tillstyrkt!

Jag hemställer fortfarande om bifall till utskottets förslag.

Ang. ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m. (Forts.)

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas med godkännande av utskottets motivering; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o), av herr *Pauli*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring i motiveringen, att den del därav, som å sista raden å s. 3 i det tryckta utlåtandet började med orden » Denna rörelsefrihet» och å 14:e raden å s. 4 slutade med orden »blir möjligt.», utelämnades.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till herr *Paulis* yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Källman* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering oförändrad, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 16 med den ändring i motiveringen, som under överläggningen påyrkats av herr *Pauli*, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering oförändrad.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Herr statsrådet *Vougt* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 274, med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet, m. m.;
nr 275, med förslag till vissa ändringar i allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena, m. m.;

nr 280, angående anslag till Länsstyrelserna: Avlöningar för budgetåret 1946/47 m. m.; samt

nr 283, angående anslag för budgetåret 1946/47 till avveckling av beredskapen m. m.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253), bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1946/47 under fjärde huvudtiteln, avseende anslagen inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 3.

Lades till handlingarna.

Punkterna 4 och 5.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 6.

Lades till handlingarna.

Punkterna 7—10.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 11.

Lades till handlingarna.

Punkten 12.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 13.

Lades till handlingarna.

Punkterna 14—17.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 18.

Lades till handlingarna.

Punkten 19.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 20.

Lades till handlingarna.

Punkterna 21—25.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 26.

Lades till handlingarna.

Punkten 27.

Anslag till
avlöningar
m. m. till
värnpliktiga
vid armén.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Armén: Avlöningar m. m. till värnpliktiga för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 17 400 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Näsström* m. fl. (I: 112) och den andra inom andra kammaren av herr *Andersson* i Alfredshem m. fl. (II: 217), vari hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag beträffande dels en höjning av terminslönen för de värnpliktiga från 1 krona till 3 kronor per dag, dels ock införandet av en uttryckningspre-

Anslag till avlöningar m. m. till värnpliktiga vid armén. (Forts.)

mie om minst 100 kronor, avsedd att tilldelas den värnpliktige vid rekryt-utbildningens slut, så att en bättre avvägning än hittills ernåddes i förhållande till löneläget på den svenska arbetsmarknaden;

dels en inom första kammaren av herr *Arrhén* väckt motion (I: 111), vari hemställdes, att riksdagen måtte öka anslaget med 2 180 000 kronor för att möjliggöra en höjning av utgående premier till värnpliktiga, som undergått utbildning till underofficerare, från 500 kronor till 1 000 kronor samt för värnpliktiga, som undergått utbildning till officerare, från 1 500 kronor till 3 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Dahlgren* m. fl. väckt motion (II: 218), vari föreslagits, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag angående höjning av de värnpliktigas dagpenning till 2 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 111, till Armén: Avlöningar m. m. till värnpliktiga för budåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 17 400 000 kronor;

b) att motionerna I: 112 och II: 217 samt II: 218, i vad de avsåge värnpliktigas penningbidrag och uttryckningspremie, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr *Arrhén*: Herr talman! Anledningen till att jag tar till orda vid denna punkt är vissa erfarenheter, som jag har gjort, dels i egenskap av lärare vid ett svenskt läroverk, dels möjligen också i egenskap av styrelseledamot i värnpliktiga officerares riksförbund. I bägge dessa egenskaper får jag nämligen kontakt med den fråga, som här närmast behandlas. Jag syftar på önskvärdheten av att utgående premier till värnpliktiga, som undergått utbildning till underofficerare, höjas från 500 till 1 000 kronor samt att de till värnpliktiga, som undergått utbildning till officerare, höjas från 1 500 till 3 000 kronor.

Under de närmaste åren efter pojknas skolgång, om jag får ta mina erfarenheter som lärare först, har jag upprätthållit en viss kontakt med dem. Jag har ofta talat med dem om det problem, som uppstår därigenom att de ju i regel höra till den kategori, som blir uttagen till förlängd värnpliktstjänstgöring. Värnpliktstiden är, vilket naturligtvis är de närvarande bekant, enligt 1941 års värnpliktslag 450 dagar. Blir en person uttagen till utbildning för underofficerstjänst i händelse av krig, blir hans värnpliktstid förlängd med 180 dagar. Därtill komma sedan 60 dagars repetitionsmöten efter femte respektive åttonde värnpliktsåret. Blir vederbörande uttagen till officer, förlänges tjänstetiden med icke mindre än ett år, vartill komma två repetitionsmöten om 30 dagar. Den reella innebörden av detta är, att en officersutbildad i jämförelse med en vanlig värnpliktig har 330 dagars längre militär tjänstetid och den som blir uttagen till underofficer 150 dagars längre tjänstgöring. Detta blir synnerligen besvärande för vederbörande. Han ligger under i konkurrensen med sina manliga jämnåriga, som inte få denna längre tjänstgöring eller som äro helt befriade från värnplikten, och vidare gör sig också konkurrensen med den kvinnliga arbetskraften gällande.

Jag har i samband med granskningen av statsrådsprotokollen i konstitutionsutskottet gått igenom vissa av de inlagor — för övrigt ett ganska stort antal — som ingivas till Kungl. Maj:t och i vilka klämmarna alltid gå ut på att man av den ena anledningen efter den andra begär att få slippa den längre tjänstgöringen. Jag måste säga, att det var en ganska gripande läsning. De skäl, som återopades, föreföllo i de allra flesta fall vara synnerligen bärande, och

Anslag till avlöningar m. m. till värnpliktiga vid armén. (Forts.)
man märkte, att vederbörande regementschefer eller förbandschefer ofta avstyrkt med tungt hjärta. Det enda, som för dem varit avgörande — och det enda som deras plikt likmätigt bör vara avgörande — har varit den renodlade militära synpunkten. Man har behövt lämpligt befäl, och det har icke funnits andra att ta.

I samband med att jag väckte min motion gjordes en uppvaktning av kadettinfanteriskolan på Karlberg — deputationen var åtföljd av skolchefen — och därvid framhölls, att den ersättning, som för närvarande anses lämplig för att underlätta situationen i ekonomiskt avseende för de ifrågavarande kategorierna, måste betraktas såsom allt för liten.

För inte så länge sedan lade jag i pressen märke till ett intervjuuttalande av överste Bengt Bengtsson — för övrigt, som bekant, bror till den icke okände författaren Frans G. Bengtsson — då han avgick som chef för Lv 6 i Göteborg. Överste Bengtsson berömde därvid det goda soldatmaterial och den goda anda, som han mött hos det honom underställda regementet. Han fortsatte: »Detta visar sig icke minst, när det gäller uttagning till värnpliktigt befäl. Det är givetvis inte så roligt för de uttagna att behöva stanna kvar för fortsatt utbildning, men även om ingen kan sägas älska militärtjänsten, känner man sitt ansvar och ställer sig till förfogande. I de fall där man söker dra sig undan är det alltid ekonomiska skäl, som ligga bakom, och det kan man väl förstå. Min mening är därför, att om de värnpliktiga, som tas ut till befälsutbildning, finge ordentligt betalt, skulle det inte möta några svårigheter att få elever. Faktum är, att om ingen är belåten i början över att bli uttagen, känna de flesta sig stolta, när det hela är över. De ha dock genom uttagningen fått bevis för att verkligen duga till något och vara av bättre kvalitet än andra.»

Man förräder ingen hemlighet, om man säger, att den uppfattning, som överste Bengtsson där uttalat, delas av andra ledande personligheter inom den militära världen. Därvid behöver jag inte undantaga vare sig arméchefen eller överbefälhavaren.

De värnpliktiga officerarna och underofficerarna äro den ryggrad, på vilken hela vår krigsorganisation måste bygga. Så måste också bli fallet. Relationen mellan officerare på aktiv stat, reservofficerare och värnpliktiga officerare är 1:2:4,5, och när det gäller underofficerare av motsvarande kategorier, äro siffrorna 1:1:7,5. Det visar ju, vilken dominerande plats i vår försvarsorganisation som de värnpliktiga officerarna och underofficerarna inta, och det visar också betydelsen av att den anda, som gör sig gällande bland dessa, är den bästa möjliga. Det är med beklagande man måste konstatera, att andan för närvarande på grund av här berörda förhållanden inte är så god, som man skulle vilja önska.

Genom det arbete, som jag har bedrivit inom Värnpliktiga officerares riksförbund, vet jag också, att det för oss och de uppgifter, som vi ha satt oss före, är en ofrånkomlig nödvändighet, att vi få till stånd en bättre anda. Annars får inte Centrala befälsutbildningsförbundet det levande arbetsmaterial, som det behöver för att bedriva sin verksamhet. Vi äro inom Värnpliktiga officerares riksförbund fullt på det klara med att när vi, som i regel tillhöra något äldre årgångar, nu bygga upp vår organisation, så bygga vi ett hus, i vilket vi inte själva komma att bli bofasta så länge. Men vi äro beredda att offra kraft och tid på att för fortsatt frivillig befälsutbildning bereda en tillvaro, i vilken de yngre generationerna böra kunna känna sig hemmastadda. Jag tror, att den första förutsättningen därför är, att man inom de yngre befälskategorierna skapar den anda av trevnad och tillfredsställelse, som möjliggör för dem att även i fortsättningen intressera sig för sina militära uppgifter, och jag ser däri ett *mycket viktigt statsintresse*.

Anslag till avlöningar m. m. till värnpliktiga vid armén. (Forts.)

Det är detta, herr talman, som jag har funnit ytterst angeläget att i detta sammanhang få betona och som jag vill foga till departementschefens och utskottets hänvisning till de pågående utredningarna inom 1945 års försvarskommitté.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Näsström: Herr talman! I denna punkt ha undertecknad och ett antal andra ledamöter av denna kammare avlämnat en motion, vari föreslås, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag beträffande dels en höjning av terminslönen för de värnpliktiga från 1 krona till 3 kronor per dag, dels införandet av en utryckningspremie om minst 100 kronor, avsedd att tilldelas den värnpliktige vid rekrytutbildningens slut, dels en löneökning för den fast anställda militärpersonalen, så att en bättre avvägning än hittills ernås i förhållande till löneläget på den svenska arbetsmarknaden». En likalydande motion har väckts i andra kammaren.

Utskottet har inte varit med på detta förslag, utan uttalat att beträffande »yrkandena om höjning av de värnpliktigas penningbidrag synes det utskottet mindre lämpligt att, innan resultatet av den pågående utredningen rörande försvarets framtida organisation föreligger, initiativ tages från riksdagens sida i ett så betydelsefullt militärt lönespörsmål, som det här är fråga om».

Vi kunna förstå detta resonemang om att det bör vara en vidlyftig utredning om denna sak, och det är ju en utredning vi begära. Dess bättre är det ju så, att försvarsfrågan numera har höjts över partierna, men det hindrar inte, att det är de enskilda värnpliktiga, som få bära dagens tunga, och den tungan drabbar mycket hårt och mycket olika. Vi veta alla att de värnpliktiga, som komma från familjer med god ekonomisk ställning, kunna få sig pengar tillsända och kunna föra en något så när dräglig tillvaro på fritiden, under det att de fattiga värnpliktiga inte ha denna möjlighet. Den krona, som nu utgår, skall ju räcka till allt möjligt, och alla förstå, att det icke är tillfredsställande ordnat som det nu är. Vill man, att de värnpliktiga skola omfatta sin utbildning med intresse och förståelse, tror jag nog, att man får förbättra deras ekonomiska förhållanden.

Jag har i samband därmed uppmärksammat en annan egendomlighet. På s. 44 i samma utlåtande kan man se att det föreligger ett förslag om att de lottor, som frivilligt tjänstgöra, skola kunna erhålla 6 kronor per dag. Jag vill inte yttra mig om skäligheten av detta belopp, men nog tycker jag att det är egendomligt, att de människor, som icke ha behövt fullgöra en obligatorisk utbildning, skola kunna få 6 kronor om dagen, under det att de som ha en tjänstgöring på ett år och däröver få endast 1 krona per dag.

Jag hoppas och tror, att den utredning, som nu pågår, skall kunna komma med ett förslag som blir mera tillfredsställande än de nuvarande förhållandena. Då jag vet, att andra kammaren redan har bifallit utskottets förslag på denna punkt, skall jag inte demonstrera genom att göra något yrkande om bifall till motionen, men jag vill vädja till försvarsministern att han, när denna fråga kommer upp, tar all möjlig hänsyn till de berättigade krav, som våra pojkar kunna komma med i detta avseende.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Statsutskottet har ju på denna punkt dels hemställt om bifall till Kungl. Maj:ts förslag om avlöningar m. m. till värnpliktiga inom armén, dels ock behandlat de under punkten avgivna motionerna, bland annat nr I: 112 av herr Näsström m. fl. och den likalydande motionen nr II: 217 av herr Andersson i Alfredshem m. fl., i vilka hemställts om att terminslönen till de värnpliktiga skulle höjas från 1 krona till 3 kronor per dag.

Anslag till avlöningar m. m. till värnpliktiga vid armén. (Forts.)

Statsutskottet har inte ansett sig kunna utan föregående utredning tillstyrka dessa motioner. Jag förmodar att kammaren finner detta ganska förståeligt, då frågan om försvaret och dess framtida organisation är under utredning och utredningen omfattar även de skyldigheter som åvila de värnpliktiga och den ersättning de eventuellt skola erhålla under den tid de äro inkallade. Utskottet har därför inte kunnat göra något bestämt uttalande, utan förutsatt att även denna fråga skall utredas.

Inte heller till den av herr Arrhén motionsvis gjorda framställningen om att de värnpliktiga, som uttagas till officers- och underofficersutbildning, skulle erhålla fördubblad avgångspremie, har utskottet nu kunnat ta ställning, särskilt som statsrådet och chefen för försvarsdepartementet redan anbefallt en utredning härom. Det kan nog anföras rätt starka skäl för att dessa värnpliktiga, som ha dubbelt så lång utbildningstid som övriga, erhålla en förhöjd avgångsersättning, men inte heller den frågan bör man ta ställning till nu, innan den utretts.

Nu ha de två talare, som i denna kammare stå för de motioner jag här har berört, inte gjort något yrkande. Jag har därför, herr talman, ingen anledning att gå närmare in på dessa frågor, utan vill endast hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Holmberg: Herr talman! Jag är beträffande de värnpliktigas löneförhållanden helt överens med herr Näsström i vad han har anfört, och jag skulle ha kunnat inskränka mig till att ansluta mig till hans yrkande, om han nämligen hade framställt något sådant. Det har han nu inte gjort, och jag måste ju erkänna, att han har anfört ganska goda skäl för att inte göra det.

Under sådana förhållanden finner jag mig emellertid föranlåten att yrka bifall till motionen II:218, i vilken man begär, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall hemställa om förslag till höjning av de värnpliktigas dagpenning till 2 kronor. Motionärerna veta mycket väl, att det pågår en utredning om försvaret och att denna utredning även omfattar de värnpliktigas avlöningsförhållanden. Deras avsikt är alltså inte att i något avseende föregripa den pågående utredningen. Men de veta också, att den avlöning, som för närvarande utgår till de värnpliktiga, är helt otillräcklig och att det är nödvändigt att göra någonting för att kompensera dem för den försämring av penningvärdet, som har ägt rum sedan daglönen fastställdes. Om den nuvarande lönsens otillräcklighet torde väl knappast behövas någon särskild utredning. Jag kan inte föreställa mig, att utskottets ärade talesman här skulle vilja säga, att han svävar i okunnighet om hur det är med den saken, nämligen om daglönen räcker eller inte räcker för de värnpliktigas vidkommande. Klart står nog för honom liksom för oss alla, att den är otillräcklig. Därför hade motionärerna tänkt sig, att man såsom en provisorisk förbättring av daglönen skulle — i avvaktan på den pågående utredningen, vars resultat av allt att döma kommer att låta vänta på sig ganska länge — hemställa om en höjning av daglönen till 2 kronor.

Då jag inte kan finna, att detta krav på något sätt skulle vara orimligt, utan tvärtom förtjänar att understödjas, tillåter jag mig som sagt, herr talman, att yrka bifall till motionen nr II:218.

Herr von Heland: Herr talman! Den fråga, som herr Arrhén här har berört, blir givetvis en av de svårare frågorna för 1945 års försvarskommitté, ty man måste å ena sidan skapa fram tillräckligt med befäl — särskilt gäller detta armén — och å andra sidan göra detta till rimliga kostnader. Men då herr Arrhén inte har framställt något yrkande, skall jag inte närmare ge mig in

Anslag till avlöningar m. m. till värnpliktiga vid armén. (Forts.)
på den frågan, utan blott nämna, att jag sympatiserar med hans här framförda synpunkter.

Beträffande det andra problemet, de värnpliktigas dagpenning, skulle jag vilja göra ett par frågor, dels till herr Näsström, som talat för sin motion, och dels till herr Holmberg, som yrkat bifall till motionen II: 218.

Man är mycket noggrann, när det gäller att granska försvarskostnaderna, vilka nu belöpa sig till omkring 940 miljoner kronor om året. De två stora posterna i försvarsbudgeten äro som bekant kostnaderna för material och kostnaderna för utbildningstiden. Det är att märka, att sedan den nuvarande försvarsorganisationen beslöts och man fastställde en kostnadsram av 750 miljoner kronor per år under uppbyggnadstiden och 650 miljoner efteråt, har riksdagen själv ökat kostnaderna för försvaret med många miljoner kronor genom att höja de sociala förmånerna — vi behöva bara peka på familjebidragen och det ökade antalet fria resor.

Nu kommer här ett nytt förslag, som leder till ytterligare höjning av försvarskostnaderna. Jag kan instämma i önskemålet att det naturligtvis skulle vara skäligt, eftersom vi inte ha allmän värnplikt även för kvinnorna, att de män som fullgör sin värnplikt skulle ha rätt till högre avlöning under denna tid. Utan att anföra några siffror, som jag kan ha fått del av under mitt arbete i försvarskommittén, vill jag dock fråga motionären och herr Holmberg, om de kunna ange, vilka kostnadsökningar förslagen innebära för försvaret och hur dessa kostnadsökningar skola täckas.

Eftersom herr Holmberg talar om att det skall vara en provisorisk förbättring, förstår jag, att man önskar, att det framdeles skall fastställas ännu högre daglön till de värnpliktiga. Jag vill då framhålla, att man måhända kan komma i det läget, att enbart avlöningen till de värnpliktiga kommer upp till den summa, som är avsedd för hela försvaret. Äro herrarna då beredda att kanske fördubbla kostnadsramen? Jag förstår alltså motionärernas önskemål, men det vore mycket intressant att höra, hur herrarna tänkt sig finansieringen — det böra herrarna ha skyldighet att meddela kammaren och försvarskommittén.

Vi ha ju tagit del av den finansplan, som framlagts av finansministern och som nu behandlas av särskilt utskott, och det vore intressant att se, om herrarna ha någon annan finansplan i bakfickan, där försvarskostnaderna — med hänsyn till att försvaret kräver andra kostnader än för avlöning till de värnpliktiga — komma att ta i anspråk en större del av finansplanens totalsumma än finansministern har tänkt sig.

Herr Näsström: Herr talman! Jag ber bara att få svara herr von Heland, att hade vi haft en sådan finansplan klar, hade vi inte behövt begära någon utredning, men det är just en utredning vi begära. Dessutom vill jag framhålla, att det parti som jag företräder alltid haft den uppfattningen, att de tyngsta bördorna inte skola bäras av de minst bärkraftiga. Utan skola vi komma överens om en finansplan för det hela, skola vi också se till, att inte våra pojkar få bära en otillbörligt stor del av denna börda.

Herr Holmberg: Herr talman! Jag är ännu en gång delvis förekommen av herr Näsström. Jag anser liksom han, att om vi skola sänka kostnaderna för försvaret, vilket vi böra göra, skall detta icke ske på de värnpliktigas bekostnad genom att vi hålla deras avlöning otillbörligt låg.

Man kan heller inte göra gällande, att en höjning av de värnpliktigas dagavlöning skulle betyda en så förfärligt stor ökning av försvarets kostnadsram. Så vitt jag har räknat rätt — jag har här helt hastigt kastat ned några siffror — skulle under förutsättning att man samtidigt hade 40 000 värnpliktiga

Anslag till avlöningar m. m. till värnpliktiga vid armén. (Forts.)
 inne en ökning av daglönen med en krona per man under 360 dagar betyda en utgiftsstegring av 14 400 000 kronor. Vi skulle säkerligen kunna inbespara större summor än detta belopp på andra anslag till försvaret. Inte kan denna utgiftsökning vara något att jämlra sig över i ett land där vi tidigare ha offrat över två miljarder kronor per år till försvaret.

Herr von Heland: Herr talman! Efter dessa svar från de två föregående talarna tycker jag, att man mycket väl borde kunna godkänna statsutskottets förslag, ty det är ju givet att försvarsutredningen särskilt kommer att gnugga dessa frågor. Jag kan försäkra, att man inom försvarsutredningen redan har talat om avlöningarna till de värnpliktiga. Man anser det givetvis vara mycket önskvärt, om de värnpliktiga kunde erhålla en högre avlöning än vad de nu ha. Hela denna debatt är därför onödig.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr Holmberg: Herr talman! Efter vad herr von Heland nu har anført skulle det vara roligt att av herr von Heland också få höra, när han tror att vi kunna vänta ett förslag från försvarsutredningen om högre dagavlöning till de värnpliktiga. Så vitt jag har mig bekant, torde ett dylikt förslag inte komma under det närmaste året, och det är närmast det som föranleder mig att yrka bifall till den här föreliggande motionen. Så låg som de värnpliktigas dagavlöning är kunna vi i ett läge, där allt tyder på att penninvärdet kommer att sjunka ytterligare, enligt min uppfattning inte vänta ännu ett år på en förbättring.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu förevarande punkten hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till den i ämnet väckta motionen II: 218; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Punkten 28.

Lades till handlingarna.

Punkterna 29—52.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 53.

Lades till handlingarna.

Punkterna 54—64.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 65.

Anslag till understöd åt frivilligt försvarsarbete vid armén.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Armén: Understöd åt frivilligt försvarsarbete för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 450 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fröken *Andersson* och herr *Axel Ivar Anderson* (I: 113) och den andra inom andra kammaren av herr *Dickson* m. fl. (II: 331), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta ej mindre att anvisa ett med 35 000 kronor förhöjt belopp

Anslag till understöd åt frivilligt försvarsarbete vid armén. (Forts.)

till riksförbundet Sveriges lottakårer för viss utbildningsverksamhet än även att ersättning till lottor vid tjänstgöring inom krigsmakten skulle bestridas av försvarets ordinarie avlöningsanslag,

dels och två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ivar Persson* m. fl. (I: 195) och den andra inom andra kammaren av herr *Dickson* m. fl. (II: 215), vari hemställts, att riksdagen måtte anvisa ett med 50 000 kronor förhöjt reservationsanslag till understöd åt frivilligt försvarsarbete, vilken summa skulle ställas till centralförbundets för befälsutbildning disposition för att möjliggöra utbetalandet av daglön å sex kronor till i frivilliga utbildningskurser (lägerkursutbildning) om minst 12 dagars längd och i frivillig tjänstgöring deltagande värnpliktigt befäl.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 113 och II: 331 ävensom I: 195 och II: 215, till Armén: Understöd åt frivilligt försvarsarbete för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 450 000 kronor.

Fröken Andersson: Herr talman! Jag ber att få säga några ord i anslutning till en motion som har väckts i denna kammare av herr *Axel Ivar Anderson* och undertecknad.

Riksförbundet Sveriges lottakårer har begärt ett anslag av 110 000 kronor för sin utbildningsverksamhet. Departementschefen har föreslagit ett anslag av 75 000 kronor, vilket innebär en höjning av tidigare anslag med 50 000 kronor. Denna förhöjning motverkas emellertid av ett så att säga osynligt inkomstbortfall. Den förstärkte beredskapen har nämligen upphört från den i juli 1945, och det därigenom förorsakade osynliga inkomstbortfallet överstiger den höjning som departementschefen har föreslagit. En av riksförbundet Sveriges lottakårer företagen noggrann beräkning utvisar, att kostnaderna för riksförbundets verksamhet uppgå till 137 000 kronor exklusive utgifterna för inkvartering och förplägnad av kursdeltagarna. De 27 000 kronor som skulle återstå att täcka har riksförbundet ansett sig kunna klara med egna medel. Departementschefen anför, att i avbidan på den slutliga prövning av denna fråga, som torde komma att ske av 1945 års försvarskommitté, föreslås daglön till deltagare i lottakårernas kurser skola utgå efter samma system som för hemvärnsmän. Departementschefen förutsätter, att dessa kostnader skola bäras av riksförbundet. Efter grundliga undersökningar har det emellertid konstaterats, att riksförbundet icke kan bära dessa utgifter, varför vi i vår motion begärt en höjning av anslaget med 35 000 kronor. För att emellertid denna höjning i sin tur skall kunna komma utbildningsverksamheten till godo kräves dessutom, att ersättningen för tjänstgöring inom krigsmakten, varvid lottorna ju tjänstgöra i stället för värnpliktiga, skall bestridas av krigsmaktens ordinarie anslag. Detta måste givetvis medföra en motsvarande höjning av anslaget under denna punkt.

Både chefen för armén och chefen för försvarsstaben ha klart och tydligt betonat vikten av att tillräckliga anslag ställas till lottakårernas förfogande. Departementschefen konstaterar, att »funktionsdugligheten hos försvarets krigsorganisation är till ej ringa del beroende av medverkan från de frivilliga försvarsorganisationernas sida». Det råder också, enligt vad departementschefen påpekar, en betydande brist på lottor. Det är ju ur olika synpunkter av vikt, att värnpliktiga frigöras för andra uppgifter och ersättas av lottor som kunna fylla deras platser. Förra försvarsministern uttalade beträffande lottornas insatser: »Befolkningsläget i vårt land — — — är sådant, att vi under de närmaste tio åren utsätts för en sådan minskning av de värnpliktiga

Anslag till understöd åt frivilligt försvarsarbete vid armén. (Forts.)
årsklasserna, att vi i mitten av 1950-talet komma att ha 100 000 färre soldater i landet än vi hade under det nu slutförda kriget. Det utgör en försvagning, sådan, att om vi kunna ersätta den, är det av stort värde. Och det är där, som vi önska, att kvinnorna vilja ta sin del.»

För att detta skall kunna åstadkommas, fordras det helt naturligt, att lottarörelsen ges ekonomiska möjligheter att fylla sin uppgift.

Det är emellertid också en annan aspekt som jag inte kan underlåta att lägga på detta problem. Såsom alla veta, har lottarörelsen allt mer kommit att bli en folkrörelse. Jag anser det mycket viktigt att ta vara på denna utveckling. Statsmakterna böra genom att bevilja tillräckliga anslag möjliggöra även för de kvinnor, som inte äro i en så god ekonomisk ställning att de själva kunna påtaga sig dessa uppförfingar, att fullgöra vad de anse vara sin skyldighet genom tjänstgöring i lottakåren. Även av psykologiska skäl är det därför mycket viktigt, att staten inte bara inskränker sig till att konstatera, att det för försvaret är mycket värdefullt att lottarörelsen finnes, utan att staten också i handling visar sin uppskattning genom att tillse att vederbörande organisationer erhålla tillräckliga anslag.

Jag vet, att det för närvarande råder mycket stor oro bland våra lottakåren. Helt nyligen har man måst inställa inte mindre än tre kurser, en signal-, en befäls- och en underbefälskurs med 40 deltagare i vardera, således sammanlagt 120 lotter. Jag har just i dag erfarit, att försvarsstaben kommer att begära mellan 100 och 200 lotter för inryckning till övningar som skola hållas om några månader. Om tillräckligt antal lotter inte kan ställas till förfogande, måste värnpliktiga utbildas för de uppgifter som annars skulle ha skötts av lotter. Eftersom tiden är mycket kort, ställer det sig svårt, om det nu ens är möjligt, att få till stånd denna utbildning. Kostnaderna för dessa lottors tjänstgöring skulle belöpa sig till 9 000 å 10 000 kronor, vilket belopp genast skulle bortgå från anslaget.

Antalet lotter, som behövas för olika uppgifter inom vår försvarsorganisation, är i runt tal 50 000. Av dessa 50 000 finnas för närvarande endast cirka hälften. Av s. k. A-lotter, som direkt frigöra värnpliktiga i krigsorganisationen, finns det mindre än hälften av vad som erfordras.

Jag bestrider inte att utskottet intagit en mycket välvillig inställning till förevarande motion. Utskottet har således gjort undantag för luftförsvarssignallottorna. Man framhåller, att »erfarenheterna lära hava utvisat, att lotter lämna sig bättre för detta arbete än värnpliktiga». Det medgivande, som utskottet har gjort på denna punkt, är motiverat med hänsyn till att flertalet lotter inte ha de ekonomiska möjligheter som erfordras för att kunna deltaga i dessa övningar, därest man inte hade fått till stånd en förbättring av dagavlöningsbestämmelserna. Utskottet rekommenderar också att för luftförsvarsslottorna en utvidgning av gällande dagavlöningsbestämmelser bör kunna ske efter närmare prövning av Kungl. Maj:t. Men utskottet går ett steg vidare och säger, att även beträffande andra lottakategorier bör Kungl. Maj:t kunna upptaga de i motionerna framkomna spörsmålen till förnyad prövning.

Som synes har utskottet intagit en i sak mycket positiv inställning, även om utlåtandet utmynnar i ett yrkande om avslag på motionerna. Med hänsyn till denna välvilliga inställning och det faktum att Kungl. Maj:t kan pröva frågan och vidtaga de åtgärder, som Kungl. Maj:t anser lämpliga, skall jag, herr talman, inte framställa något yrkande. Jag nöjer mig med att vädja till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, att han snarast måtte upptaga denna fråga till en i möjligaste mån välvillig prövning. Jag har av vissa skäl anledning att antaga, att herr statsrådet verkligen har intresse för denna sak.

Anslag till understöd åt frivilligt försvarsarbete vid armén. (Forts.)

Herr **Lindström**: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag i denna punkt. Anledningen till att jag har begärt ordet är emellertid inte direkt denna utan närmast att jag vill rikta några anmärkningar mot en tendens, som blir alltmer uppenbar inom vårt statsliv och som jag tycker börjar utveckla sig på ett sätt som kan bli riskabelt.

Här bildas överallt i landet på försvarets och alla möjliga andra områden frivilliga organisationer. De utgå i begynnelsen ifrån att de själva skola sörja för sina utgifter. Många av dessa organisationer göra utan tvekan samhällsnyttiga insatser, som med rätta böra uppskattas även av den svenska riksdagen. Men i regel tas dessa organisationer så småningom om hand av välvilliga motionärer, som komma och be riksdagen att ge organisationen i fråga ett anslag för dess statsnyttiga verksamhet. Andra intressera Kungl. Maj:t för sina uppgifter och förmå Kungl. Maj:t att ge vederbörande organisation ett visserligen i början blygsamt anslag på budgeten, men enligt vad vi alla ha kunnat konstatera, ha dessa anslag en mycket stor benägenhet att undan för undan stegras. En vacker dag — och sådana vackra dagar ha vi haft många — befinnes det att dessa s. k. frivilliga organisationer på olika områden ha blivit ett slags statsinstitutioner, som obligatoriskt skola ha anslag. De kalkylera med sina behov precis som en fast statsinstitution och komma till regering och riksdag med begäran att deras önskemål skola bli uppfyllda.

Ganska typiskt är här när den föregående ärade talarinnan resonerar om lottakärerna. Vad motiverar hon då sina önskemål med i denna speciella punkt? Jo, framför allt därmed att det har skett ett inkomstbortfall för vederbörande, som staten anses vara pliktig att ersätta. Det som från början var frivilligt och fint har således under våra händer tagit den fasta skepnaden, att vi böra ta hänsyn till att dessa frivilliga arbetare i vingården skola ha ersättning för inkomstbortfall och dylikt. Det säges också, att nu ha nämnda förbunds kostnader stigit så mycket att förbundet inte på egen hand kan klara dem. Den utväg som då ligger närmast är att vända sig till staten och begära anslag. Jag är, herr talman, rädd för att om man fortsätter på denna väg, komma dessa s. k. frivilliga ansträngningar att få en ganska egendomlig klang i allas öron. Frivilligheten ersättes av något som kanske mest liknar dess motsats.

Den kända försvararinnan av lottakärernas intressen säger också, att nu har denna rörelse vuxit till en folkrörelse, varför staten med särskild kärlek bör betrakta dess verksamhet. Varje ledamot av denna kammare torde känna till att det finns många mäktiga folkrörelser i vårt land med mycket stora utgifter för sin verksamhet, som framhärda i att vara folkrörelser även i den bemärkelsen att de själva klara sina kostnader. En del av dessa andra »folkrörelser» — vilket de otvivelaktigt från början voro — borde ändra namn och kalla sig för statsrörelser i stället, ty dithän går i varje fall tendensen.

Jag har, herr talman, utan att yrka något annat än bifall till utskottets hemställan velat säga dessa varningens ord. Jag har framfört dem tidigare på andra platser, men jag anser det vara på tiden att även säga dem här i kammaren.

Fröken **Andersson**: Herr talman! Bara en kort replik. Jag tycker att den föregående ärade talaren borde ha framfört sin varning redan när lottakärerna överhuvud taget fingo något anslag. Nu erhåller ju lottarörelsen ett visst anslag under motivering att lottorna i så stor utsträckning som möjligt skola fylla platser i krigsorganisationen. Konsekvensen bjuder väl då, att staten tillser att vederbörande organisation får ett så stort anslag, att den kan fullgöra de skyldigheter som man ger den i uppdrag att fullgöra. Staten bara rekvirerar så och så många

Anslag till understöd åt frivilligt försvarsarbete vid armén. (Forts.)
lottor som skola vara färdigutbildade och övade. Staten bör väl då också tillse, att lottakåren verkligen kunna fullgöra sina uppgifter.

Sedan nämnde herr Lindström, att alla dessa organisationer starta frivilligt. Men vi måste väl ändå skilja på frivilliga folkrörelser i vanlig mening och lottarörelsen, vars medlemmar ju i stor utsträckning ersätta värnpliktiga inom försvarsorganisationen. Lottarörelsen kan ju inte jämföras med nykterhetsrörelsen o. s. v.

För övrigt vill jag i princip instämma med herr Lindström i så måtto, att även jag tycker att det är beklagligt att folkrörelserna i så liten utsträckning fortfarande äro helt frivilliga rörelser. Detta är en farlig tendens.

Herr **Ström**: Herr talman! Jag begärde ordet när jag hörde min ärade vän herr Lindström principiellt tala mot statsanslag till de frivilliga folkrörelserna.

Jag erkänner att det kan vara en risk att ge dessa organisationer mer pengar än vad de behöva, men jag anser att herr Lindströms besparingspolitik i detta avseende är förfelad. Det är inom den överflödigt stora administrativa apparaten, där arbetskraften är så dyrbar, som man bör göra besparingar. Det är mycket förståndigt av samhället, både staten och kommunerna, att i stor och växande utsträckning anlita de frivilliga krafter som finnas inom olika folkrörelser och organisationer för att på ett demokratiskt sätt och till billigt pris få arbeten utförda, som genom ökad byråkratisk apparat skulle bli mycket dyrare att utföra. De belopp som vi ha nedlagt för att hjälpa folkrörelserna, nykterhetsrörelsen, jordbruksungdomens verksamhet, ABF och en rad andra frivilliga bildningsorganisationer på olika områden, skytterörelsen, luftskyddet etc. ha därför varit till ovärderlig nytta och besparat oss mycket stora utgifter i annan form.

Så länge de frivilliga folkrörelserna få behålla sin självständighet inom sin ram och staten inte lägger sin byråkratiska hand över dem, är det ingen risk att ge dem anslag och låta dem utföra ett arbete som de av entusiasm göra på ett utmärkt sätt. Därigenom kunna vi spara mycket pengar som samhället annars skulle behöva betala ut i form av väldiga lönebelopp. Men den omständigheten, att vi här röra oss på ett fält, som hittills varit liksom förbehållet de övre samhällsklasserna på grund av — som den första talaren betonade — deras större ekonomiska resurser, gör det angeläget för oss att åstadkomma sådana förhållanden, att det blir möjligt även för de arbetande klasserna i samhället att göra en insats. Jag tror inte, min ärade vän herr Rickard Lindström, att detta kan ske med mindre än att staten här som på så många andra områden träder i viss mån hjälpende emellan.

I motsats till herr Lindström skulle jag vilja föreslå, att han prutade så mycket som möjligt på alla administrativa byggnader och platser, skar ned utgifterna för dem så långt som möjligt och såg till att endast det som vore absolut nödvändigt komme den rena administrationen till godo och i stället använder sig av den entusiastiska frivilliga arbetskraften på detta område inom alla samhällsklasser, där hänförelsen för en god sak bär upp arbetet och där på grund av förhållandenas egen makt byråkratismen inte kan göra sig så starkt gällande som eljest och icke taga arbetskraften bort från jordbruk, industri, handel etc.

Det är således en uppfattning, som delvis går herr Lindströms emot, som jag här velat framföra.

Jag ber också för min del att få understryka vad som här sagts om lottakårens utmärkta arbete; vad som sagts därutinnan tror jag är riktigt, och jag vill för min del hoppas, att försvarsministern beaktar dessa synpunkter när han går att utarbeta ett mera slutgiltigt förslag i ärendet.

Herr **Lindström**: Herr talman! Om det anses tillåtet att tala om lättsinne i fröken Anderssons sällskap skall jag villigt medgiva, att också jag tillhör

Anslag till understöd åt frivilligt försvarsarbete vid armén. (Forts.)

dem, som i detta sammanhang varit lättsinniga. Jag har suttit i statsutskottet i rätt många år, och även om jag gnisslat några gånger, har även jag givit mitt bistånd när det gällt att lämna anslag till s. k. frivilliga organisationer. Jag bekänner alltså min synd i så måtto, att jag inte varit tillräckligt energisk, när det gällt att stämma i bäcken. Men om man inte har stämt i bäcken, får man stämma i ån, och nu tycker jag att ån börjar bli så rikt flödande, att vi i varje fall måste tänka på att försöka börja att stämma.

Herr Ström har bemödat sig att även i denna fråga ge första kammaren kännedom om sina oförgripliga åsikter. Han föreställer sig, att det är enbart besparingssynpunkterna som varit vägledande för mig. Dessa ha naturligtvis sin betydelse i detta och ännu mera i andra sammanhang, men det är framför allt en annan synpunkt, som har gjort att jag här yttrat mig, den synpunkten nämligen, att det i samband med vad man kallar våra folkrörelser även finns fria moraliska värden att taga vara på, och de utvecklas bäst om dessa rörelser från början till slut få klara sig själva och leva på egna medel. Att våra folkrörelser blivit en så stark kraft i vårt samhälle, beror i mycket hög grad på att de även finansiellt ha varit fria. Men nu är — som jag i mitt förra anförande sökte belysa — tendensen den, att man går till staten; man blir då ställd under statskontroll samtidigt som friheten blir allt mer och mer begränsad. Den, som har omsorg om våra folkrörelser, har större anledning att följa mig i mina reflexioner än att följa herr Ström.

Det vilar ofta ett lätt skimmer av världsfrånvändhet över herr Ströms uttalanden i denna kammare. Jag måste säga, att det skimret har förtätats i hans allra senaste anförande. Han säger i direkt anknytning till lottarörelsen, att det är viktigt att man stöder rörelsen, så att även arbetarklassens kvinnor kunna deltaga i densamma. Även för mig är det ett önskemål att denna rörelse skall bli demokratisk också i det avseendet, att den rekryteras ifrån alla samhällsklasser. Men visa mig, herr Ström, de skaror av arbetarkvinnor, som finnas inom lottarörelsen! De äro mycket lätt räknade. Om man skall få någon anslutning från arbetarkvinnornas håll, finns det andra hinder än ekonomiska att övervinna. Även om man går längre än herr statsrådet här gjort och lämnar ännu större medel och bistånd till lottarörelsen, kommer herr Ström inte att på den punkten få sin bön hörd.

Jag har velat säga detta ytterligare, herr talman, och jag framhårdar i mina åsikter på grund av den respekt och aktning, som jag har för de verkligt fria folkrörelserna i Sveriges land, och den erfarenhet jag har av deras förmåga att skapa och bygga upp stora både andliga och materiella värden för svenska folket.

Fröken **Andersson:** Herr talman! Jag vill bara be herr Lindström vara snäll och taga reda på hur lottakårens medlemsantal har vuxit under senare år; det har vuxit i så hög grad att mycket stora kadrar av arbetarkvinnor också äro med i rörelsen. Tyvärr har jag inte siffrorna tillgängliga nu, men jag vill be herr Lindström vända sig till lottarörelsen för att där få reda på dem. Jag hörde siffrorna för någon tid sedan, men jag kommer inte ihåg dem nu.

Herr **Ström:** Jag vill endast säga till herr Lindström, att han borde erinra sig den tiden, när han och jag inom vårt parti voro nästan ensamma om att försvara ökade anslag till skytterörelsen. Då var det många som ansågo, att det inte fanns några arbetare inom skytterörelsen och att den inte var en rörelse, som var av något intresse för arbetarrörelsen och demokratien. Så småningom ha alla kommit till en annan uppfattning, och jag är övertygad om, herr talman, att också herr Lindström beträffande lottarörelsen — till vilken

Anslag till understöd åt frivilligt försvarsarbete vid armén. (Forts.)
jag vet att det finns många arbeterskor redan nu anslutna — så småningom skall komma till en bättre uppfattning.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna 66—70.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 71.

Lades till handlingarna.

Punkterna 72—77.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 78.

Lades till handlingarna.

Punkterna 79—107.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 108.

Lades till handlingarna.

Punkterna 109—113.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 114.

Lades till handlingarna.

Punkterna 115—141.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 142.

Lades till handlingarna.

Punkterna 143—151.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 152.

Lades till handlingarna.

Punkten 153.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 154.

Lades till handlingarna.

Punkterna 155—173.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 174.

Lades till handlingarna.

Punkterna 175 och 176.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 177.

Lades till handlingarna.

Punkterna 178—192.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 193.

Lades till handlingarna.

Punkterna 194 och 195.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 196.

Lades till handlingarna.

Punkterna 197—200.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 201.

Lades till handlingarna.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 119, i anledning av väckta motioner om framläggande för 1946 års riksdag av förslag till ett system med allmänna barnbidrag;

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående arméns ingenjörpersonal;

nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till markförvärv för flygfältsarbeten;

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till lastkommittén i New York;

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till sprängämnesinspektionen;

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av sinnessjukvården m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till bidrag till barnhem.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet och avlöningsreglementet för de högre kommunala skolorna. m. m., jämte i ämnet väckta motioner. *Om rätt för justitieråd att fullgöra skiljemannaupdrag m. m.*

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 138, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den

Om rätt för justitieråd att fullgöra skiljemannauppdrag m. m. (Forts.)

1 mars 1946, föreslagit riksdagen att dels godkänna vid propositionen fogade förslag till kungörelser om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet och avlöningsreglementet för de högre kommunala skolorna, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i nämnda statsrådsprotokoll förordats meddela föreskrifter i fråga om a) fri förläggning och fri förplägnad till beställningshavare vid tjänstgöring å egen förläggningsort under sådana förhållanden, att det vanliga kvarteret därunder icke kunde bibehållas, och b) fri tjänstebostad m. m. åt försvarsattachéer och biträdande försvarsattachéer i Moskva.

Kungl. Maj:ts förslag till ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet innebar bland annat, att i sagda reglemente skulle införas en ny paragraf, betecknad 58 a §, vars 3 mom. avfattats sålunda:

I stället för vad i 4 § 2 mom. stadgas skall gälla, att med befattning såsom justitieråd eller regeringsråd ej må förenas vare sig uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för företag, som avses i 4 § 2 mom., eller annan tjänstebefattning eller därmed jämförligt uppdrag *eller uppdrag såsom skiljeman.*

I samband med detta förslag hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bergquist* (I: 266) och den andra inom andra kammaren av herr *Cruse* (II: 417), i vilka hemställts, att riksdagen måtte godkänna Kungl. Maj:ts förslag till kungörelse om ändring av civila avlöningsreglementet med den ändring, att 58 a § 3 mom. erhöile följande lydelse:

I stället för vad i 4 § 2 mom. stadgas skall gälla, att med befattning såsom justitieråd eller regeringsråd ej må förenas vare sig uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för företag, som avses i 4 § 2 mom., eller annan tjänstebefattning eller därmed jämförligt uppdrag, *ej heller skiljemannauppdrag annat än som ordförande eller ensam skiljedomare.*

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

A. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 266 och II: 417 godkänna vid propositionen fogat förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8).

B. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

1) godkänna vid propositionen fogat förslag till kungörelse om viss ändring av avlöningsreglementet den 30 juni 1943 (nr 509) för de högre kommunala skolorna,

2) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad som förordats i statsrådsprotokollet över finansärenden för den 1 mars 1946 meddela föreskrifter i fråga om

a) fri förläggning och fri förplägnad till beställningshavare vid tjänstgöring å egen förläggningsort under sådana förhållanden, att det vanliga kvarteret därunder icke kunde bibehållas, och

b) fri tjänstebostad m. m. åt försvarsattachéer och biträdande försvarsattachéer i Moskva.

Herr **Holmbäck**: Herr talman! Under denna punkt behandlas av herr *Bergquist* i denna kammare och av herr *Cruse* i andra kammaren väckta likalydande motioner angående rätt för justitie- och regeringsråd att få tjänstgöra som ordförande i skiljenämnder. Dessa motioner ha av statsutskottet enhälligt avstyrkts.

Om rätt för justitieråd att fullgöra skiljemannauppdrag m. m. (Forts.)

Jag tillåter mig endast, herr talman, att till protokollet anteckna, att den motivering, som motionärerna ha anfört för sitt förslag, enligt min uppfattning är fullt övertygande, och jag skulle för min del ha ansett det synnerligen önskvärt om statsutskottet gått med på motionerna. Jag hoppas, att frågan skall komma tillbaka till riksdagen ett följande år och att statsutskottet och riksdagen då skola kunna godtaga förslaget.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 127, i anledning av väckta motioner angående likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlönings-systemet.

*Ang. likalöns-
principens
tillämpning
inom det stat-
liga avlönings-
systemet.*

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fröken *Andersson* m. fl. (I: 62) och den andra inom andra kammaren av fröken *Nygren* m. fl. (II: 124), hade hemställts, att riksdagen ville besluta en sådan omarbetning av det statliga avlönings-systemet, att likalönsprincipen komme till full tillämpning samt att i samband härmed de såsom typiskt kvinnliga ansedda tjänsterna inordnades i tjänsteförteckningar efter en rent kvalitativ uppskattning av arbetets värde med bortseende från befattningshavarens kön.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna I: 62 och II: 124 ej måtte av riksdagen bifallas.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Pauli* och *André*, fröken *Andersson* samt herrar *Stazäng*, *Malmberg* i Skövde och *Holmström* ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 62 och II: 124 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående likalönsprincipens genomförande i statsförvaltningen.

Fröken *Andersson*: Herr talman! Jag ber om ursäkt för att jag återkommer så snart igen, men det nu föredragna ärendet gäller de motioner, som riksdagens samtliga kvinnliga ledamöter ha väckt rörande likalönsprincipens genomförande.

Det är ju så, som väl alla känna till, att finansministern i proposition till 1925 års riksdag förordade likalönsprincipen, ett förordande som behörighetssakkunniga tidigare givit. I propositionen betonades att tävlan på lika villkor om tjänster obestriddligen leder fram till att i en och samma befattning avlöningen måste vara lika, vare sig tjänsten innehas av en man eller av en kvinna. Konsekvensen fordrade — och det erkände man också — en omräkning av lönerna för de såsom typiskt kvinnliga ansedda befattningarna. Dåvarande statsfinansiella läge — vilket ju är ett känt uttryck — medgav emellertid inte en sådan omräkning. Däremot — det skall jag erkänna — konstaterade man, att det var självklart, att lönen skulle vara lika beträffande befattningar, om vilka både män och kvinnor tävlade.

Likalönsprincipen erkändes således för över tjugo år sedan, men fortfarande befinner sig flertalet kvinnor i statstjänst i de lägsta löneskikten. Vad vi nu önska är, att det skall göras en utredning angående tillämpningen av den princip, som klart och tydligt godkänts av riksdagen.

Nu har emellertid utskottet här kommit fram till ett avslag på motionerna.

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.
(Forts.)

Jag skall taga upp några sidor av utskottets motivering. Jag vill först säga, att jag själv till stora delar har gått med på denna motivering, därför att jag anser, att den är riktig; skiljaktigheten kommer när det är fråga om att draga konsekvenserna av vad som står i utskottsutlåtandet.

Man säger alltså i utlåtandet, att full likställighet i princip är genomförd beträffande tillträde till och avlöningsförmåner i skilda statliga befattningar. Ja, det är som jag redan flera gånger har sagt; likalönsprincipen är i princip genomförd, men vad vi nu tycka är, att tiden efter mer än tjugo år borde vara mogen för ett genomförande även i det praktiska livet av denna princip. Då säger man — och det är en invändning, som gjorts i detta sammanhang under debatterna särskilt i avdelningen — att det här bara är fråga om att tillämpa behörighetslagen rättvist; gör man det, löser man också denna fråga. Jag frågar då, mina damer och herrar, hur det förhåller sig med denna sak. Jag skall, för att inte taga upp tiden onödigt länge, bara anföra ett par mycket aktuella exempel, som jag hämtat ur propositioner som just nu behandlas i utskotten. I Kungl. Maj:ts proposition nr 187, som rör anslag till skolor tillhörande barn- och ungdomsvården, har föreslagits tre folkskollärartjänster i A 19 och fyra i A 18; de fyra i A 18 äro tänkta för kvinnliga befattningshavare. Det andra exemplet hämtar jag ur Kungl. Maj:ts proposition nr 225, som rör fångvården. Där har föreslagits 66 överkonstaplar i A 9 och två första vaktfruar i A 7 samt vidare 357 vaktkonstaplar i A 7 och 29 vaktfruar i A 4. Dessa kategorier ha exakt samma tjänstgöring; det har jag fått klarlagt efter en direkt fråga till högste chefen för fångvården i landet. I sistnämnda proposition, alltså nr 225, säger departementschefen klart ifrån, att starka skäl tala för en utjämning, men som så ofta sker hänvisar departementschefen till att detta skall genomföras i större sammanhang. Det är just detta, som vi vilja. Spörsmålet om ett allmänt genomförande av likalönsprincipen, säger statsrådet i nyssnämnda proposition, skall upptagas i ett större sammanhang. Detta uttalande står ju inte riktigt väl tillsammans med vad utskottet säger i förevarande utlåtande, där utskottet innehållsmässigt menar, att principen är genomförd.

Utskottet erkänner emellertid, att det finns befattningar, som huvudsakligen rekryteras av kvinnor, och att dessa befattningar äro hänfödda till lägre lönegrad än jämförliga befattningar, som huvudsakligen rekryteras av män. Det är här, som vi vilja gripa in och få till stånd en utredning, som leder fram till en omarbetsning av tjänsteförteckningarna. Det är ju nämligen så, att när män anställas t. ex. som vaktmästare komma dessa i lönegrad 5, under det att kvinnor med minst samma underbyggnad och samma förutsättningar komma i lönegrad 2. Nu säger utskottet, att principens genomförande kan medföra högst betydande avvikelser från nuvarande statliga lönesättningar. Ja, detta är ju ytterligare ett stöd för rättmätigheten uti våra önskemål såsom vi framfört dem i motionerna. Man säger vidare, att skillnaden efter en sådan omarbetsning in spe mellan de statliga lönerna och lönerna på den öppna arbetsmarknaden skulle bli väsentliga. Ja, det tror jag också, men jag antar, att åtminstone en del av kammarens ärade ledamöter har läst landsorganisationens betänkande, där man på något över 50 sidor klart och tydligt kommer fram till att man måste inrikta sig på att få en utjämning till stånd också i fråga om den öppna arbetsmarknaden. Jag skall inte vidare ingå på detta, men jag tycker att det ur de synpunkter, som jag här anför, är ett utomordentligt intressant betänkande och det stöder våra önskemål.

I samma betänkande uttalas vidare en klar önskan om en utredning. Det står således i riktlinjerna, punkt 6, att en speciell undersökning bör göras huruvida

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.

(Forts.)

uppdelningen i manliga och kvinnliga sysselsättningar i statlig och kommunal tjänst kan anses rationell. Nu säger emellertid utskottet — och det är på den punkten som vi sju reservanter komma med vår avvikande mening — att frågan icke befinner sig i sådant läge, att en framställning om utredning bör göras. Uppriktigt sagt förstår jag inte vad utskottet menar med detta. Kvinnorna i statstjänst börja bli ganska oroliga över att man inte tillämpar den princip, som — jag upprepar det ännu en gång — har gällt i över tjugu år. Det må vara hur som helst med denna sak, men det väsentligaste skälet till att utskottet kommer till en ur vår synpunkt negativ slutsats är det uttalande av justitieministern i Kungl. Maj:ts proposition nr 225, som jag nyss nämnde, nämligen att denna fråga skall lösas »i ett större sammanhang». Denna proposition delades här i riksdagen i början av april, alltså flera månader efter det att vi framfört vårt yrkande. Jag kan nu inte se, att detta kan vara något skäl för att avslå våra motioner. Jag anser tvärtom, att det borde vara på sin plats att kamrarna underströke önskemålet om en sådan utredning. I reservationen säga vi följande: »Det oklara läge, vari denna» — alltså frågan i dess helhet — »för närvarande befinner sig, synes icke böra utgöra ett hinder för att densamma omedelbart överlämnas till utredning av sakkunniga, vilka böra få till uppgift att klarlägga frågeställningarna och avgiva förslag rörande principens genomförande, vilket eventuellt kan tänkas ske i etapper». Vi äro nämligen inte så verklighetsfrämmande att vi tro, att detta kan lösas på några timmar. Men vad vi önska är, att man åtminstone så småningom börjar att gå fram på den väg, som vi här anse vara den riktiga, nämligen att låta de principer, som riksdagen en gång har samlat sig omkring, också komma i tillämpning i praktiken.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den vid utlåandet fogade reservationen.

Då tiden nu var långt framskriden och flera talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på framställning av herr talmannen, att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 274, 275, 280 och 283.

Herr *Sundvik* väckte en motion, nr 344, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 6 och 9 §§ lagen den 17 juni 1916 (nr 235) om försäkring för olycksfall i arbete, m. m.

Motionen bordlades.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.02 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 15 maj eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Mossberg* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 284, angående fortsatt verksamhet för hindrande och uppdagande av spioneri m. m.; och

nr 285, med förslag till lag om användande av statspolispersonal för vissa särskilda uppgifter.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 236, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253).

*Ang. likalöns-
principens
tillämpning
inom det stat-
liga avlönings-
systemet.
(Forts.)*

Fortsattes överläggningen angående statsutskottets utlåtande nr 127.

Fru **Sjöström-Bengtsson**: Herr talman! Jag har, när jag har läst utskottsutlåtandet, inte kunnat värja mig mot tanken, att utskottet inte har velat engagera sig med något avgjort ställningstagande för vad vi bruka kalla lika lön. En passus i utlåtandet, som jag måste vända mig emot, är följande: »Principens genomförande skulle då medföra en lönesättning för kvinnlig arbetskraft, vilken i högst betydande grad komme att skilja sig ej blott från den nuvarande statliga lönesättningen utan jämväl från de löner, vilka kunna erhållas i den öppna marknaden.» Jag anser inte att det vore någon större olycka om staten här föreginge med gott exempel inte bara för privata arbetsgivare, utan också för kommunala myndigheter; jag tycker att det skulle vara en riktig och lycklig utveckling.

Hur det nu kan te sig när det gäller de kommunala befattningarna skall jag be att få lämna ett par exempel på. Vid en ganska omfattande lönereglering i en kommun för några år sedan ifrågasattes en löneuppflyttning för en kamrer i något av stadens verk. Vid de förberedande förhandlingarna sades det då ifrån, att någon uppflyttning i högre lönegrad för denne man inte kunde komma i fråga av det skäl, att när han om några år skulle pensioneras, skulle det vara lämpligt att sätta en kvinna på hans plats, och då kunde man placera henne flera lönegrader under vad som nu var föreslaget.

Vid samma lönereglering förekom en händelse av motsatt karaktär. Det var fråga om en ekonomiföreståndarinna för en av våra större anstalter. Det gällde att få upp henne i femte — eller kanske det var sjätte — lönegruppen i det kommunala avlöningsreglemente som tillämpades, men det mötte motstånd. Chefen för det verk det gällde anförde emellertid som argument för hennes placering i den föreslagna lönegruppen, att om befattningen med dess ansvar och dess arbetsbörda hade innehafts av en man, så skulle denne måst placeras i lägst elfte lönegruppen.

Jag har velat anföra detta för att belysa hur det kan se ut då man vid lönesättning tar hänsyn inte till arbetets art utan till om befattningen innehas

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.
(Forts.)

av en man eller en kvinna. En sådan värdering av arbetet innebär ju absoluta och uppenbara orättvisor. De kunna icke få vara kvar i vårt samhälle och där skapa den vantrevnad som alltid är en följd av orättvisor, de må vara små eller — som i detta fall — stora och omfattande. Därför borde det vara angeläget att snarast möjligt komma ifrån de oeffterrättliga förhållanden som nu råda i detta avseende.

Det är med stöd av min erfarenhet inom den kommunala och även den statliga förvaltningen som jag anser att riksdagen genom en skrivelse till Konungen bör ge tillkänna att den förväntar att en utredning igångsättes, en utredning som bör leda till förslag om tillämpning av likalönsprincipen även i verkligheten. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Olsson, Oscar*.

Herr Bäckström: Herr talman! Jag skall be att få framhålla de synpunkter som ha varit avgörande såväl för statsutskottets tredje avdelning som för utskottet, då vi ha behandlat denna fråga.

Motionärerna ha ansett tiden vara mogen för en omarbetning av det statliga avlöningsystemet, så att likalönsprincipen kommer till full tillämpning. I anledning härav må erinras, att efter 1925 och 1939 års löneregleringar likalönsprincipen kan sägas vara fullt genomförd beträffande statliga befattningar i den mån densamma anses innebära, att man och kvinna skola erhålla samma lön i samma befattning. I avlöningsbestämmelserna för de statsunderstödda kommunala skolorna kvarstår emellertid den olikheten, att kvinnlig befattningshavare ej äger tillträda sista löneklassen (högsta ålders-tillägget) i vederbörande lönegrad, vilket också framhölls av fröken Ebon Andersson i hennes anförande. Till frågan om denna jämte eventuellt andra återstående olikheter mellan de avlöningsförmåner i en och samma befattning, som utgå till män och kvinnor, har i första hand 1945 års lönekommitté att taga ställning. »Utskottet får alltså fastslå», säges det i utlåtandet, »att genom de åtgärder, vilka vidtagits i anslutning till 1945 års behörighetslag, och genom nu gällande avlöningsbestämmelser full likställighet i princip införts i fråga om mäns och kvinnors tillträde till och avlöningsförmåner i skilda statliga befattningar.»

Fröken Ebon Andersson anförde här på förmiddagen, att man hade väntat på denna likalönsprincip i tjugu år, särskilt vad gäller de lägsta löneskikten. Beträffande utskottets motivering äro reservanterna och majoriteten eniga, vilket framgår av den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen. Jag vill då be, herr talman, att få taga några exempel beträffande likalönsprincipen — det gäller biträdespersonal, ordinarie, extra ordinarie och extra. I första lönegraden äro av 84 befattningshavare 14 män och 70 kvinnor, i andra äro av 4 027 96 män och 3 931 kvinnor, i tredje av 69 11 män och 58 kvinnor, i fjärde av 5 054 163 män och 4 891 kvinnor, i femte av 245 209 män och 36 kvinnor, i sjätte av 134 23 män och 111 kvinnor, i sjunde av 1 047 154 män och 893 kvinnor, i åttonde av 377 321 män och 56 kvinnor, i nionde av 114 50 män och 64 kvinnor, i tionde av 266 251 män och 15 kvinnor, i elfte av 205 131 män och 74 kvinnor. Olikheterna här, d. v. s. den stora övervikten av kvinnor i en del fall och av män i andra, bero på arbetets art och beskaffenhet. Alltså kan man väl inte förneka att likalönsprincipen i stort sett är genomförd.

Fröken Ebon Andersson anförde vid ärendets behandling i tredje avdelningen, där vi hade högste chefen för fängvårdsstyrelsen uppe, att denne till

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningssystemet.
(Forts.)

svar på en fråga av fröken Andersson medgivit, att man inte hade genomfört likalönsprincipen inom fängsvårdsväsendet. Men jag tar mig friheten, herr talman, att anföra vad som är skrivet i utskottsbetänkandet: »I propositionen nr 225 till innevarande riksdag angående vissa anslag till fängsvården m. m. har chefen för justitiedepartementet ansett starka skäl tala för en sådan utjämning beträffande fängsvårdens personal. Att departementschefen likväl icke i nämnda sammanhang kunde upptaga denna fråga berodde på att den stode inför sin lösning i ett större sammanhang. De spörsmål, som vore förenade med ett allmänt genomförande av likalönsprincipen inom statsförvaltningen, skulle nämligen inom en nära framtid komma att upptagas till behandling inom finansdepartementet.»

Detta ha vi ansett vara ett tungt vägande skäl. Reservanterna ha yrkat på en utredning genom sakkunniga omedelbart, men utskottet har ej heller ansett frågan nu befinna sig i ett sådant läge, att framställning om utredning av densamma genom särskilda sakkunniga bör göras hos Kungl. Maj:t, helst som spörsmålet, såsom chefen för justitiedepartementet meddelat, inom en nära framtid torde komma att upptagas till behandling inom finansdepartementet.

Det är dessa synpunkter som jag, herr talman, har velat framhålla, och ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Pauli: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord med anledning av att jag befinner mig bland reservanterna. Jag har inte haft förmånen att få följa denna frågas behandling inom vederbörande utskottsavdelning, och jag kan endast döma efter de papper som vi ha på bordet, nämligen dels motionen, dels utlåtandet och reservationen.

Till en början kan man konstatera att det finns en ganska avgjord skillnad mellan motionens och reservationens yrkanden. Motionen går ut på att riksdagen skall besluta en omarbetsning av det statliga avlöningssystemet med syfte att likalönsprincipen skall komma till användning o. s. v., medan reservationen endast hemställer om en utredning angående likalönsprincipens genomförande i statsförvaltningen. Utskottets majoritet har avvisat *båda* dessa tankar. Jag kan mycket väl förstå att man inom statsutskottet inte har velat vara med om ett omedelbart riksdagsbeslut i denna fråga — ett sådant beslut bör givetvis föregås av en utredning. Men man vill inte heller vara med om en utredning, och det huvudskäl, som man anför och som nyss citerades av herr Bäckström, är att justitieministern har upplyst att frågan inom en nära framtid skall behandlas inom finansdepartementet. Jag har också ifrån vederbörligt håll inhämtat att man tänker sig att taga upp denna fråga i samband med den allmänna löneregleringen. Men jag kan inte häri se något verkligt skäl för att inte riksdagen skulle kunna gå med på en utredning med en något mera allsidig karaktär än den väl huvudsakligen rent lönetekniska behandling som förestår i finansdepartementet. Dessutom måste jag säga, att man i utskottets motivering finner så mycket medgivanden i själva principfrågan och även i sakfrågan, att man blir ganska förvånad över det negativa slutet på det hela.

Utskottets majoritet är angelägen om att framhålla, att likalönsprincipen har godtagits och att utskottet för sin del egentligen inte har något att invända emot den. Utskottet erkänner även att det fortfarande kan vara så, »att befattningar, vilka på grund av göromålsens natur äro förbehållna för eller i varje fall huvudsakligen rekryteras av kvinnor, äro hänfödda till lägre lönegrader än jämförliga befattningar, vilka huvudsakligen rekryteras av män». Det är ju där pudelns kärna ligger, det är den frågan det hela rör sig om. Utskottet har också refererat justitieministerns uttalande om förhållandena inom fängsvården, vari

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.

(Forts.)

han meddelar att han för sin del är positivt inställd till en utjämning av här ifrågakvarande art beträffande personalen inom fångvården. Allt detta tycker man borde ha lett till att utskottet yttrat sig med mera positiv sympati för det av riksdagens kvinnogrupp framförda önskemålet.

Jag kan som sagt inte se något hinder för att riksdagen understryker behovet av en utredning, och jag har anslutit mig till reservationen, detta redan av det skälet, att det borde vara angeläget för riksdagen, som tidigare upprepade gånger har gått in för likställighets- och likalönsprincipen, att begagna detta tillfälle att ånyo demonstrera sin anslutning till denna princip. Jag kan inte hjälpa att jag tycker det skulle se litet märkvärdigt ut med det blanka avslag på motionerna, som utskottets kläm innebär.

För min del är jag medveten om att det parti jag representerar står helt och fullt på likställighets- och likalönsprincipens linje, och jag skulle tro att det i denna kammare finnes medlemmar av mitt parti som anse sig oförhindrade att även i detta fall sluta upp kring denna princip.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

I herr Paulis yttrande instämde herr *Lindström*.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Talesmannen för utskottsmajoriteten, herr Bäckström, yttrade nyss att likalönsprincipen nu får anses vara fullt genomförd. Ja, det är den frågan som är något oklar, huru denna princip, efter det riksdagen fastslagit den, har tillämpats i verkligheten. Herr Bäckström anförde en del exempel, men dessa exempel äro tagna från ett begränsat område. Det finns ingen exemplsamling från hela det område som denna mycket stora fråga omspannar.

Jag har sett denna sak på följande sätt, när jag i statsutskottet har anslutit mig till den reservation som här föreligger. Det har nu gått åtskilliga år sedan principbeslutet om lika lön fattades, och det har också gått åtskilliga år under vilka detta beslut har tillämpats. Att döma av de diskussioner som ha förts i ärendet äro bestämmelserna något oklara, och tillämpningen har också varit något oklar enligt de upplysningar som ha lämnats. Det har framställts anmärkningar i fråga om tillämpningen — fru Sjöström-Bengtsson hade ett par exempel som voro nog så belysande, och det har även anförts andra. Det har också i samband härmed gjorts erinringar mot det sätt på vilket utnämningar ha skett.

Nu säger utskottet liksom dess talesman här, att ärendet i första hand bör omhändérhas av 1945 års lönekommitté, och man säger också, att det skall företagas omprövningar på annat sätt. Såvitt jag har kunnat finna äro emellertid dessa omprövningar splittrade på olika utredningar, och mig synes det som om det vore önskvärt att utredningen i denna principiellt viktiga och mycket stora fråga samlades på en hand, så att man finge ett klart sammanhang vid utredningen på detta område. Det måste nämligen enligt mitt sätt att se vara angeläget för ett utredningsorgan att också söka vinna kännedom om de erfarenheter som ha vunnits sedan beslutet om likalönsprincipen fattades, och det kan då inte vara lämpligt att detta arbete är splittrat på olika organ, utan det bör vara ett enda utredningsorgan som inhämtar och sammanför så mycket som det är möjligt att få ut av detta material för den upplysning i saken som man önskar vinna. Då vinner man också en större klarhet över hurudan tillämpningen verkligen har varit.

Kan då en sådan utredning, sammanförd till ett organ, leda till att, såsom i reservationen säges, »frågan snarast blir föremål för övervägande», så är det

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.
(Forts.)

också en mycket viktig omständighet att beakta; splittrar man utredningen på olika organ så tar den sin långa tid, är den sammanförd till en kommitté går det fortare och man får det hela mera samlat. I reservationen heter det: »Det oklara läge, vari denna för närvarande befinner sig, synes icke böra utgöra ett hinder för att densamma omedelbart överlämnas till utredning av sakkunniga, vilka böra få till uppgift att klarlägga frågeställningarna och avgiva förslag rörande principens genomförande, vilket eventuellt kan tänkas ske i etapper.» Det är således en mycket försiktig och måttfull hemställan, och jag delar herr Paulis förvåning över att denna framställning inte vunnit en större anslutning inom utskottet än vad som framgår av det föreliggande utlåtandet.

När likalönsfrågan behandlades och riksdagens beslut fattades, var det ett mycket stort ärende, och det är det ännu i dag. Det gäller vilka erfarenheter som ha vunnits på området, hur principen har tillämpats och vad som kan förväntas i fortsättningen. Det förefaller mig att alla skäl tala för att man tillmötesgår den hemställan som göres i reservationen, och jag yrkar, herr talman, bifall till denna hemställan.

Herr Lindén: Herr talman! Jag skall be att få fästa uppmärksamheten på att riksdagen för fyra år sedan gjorde ganska bestämda utfästelser i denna fråga, och ett bifall till reservationen vore, såvitt jag kan bedöma, ett logiskt ställningstagande från riksdagens sida med hänsyn till de ingångna förbindelserna.

Jag hade under åren 1941 och 1942 nöjet att som delegat för den svenska folkskolans lärarkår deltaga i förhandlingar mellan staten och lärarkåren om ett nytt avlöningsreglemente. Vid dessa förhandlingar var det naturligt att frågan om likalönsprincipen kom upp till allvarlig behandling, och på grundval av dessa förhandlingar gav lärarkåren efter när det gällde kravet på det sista ålderstillägget, detta med hänsyn till de förbindelser som staten ingått. Jag tror att det är nyttigt att i dagens protokoll taga in dessa förbindelser.

Statsutskottet refererar i sitt utlåtande nr 202 vid 1942 års riksdag 1941 års lärarlönesakkunniga på följande sätt: »De sakkunniga framhålla, att ur principiell synpunkt inga bärande skäl kunna anföras för bibehållande av för kvinnliga lärare vid det statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet i nu ifrågavarande hänseende gällande undantagsbestämmelser. På grund av rådande statsfinansiella läge» — och så redovisar man vissa löneökningar, som de kvinnliga lärarna ändå ha fått — »anse de sakkunniga emellertid att undantagsbestämmelserna böra bibehållas tills vidare. De sakkunniga anmärka härtill, att de övervägt frågan om lämpligheten av att nu fastställa en bestämd tidpunkt, då likställigheten i förevarande hänseende skulle genomföras, men att de på grund av ovissheten om huru utvecklingen av de statsfinansiella förhållandena under den närmaste tiden kommer att gestalta sig, funnit sig icke böra framlägga förslag härom.» Dessutom antecknades till detta, att departementschefen hade anslutit sig till sakkunnigas uttalande. — Vidare säger statsutskottet: »Utskottet vill emellertid i detta sammanhang understryka det i propositionen återgivna uttalandet av 1941 års lärarlönesakkunniga, att ur principiell synpunkt bärande skäl numera icke kunna anföras för att bibehålla undantagsbestämmelser i ifrågavarande hänseende för de kvinnliga lärarna inom det statsunderstödda kommunala skolväsendet.»

Detta statsutskottsutlåtande blev bifallet av riksdagens båda kamrar. Det är således detta som jag kallar riksdagens förbindelse från år 1942. Därför blev jag förvånad, när jag läste statsutskottets nu förevarande utlåtande, ty jag kan inte läsa ut någonting annat ur utskottsmajoritetens yttrande, sett i belysning

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.

(Forts.)

av det mycket moderata kravet i reservationen, än att statsutskottet är berett att rygga sin förbindelse av år 1942. Ty vidhåller man den och vill riksdagen stå vid sitt ord från 1942, är väl det minsta som man kan begära, att riksdagen i denna situation accepterar åtminstone kravet på en utredning, varigenom man kan undersöka, i vilken utsträckning uttalandet från 1942 om att statsfinansiella svårigheter lägga hinder i vägen för likalönsprincipens genomförande är riktigt. Jag kan därför, herr talman, inte finna annat än att det skulle vara att frångå vad jag har kallat för förbindelsen från 1942, om inte riksdagen skulle åtminstone vilja upprepa sig själv så mycket, att den 1946 ville undersöka, huruvida det statsfinansiella läget medger ett genomförande av likalönsprincipen.

Jag ber därför, herr talman, att på de anförda skälen och under hänvisning till riksdagens uttalande år 1942 få yrka bifall till reservationen.

Herr Anderson, Gustaf Iwar: Herr talman! Jag skulle tro att fröken Andersson vid behandlingen av detta ärende i statsutskottets tredje avdelning fick ett starkt intryck av att vi voro mycket positivt inställda till lösningen av det föreliggande spörsmålet. Jag ber också att få nämna — det kan inte vara ofint på något sätt — att fröken Andersson förklarade sig rätt nöjd med avdelningens förslag till uttalande, som sedan blev utskottsmajoritetens, fastän hon förbehöll sig rätten att yrka bifall till de av henne samt övriga kvinnliga representanter väckta motionerna. Men motionerna voro avfattade på sådant sätt, att det helt enkelt inte gick att yrka bifall till dem.

I den debatt, som fördes inom avdelningen, anfördes det att en hel del kvinnliga befattningshavare i de lägre lönegrupperna ansågo sig missgynnade, enär exempelvis vaktmästargruppen var mycket högre avlönad. Jag tillät mig då i avdelningen fråga, om det förelåg något hinder för en kvinna att söka en vaktmästarbefattning, men det konstaterades — det står också i utskottets förslag — att dylikt hinder inte förefinnes. Vi ha ju här riksdagens vaktmästarpersonal, som jag för min del anser vara mycket prätigtig, men det kanske inte skulle vara så oävet, om vi finge en del kvinnliga vaktmästare också. Behörighetslagen ger ju möjlighet härtill, dock under förutsättning att dessa kvinnliga vaktmästare kunna fullgöra de åligganden som åvila en dylik befattningshavare. Låt mig konstatera, att behörighetslagen ger kvinnorna möjlighet att tävla med männen om de allra flesta statstjänster. Parollen »lika lön för lika arbete» har mitt fulla gillande, men jag undrar om inte damer och herrar talesmän för reservationen blanda ihop begreppen i det här fallet. Det är inte säkert att principen lika lön för lika arbete överensstämmer med likalönsprincipen. Talet om vaktmästartjänsterna i det här fallet är en helt annan sak. Frågan gäller om en kvinna lika väl som en man har rätt att söka den och den befattningen. Är så fallet, tillämpas samma lön, dock, herr talman, med vissa undantag. Men räknar utskottsmajoriteten med att dessa undantag skola försvinna vid den pågående löneunderhandlingen?

Jag sade tidigare, att motionerna voro så formulerade, att de inte kunde bifallas. Därför yrkar man nu i stället på en utredning. Men jag ber att få fråga reservationens talesmän: ha ni tänkt på att den utredning, som ni önska, kan förhåla hela frågan? Ty det kan mycket väl hända, att underhandlingskommittén — det pågår ju underhandlingar om statstjänarnas avlönningar — skjuter på frågan med anledning av att riksdagen har beslutat om en utredning. Riksdagens ledamöter känna ju till hur bekvämt det är för ett utskott att hänvisa till att man skall invänta resultatet av pågående utredningar, innan man fattar beslut. Jag är rädd för att man, i stället för att hjälpa, stjälper en hel

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.
(Forts.)

del av de grupper som reservanterna vilja hjälpa. Vore det inte klokare att dröja, tills man får se, till vilket resultat man kommer vid de pågående underhandlingarna, och eventuellt nästa år, om det då behövs, väcka motioner om löneregleringar på de och de punkterna? Det synes mig vara — jag tillåter mig säga det — en mycket klokare lösning.

Fru Sjöström-Bengtsson drog fram exempel från den kommunala förvaltningen. Jag, som dock har varit kommunalman, jag kan säga i decennier, måste säga att för mig är det betraktelsesätt, som fru Sjöström-Bengtsson nämnde, okänt. Vi ha befattningar, som vi kunna besätta med både män och kvinnor, och lönen är precis densamma. Det är fri tävlan mellan män och kvinnor.

Någon, jag tror det var herr Pauli, nämnde, att frågan skulle lösas i hela dess vidd. Inom avdelningen har det upplysts, att finansdepartementet ämnar uppta hela det här problemet till omprövning. Jag skulle förmoda, att det kommer att ske rätt snart, och jag hoppas att denna omprövning kommer att ge resultat inte etappvis, som reservanterna skriva om, utan på en gång. Det är alltså det större sammanhang, som det talas om i utskottets förslag.

När jag förordar att man skall dröja tills man får se vad pågående förhandlingar ge för resultat, är det att märka, att det hela är en löneteknisk fråga som bör lösas vid förhandlingsbordet. Gentemot herr Lindén ber jag att få säga, att det skulle förvåna mig mycket, om inte den kår, som han närmast representerar, framför det krav beträffande lärarinnorna, som han förordade. Det anser jag vara helt naturligt, och jag förmodar, att man även har gjort det. Jag kan för resten ställa en direkt fråga till herr Lindén, som, om jag inte minns fel, tillhör ifrågavarande organisations styrelse, om inte ett sådant krav framförts. Det är ju tänkbart, att frågan beträffande den gruppen löses redan i år och att den därför inte påkallar någon särskild utredning.

Med vad jag nu sagt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lindén** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag beklagar, om herr Anderson fattade mitt anförande som ett uttryck för ett kärintresse. Jag anförde frågan om den förbindelse, som jag anser att staten utfärdat 1942 beträffande lärarinnorna vid de kommunala skolorna, såsom ett exempel, och den skall inte uppfattas annat än såsom ett exempel. Dessutom ber jag herr Anderson att inte försöka förringa värdet av det lilla jag sade genom att påstå, att jag tillhör styrelsen för en lärarkår. Det är nämligen ett mycket förgånget stadium.

Herr **Bergvall**: Herr talman! Vid den kommande voteringen ämnar jag rösta för reservationen, och jag vill därför i korthet motivera min ståndpunkt.

När jag började läsa utlåtandet, föreföll det mig avfattat på sådant sätt, att utlåtandet rent logiskt borde utmynna i ett yrkande om utredning. Man konstaterar i själva utlåtandet, att riksdagen och statsmakterna ha tagit bestämd ställning till förmån för likalönsprincipen. Sedan konstaterar man emellertid att det i tillämpningen brister på olika punkter. Man säger, att det på olika områden finnes bestämmelser, som placera männen och kvinnorna i olika ställning, och man konstaterar, att praxis växlar. Men sedan byter man om på nytt och säger, att man ändå tycker att förhållandena kunna få bestå tills vidare, eftersom de komma att tagas upp i det och det sammanhanget. Det förefaller mig inte vara det logiska slutet på den uppläggning saken fått, så mycket mer som åtskilliga av de exempel, som utskottet självt anför, äro av den arten, att jag näppeligen tror att någon här i kammaren, om de speciella frågorna låge

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.

(Forts.)

på kammarens bord, skulle motsätta sig likalönsprincipens genomförande i de fallen.

När jag hörde herr Andersons anförande, fick jag emellertid klart för mig, att det finns en del nyanser i utskottets yttrande. Det kan inte hjälpas att jag fick en känsla av kallsinnighet i själva sakfrågan, och jag kände mig inte alldeles övertygad om att klangfärgen i hans anförande var sådan, att rädslan för att en utredning skulle leda till en förhalning av likalönsprincipens genomförande var det avgörande momentet för talarens ståndpunktstagande. När han i ett annat sammanhang polemiserade mot reservanternas uppfattning, att om man följer deras linje och gör en utredning skulle det kunna tänkas att förslag skulle kunna framläggas i etapper, sade han, att frågan borde lösas på en gång i hela dess vidd. Om man talar om förhållningsrisk, föreligger den just, om frågan på en gång skall tagas i sin helhet, och därför är det klokt av reservanterna att hålla möjligheten öppen att, om det är lämpligt, lösa frågan etappvis.

För min del måste jag säga, att jag tycker att det bara är ett ganska självklart fullföljande av den ståndpunkt, som riksdagen tidigare har intagit, om man här söker avlägsna de avvikelser som alltjämt finnas från en princip som man godtagit. Sedan kan det alltid bli tvister, om den ena eller andra bestämmelsen innebär ett avsteg, men det får utredningen klara av. Det kan inte vara annat än en klar konsekvens av riksdagens tidigare ståndpunktstagande, om man söker snabbast möjligt avlägsna avstegen från likalönsprincipen. Det naturliga i nuvarande situation är att de, som verkligen hysa den uppfattningen att principen är riktig, ansluta sig till reservanternas yrkande.

Jag ber, herr talman, att får yrka bifall till reservationen.

Häri instämde herr *Sten*.

Herr Anderson, Gustaf Iwar: Herr talman! Jag har samma uppfattning som herr Bergvall, att man skall snabbast möjligt försöka lösa denna fråga, men jag ber herr Bergvall, som också angrep utskottets motivering, att se vad utskottet säger på en mycket avgörande punkt. Det heter där: »Till frågan om denna jämte eventuellt andra återstående olikheter mellan de avlöningsförmåner i en och samma befattning, som utgå till män och kvinnor, har i första hand 1945 års lönekommitté att taga ställning.» Jag vågar påstå, att det är det allra snabbaste sättet att lösa denna fråga.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Herr Anderson i Arboga höll nyss ett anförande, vari han försökte försvara utskottsmajoritetens ståndpunkt. Jag tror att det var en rätt otacksam uppgift, ty han berörde frågor, om vilka ingen meningsskiljaktighet råder. Jag kan inte hjälpa, att jag har den känslan, att utskottsmajoriteten inte tillräckligt har beaktat vad som kan vara önskvärt och att beslutet kanske har tillkommit något förhastat.

Herr Anderson drog fram en interiör från statsutskottets avdelning eller snarare ett samtal mellan honom och fröken Ebon Andersson. Han påstod, att fröken Andersson hade uttalat sig sympatiskt om utskottsmajoritetens skrivning. Jag förstår, att sedan beslutet var fattat, var det inget annat att göra än att fortsätta, och fröken Andersson fortsatte också genom att anmäla en reservation, och det är väl kärnpunkten i den diskussion, som herr Anderson drog fram.

Herr Anderson åberopade, att behörighetslagen finns. Det är inte om den saken vi tvista, utan vad som är önskvärt att få veta är hur denna lag har

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningsystemet.

(Forts.)

tillämpats i praktiken. Det är en förhållandevis ny lagstiftning, och erfarenheten har visat, att när en reform genomförts och den varit ute i praktisk tillämpning ett antal år, behöver den ägnas en översyn med hänsyn till erfarenheterna av tillämpningen. En sådan översyn synes mig kunna vara lämplig att göra just nu.

Det hänvisas till lönekommittén, och det har i utskottsutlåtandet också talats om andra överväganden. Om riksdagen beslutar att avlåta en skrivelse i enlighet med reservationen, är det ingenting som hindrar, att Kungl. Maj:t lämnar 1945 års lönekommitté hela uppdraget. Men i så fall får kommittén taga upp hela frågan och insamla de uppgifter, som erfordras.

Under riksdagsbehandlingen ha utredningar begärts i en mängd frågor av betydligt mindre omfattning och räckvidd än vad denna fråga i sig själv innesluter. Med hänsyn till de väckta motionerna och diskussioner, som ha förts i ämnet, förefaller det mig, som om det skulle verka lugnande, om man tillmötesgår motionärernas önskemål åtminstone i den utsträckning som reservationen anger. Det synes mig vara en mycket billig begäran, och därmed vore också frågan förd framåt på ett riktigt sätt med hänsyn till de erinringar som framförts.

Jag vidhåller, herr talman, alltså mitt yrkande.

Herr **Boman**: Herr talman! Jag vill endast rikta en kort fråga till de borgerliga ledamöter, som bruka betrakta sig såsom näringslivets speciella representanter, huruvida de äro villiga att på samma energiska sätt som nu medverka till att likalönsprincipen genomföres hos de stora arbetsgivarna. Det är väl i alla fall inte obekant, att de unga flickor, som anställas i företagen, få en betydligt mindre lön än de unga pojkarna. Jag skulle vilja ha ett svar på huruvida man från det hållet vill vara med om att inför arbetsgivarföreningen förfakta likalönsprincipen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Johansson, Johan Bernhard*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 127, röstar
Ja;

Den, den ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Ang. likalönsprincipens tillämpning inom det statliga avlöningssystemet.
(Forts.)

Då emellertid herr *von Heland* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 48;

Nej — 62.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 128, i anledning av väckta motioner angående gottgörelse i vissa fall åt befattningshavare för förlängning av väntetid på befordran; och

nr 129, i anledning av väckt motion om ändrade lönetsbestämmelser för vissa befattningshavare i statens tjänst.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 130, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1946/47 till poliskåren i Boden jämte i ämnet väckta motioner.

*Anslag till
poliskåren i
Boden.*

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte

I. med bifall till Kungl. Maj:ts i innevarande års statsverksproposition framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 52 och II: 91

a) godkänna i utlåtandet införd avlöningsstat för poliskåren i Boden, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1946/47;

b) till Poliskåren i Boden: Avlöningar för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 172 600 kronor;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts likaledes i statsverkspropositionen framlagda förslag

a) medgiva, att befattningshavare vid poliskåren i Boden finge befrias från ersättningsskyldighet enligt bestämmelserna i civila avlöningsreglementet för tjänstedräkt (uniform), vilken befattningshavaren utbekommit eller som för befattningshavarens räkning beställts före den 1 juli 1943,

b) till Poliskåren i Boden: Omkostnader för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 29 500 kronor.

I de likalydande motionerna I: 52, av herr *Ragnar Bergh*, och II: 91, av fru *Boman* och herr *Holmström*, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta en (1) lönegrads uppflyttning för all uniformerad personal vid Bodens poliskår.

Vid utlåtandet hade reservation anmälts av herrar *Ragnar Bergh* och *Holmström*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **Bergh, Ragnar**: Herr talman! Den fråga, som behandlas i föreliggande utlåtande, rör avlöningen till den statliga poliskåren i Boden och samtidigt också frågan om beklädnadsersättningen till kårens polismän. Jag har fogat en blank reservation till utskottsutlåtandet för att få tillfälle att säga, att såvitt jag förstår är denna fråga inte att anse som slutgiltigt löst, om riksdagen fattar ett beslut i enlighet med statsutskottets förslag. Denna statliga poliskår intar en särställning på det sättet, att det är riksdagen som beslutar om dess avlöningsförmåner, medan som bekant beträffande andra statliga poliskårer det är de kommuner, där de äro förlagda, som utfärda avlöningsreglementen.

Anslag till poliskåren i Boden. (Forts.)

När Bodens poliskår i början på 1940-talet förstatligades, uppkom det tvekan, om polismännen skulle få fri beklädnad eller inte. Polischefen frågade då först landsfogden och sedan statspolisintendenten, och man kom till det resultatet, att riksdagen hade tillförsäkrat personalen fri beklädnad. Motsvarande utfästelse gjordes, när folk sökte tjänster. Först i mitten av år 1943 kom man underfund med att tolkningen var felaktig. I föl försökte departementschefen rätta till saken på det sättet, att i en då framlagd proposition föreslogs fri beklädnad för denna personal. Jag tolkar förslaget på det sättet, att departementschefen ansåg, att när vederbörande myndighet hade givit en sådan utfästelse, borde riksdagen infria det löftet. Under hänvisning till lönetekniska skäl avstyrkte statsutskottet den gången bifall till propositionen, och riksdagen följde utskottet.

I år har Kungl. Maj:t försökt att göra så mycket som möjligt av principen, att en given utfästelse skall infrias, och har därför föreslagit att dessa polismän åtminstone skulle slippa betala de persedlar, de fått före den 1 juli 1943, då den här feltolkningen upptäcktes, och det är ju det förslaget som kammaren föreslås att anta. Det hade efter min mening varit motiverat, om departementschefen i stället tillgodosett rättvisesynpunkten på det sättet, att han förordat att de befattningshavare, för vilka denna förmån ställts i utsikt, skulle under sin tjänstetid övergångsvis få behålla den, men så har inte skett.

Läget är alltså det, att denna visserligen fåtaliga grupp av befattningshavare har litat på ett löfte, som givits av dess överordnade. Vill man anlägga en vidare synpunkt på situationen, kan man säga, att den inte riktigt överensstämmer med den ordning, som vi äro vana vid, nämligen att befattningshavare skola ha rätt att lita på de utfästelser, som överordnade myndigheter ge. Det är närmast den omständigheten som gjort, att jag har intresserat mig för denna fråga.

Nu finns det en annan omständighet som också gör att frågan inte kan anses tillfredsställande löst. Fyra mil från Boden finns en ännu större statlig poliskår, nämligen den i Luleå, och i överensstämmelse med det vanliga tillvägagångssättet, då sådana kårers avlöningsförmåner bestämmas, har Luleå stad haft att fastställa avlöningsreglementet för denna poliskår. När vi gjorde det, hörde vi efter vad riksdagen beslutat beträffande den statliga poliskåren i Boden och fingo då beskedet, att konstapel var placerad i lönegrad 10 och dessutom hade fri beklädnad. Vi eftersträfvade då i Luleå stad att ge precis samma förmåner, som riksdagen enligt uppgift hade beslutat.

Nu är situationen den, att bägge dessa poliskårer äro avlönade av staten; det är statens pengar som utgå i bägge fallen. Poliskårerna ha likartade arbetsuppgifter, och de arbeta understundom på samma ort, men de ha ändå olika avlöningsförmåner. Jag tror inte att det är försvarligt vare sig ur rättvisesynpunkt eller med hänsyn till rekryteringsmöjligheterna, att det förhållandet fortfar, och därför har jag den meningen, att denna fråga nog inte blir slutgiltigt löst, förrän den statliga poliskår, som finns i Boden, avlönas på samma sätt som den statliga poliskåren i Luleå.

För dagen är det inte mycket annat att göra än att deklarerat sitt missnöje och att uttala en förväntan om att 1945 års lönekommitté, som har i uppdrag att företaga en allmän översyn av även dessa lönebestämmelser, skall försöka åstadkomma en rättelse. Jag tror som sagt, att situationen icke kan anses vara till fullo klarlagd, förrän man har uppnått paritet och tillgodosett det rättvisekrav, som dessa befattningshavare mena sig kunna uppställa. Frågan kan måhända anses så liten, att det inte skulle vara befogat att upptaga kammarens tid på detta sätt, men jag tror inte att den bör anses liten, om man tänker på att det

Anslag till poliskåren i Boden. (Forts.)

här gäller en personalgrupp med mycket viktig funktion, som icke utan skäl anser sig vara orätt behandlad.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

I detta anförande instämde herr *Carlström*.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 2 mom. 1 förordningen den 21 juni 1922 (nr 277) angående postsparbanken;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättring av lägre pensioner vid vissa förstatligade m. fl. järnvägar;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidshjälp m. m. åt vissa pensionärer och understödstagare;

nr 36, i anledning av framställningar angående pensioner eller understöd åt vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.;

nr 37, i anledning av väckta motioner om pension åt vissa f. d. vägarbetare;

nr 38, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om pension åt arvodes- och kontraktsanställd personal i statens tjänst;

nr 39, i anledning av framställningar angående pensioner eller understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.; samt

nr 40, i anledning av väckt motion om anslag till utgivande av en upplysningsskrift för allmänheten om riksdagens arbetsformer m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 41, i anledning av väckt motion om förbättrade pensionsförmåner åt arbetarpersonalen vid statens skogsindustrier.

Ang. pensionsförmåner för arbetarna vid statens skogsindustrier.

I en inom andra kammaren under nr 170 väckt motion, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, hade herr *Holmberg* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder i syfte att förbättra pensionsförmåner för de vid statens skogsindustrier anställda, så att de komme i nivå med vad som gällde enligt tjänste- och pensionsreglementet för arbetare i statens tjänst.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motion II: 170 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Leander*, *Andersson* i Tidaholm, *Grym*, *Sundberg* och *Gavelin*, vilka ansett, att utskottet bort föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida och i vad mån den efter Aktiebolaget statens skogsindustriers tillkomst anställda arbetarpersonalen kunde anses ha kommit i åtnjutande av de pensionsförmåner, som riksdagen förutsatt i samband med beslutet om bolagets bildande.

Herr *Öhman*: Herr talman! Jag vill säga några ord i denna fråga, då jag anser att staten, om riksdagen här skulle följa utskottets yrkande, kommer i ett något märkligt förhållande till sina anställda arbetare.

Den rörelse, som Aktiebolaget statens skogsindustrier för närvarande bedri-

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)
ver, sköttes ju tidigare av ett annat statligt organ, nämligen domänverket. Vad som inträffat i frågan är ju endast det, att riksdagen av praktiska skäl har överfört en del av domänverkets tidigare uppgifter till detta för ändamålet bildade statliga aktiebolag. När denna omorganisation gjordes, förutsattes ju bl. a., att arbetarnas pensionsförmåner skulle ordnas på ett, som man sade, tillfredsställande sätt och under hänsynstagande till personalens berättigade intressen.

Nu visar det sig emellertid, att pensionsförmånerna för de nytillkomna arbetarna ha försämrats med uppemot 700 kronor om året och att man därigenom har indelat arbetarna vid statens skogsindustrier i två kategorier med avseende på pensionsförmånerna. De äldre arbetarna, som anställts av domänverket, få en betydligt högre pension än de, som anställas av Aktiebolaget statens skogsindustrier. Resultatet av en sådan politik måste bli, att man skapar stark irritation bland arbetarna, och det är också en mycket stark opinion mot detta tillvägagångssätt bland dem, som nu erhålla sämre pensionsförmåner än de andra.

Den motivering som man från bolagets sida anfört, nämligen att den privata skogsindustrien inte betalar större pensioner än detta statliga aktiebolag nu skall göra, är enligt min mening inte tillfredsställande. Det sades nämligen ganska tydligt ifrån av jordbruksutskottet, när detta ärende år 1941 behandlades av riksdagen, att pensionsfrågan skulle ordnas tillfredsställande, och nu måste man verkligen fråga sig om det kan anses, att denna fråga har ordnats på ett tillfredsställande sätt. Kan man verkligen betrakta 800 kronor om året upp till 67 års ålder och, om jag inte minns fel, därefter endast 400 kronor om året såsom tillfredsställande pensioner? Eller kan det betraktas som tillfredsställande med en familjepension av 300 kronor?

Det är inte underligt, om arbetarna inom denna industri få den uppfattningen, att bakom den beslutade omorganisationen låg den baktanken att statsmakterna bland annat skulle komma ifrån att ordna frågan om pensioner och andra förmåner till arbetarna på ett tillfredsställande sätt. Jag vill ställa frågan, om vi verkligen vid statens företag skola tillämpa den principen, att dessa skola rätta sig efter den privata industrien när det gäller att ordna förhållandena för de anställda. Om vi godtaga den principen, kan man ju med skäl ifrågasätta värdet av förstatligande och statsingripanden överhuvud taget. Jag tror att denna princip endast för därhän, att man i arbetarnas ögon komprometterar den statliga företagsformen och att vi därigenom egentligen understödja dem, som nu föra den högröstade PHM-propagandan.

Till sist måste jag också fråga: vad menar egentligen utskottsmajoriteten med yttrandet, att man inte får inskränka bolagsledningens handlingsfrihet? Är det verkligen meningen, att verksstyrelserna eller styrelserna i statliga aktiebolag skola vara de bestämmande? Böra vi inte vidhålla principen, att det ändå är riksdagen och icke dessa styrelser som skall ha det avgörande ordet?

Jag har med dessa ord, herr talman, velat rikta uppmärksamheten på frågan. Jag skulle helst ha önskat yrka bifall till den motion, som väckts av min partikamrat Helmer Holmberg i andra kammaren, men som saken nu ligger till och då det finns en reservation, som förordar en utredning, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till densamma.

Herr Grym: Herr talman! Jag är en av reservanterna, och det må därför tillåtas mig att taga till orda i denna fråga.

Spörsmålet om pensionsförmånerna för de anställda vid Aktiebolaget statens skogsindustrier har senast behandlats i andra kammaren i början av förra

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.) riksdagen. Dåvarande jordbruksministern interPELLERADE nämligen av O. W. Lövgren i Boden om huruvida de genomförda pensionsbestämmelserna kunde anses stå i god överensstämmelse med de uttalanden i detta spörsmål, som gjordes av 1941 års riksdag, och om jordbruksministern, därest så inte vore fallet, hade för avsikt att söka åvägabringa en förändring, så att pensionerna för dessa arbetare komme i nivå med vad som gäller enligt tjänste- och familjepensionsreglementet för arbetare i statens tjänst. Statsrådet Pehrsson-Bramstörps svar gick ut på att han för sin del ansåg, att arbetarnas pensionsfråga ordnats i överensstämmelse med riksdagens beslut, varför det enligt statsrådets mening inte fanns anledning att vidtaga några åtgärder i det syfte, som interpellanten hade avsett.

Den passus i jordbruksutskottets uttalande år 1941, som godkändes av riksdagen och som sedermera föranlett diskussion och tolkats på mångahanda sätt, lyder så, att pensionsfrågan för arbetarpersonalen vid statens skogsindustrier »bör ordnas på ett tillfredsställande sätt och under hänsynstagande till personalens berättigade intressen». De berörda arbetarna äro inte nöjda, utan anse för sin del, att bolagsledningen icke har följt de av riksdagen angivna riktlinjerna. Bolagsstyrelsen å sin sida vill hävda, att allt har gjorts som göras kan i denna fråga och att intet har åsidosatts. Här står alltså åsikt mot åsikt.

Statens skogsindustriers arbetare äro nu beträffande pensionsförmånerna uppdelade i två kategorier. Den ena består av sådana som på grund av sin tidigare anställning hos domänverket tillförsäkrats rätt till pension enligt 1934 års tjänstepensionsreglemente för arbetare, medan den andra gruppen består av dem, vilkas pensionsförhållanden reglerats genom stadgarna för den av bolaget inrättade pensionskassan. Pensionsförmånerna för dessa båda kategorier äro mycket olika. För tidigare anställda yrkesutbildade manliga arbetare utgör pensionsunderlaget sålunda 1 644 kronor och för icke yrkesutbildade 1 476 kronor, vartill komma dyrtids- och kristillägg. För de arbetare återigen, som först efter tillkomsten av Aktiebolaget statens skogsindustrier anstälts eller komma att anställas eller som övertagits från domänverket, men då inte haft sina pensionsförhållanden reglerade, utgör pensionen 800 kronor per år intill fyllda 67 år och därefter 400 kronor per år, och då är att märka, att på dessa belopp icke utgå några s. k. rörliga tillägg, alltså varken dyrtids- eller kristillägg. Av dessa siffror framgår med all önskvärd tydlighet, att skillnaden mellan de båda kategoriernas pensionsförmåner är onormalt stor. Jag vill påpeka att skillnaden är större än som, om jag inte misstar mig, framgick av herr Öhmans anförande. Han angav försämringen till 700 kronor, men i vissa fall kan skillnaden uppgå ända till cirka 1 700 kronor per år.

Vi reservanter i bankoutskottet ha inte kunnat finna, att tillräcklig hänsyn tagits till personalens berättigade intressen eller att pensionsfrågan ordnats på ett tillfredsställande sätt. Man kan inte alls förväna sig över att de genom bolagets försorg pensionsförsäkrade arbetarna anse sig missgynnade i jämförelse med den andra gruppen av arbetare. Detta stora svalg mellan pensionerna har skapat irritation och olust bland personalen. Man skulle kunna säga, att det stör husfriden dels mellan bolaget och arbetarna och dels mellan arbetarna inbördes. Jag för min del kan inte finna att det är vare sig rättvist eller riktigt, att arbetarnas pensionsförmåner skulle försämrast så våldsamt i och med att denna industrirörelse omvandlades till aktiebolag. Vi måste dock hålla i minnet, att det är precis samma ägare nu som förut, nämligen staten, och att det är fråga om samma arbetare, vilka utföra precis samma slags arbete.

Bankoutskottets majoritet har avstyrkt motionen i ärendet. Utskottet anser, att frågan om pensionernas storlek är av beskaffenhet att böra lösas genom avtal mellan bolaget och personalen. Enligt mitt sätt att se bör denna fråga

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)
ordnas på ena eller andra sättet, så att större rättvisa och jämlikhet åstadkommes. Vi reserverar oss av den åsikten, att en utredning vore på sin plats. Vi ha för vår del ansett, att utskottet bort föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida och i vad mån den efter Aktiebolaget statens skogsindustriers tillkomst anställda arbetarpersonalen kunde anses ha kommit i åtnjutande av de pensionsförmåner, som riksdagen förutsatt i samband med beslutet om bolagets bildande. Man skulle alltså kunna säga, att vi ha begärt en förutsättningslös utredning.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

I herr Gryms yttrande instämde herr *Hage*.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! De båda föregående talarna ha lämnat en riktig redogörelse för hur denna sak ligger till. Jag kan instämma med dem i att det tillstånd, som har skapats, inte kan betecknas såsom tillfredsställande. Man har genom de vidtagna anordningarna kommit i det läget, att det finns två grupper av pensionärer med väsentligt olika pensionsförmåner.

Å andra sidan har ju riksdagen, när beslut om överlåtande av domänverkets skogsindustrier på detta bolag fattades, förutsatt att det skulle bli på detta sätt. De arbetare, som före övertagandet voro tillförsäkrade pension enligt 1934 års arbetarpensionering, skulle få behålla denna standard, under det att arbetare, som anställdts efter bolagets bildande, skulle få pensioner enligt det avtal, som kunde träffas mellan bolaget och arbetarnas organisationer.

Det enda man kan tveka om är det uttalande, som gjordes av riksdagen, att nytillkomna arbetare skulle pensioneras enligt bestämmelser, som kunde anses tillfredsställande. Bolaget hävdar ju för sin del, att de överenskommelser, som träffats genom underhandlingar och frivilligt avtal mellan bolaget och personalen, äro tillfredsställande, eftersom de innebära, att pensioner skola utgå enligt de gynnsammaste normer som gälla inom den privata skogsindustrien.

Utskottets majoritet har ansett, att detta tillstånd givetvis lämnar utrymme för klander, därigenom att man bredvid varandra kan få två människor, som gjort samma arbete och tjänat under lika lång tid, men som icke desto mindre få mycket olika pensioner. Å andra sidan kan man också peka på att det inte är något unikt förhållande, att pensionerna vid ett av staten faktiskt ägt företag fastställas genom förhandlingar mellan detta företag och dess personal. Det finns massor av statliga bolag, tobaksmonopolet, vin- och spritcentralen o. s. v., där pensionerna på liknande sätt regleras genom överenskommelse. Inte heller lönerna vid dessa företag fastställas av riksdagen, utan tillkomma i enlighet med kollektivavtal mellan de olika företagen och personalens organisationer. Det har ju inte beträffande dessa senare bolag ifrågasatts, att riksdagen skall ingripa reglerande, utan man har litat på att de organisationer, som finnas, skola ha den styrkan att de kunna tillvinna sig sådana förmåner som de själva anse vara tillfredsställande. Det är detta utskottets majoritet har utgått ifrån.

Utskottsmajoriteten anser det i likhet med reservanterna synnerligen otjänligt, att det blivit två olika pensionsnivåer inom statens skogsindustrier, men vi ha å andra sidan varit rädda för att vi, om riksdagen ingriper för att ändra detta förhållande, skulle kunna riva upp hela frågan om huruvida även allt detta andra, som jag här har berört, skall läggas under riksdagen. För någon tid sedan fördes ju här i kammaren en diskussion om lönerna för den kollektivavtalsanställda personalen i statens tjänst. Det ansågs från många håll som en rimlig konsekvens att riksdagen, när den beslutar om lönetillägg åt den reglementsanställda personalen, också skall ge den kollektivavtalsanställda persona-

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)
len motsvarande tillägg. Trots de många uttalanden, som gjordes i den riktingen, innebar riksdagens beslut som bekant inte, att en sådan konsekvens skall klubbfastas här i kamrarna. Det uttalades från annat håll, att ifrågavarande statliga verk borde anse det naturligt att vid förhandlingar med arbetarna eller andra grupper taga konsekvenserna av riksdagens beslut, men att riksdagen inte borde lägga sig i bestämmandet av dessa löner. Man kan ju föra samma resonemang beträffande pensionerna. Riksdagen har utan tvivel, när den fattade beslutet om överförande av skogsindustrierna till detta bolag, utgått från att både löner och pensioner skulle bestämmas genom förhandlingar och avtal och att riksdagen inte skulle ha någon anledning att ingripa reglerande, naturligtvis såvida inte alldeles orimliga förhållanden skulle uppstå eller bolagets existens överhuvud taget skulle upptagas till omprövning.

Herr talman! Ehuru jag för min del, liksom enligt vad jag tror de flesta inom utskottet, anser att det uppkomna läget är synnerligen beklagligt, har jag ingenting annat att göra än att yrka bifall till bankoutskottets förslag.

Herr **Sundberg**: Herr talman! Att domänverkets skogsindustriella anläggningar på sin tid överfördes till ett särskilt bolag bottnade i en önskan från statsmakternas sida, att dessa statliga skogsindustrier, som hade att utöva sin verksamhet i en ofta hård konkurrens med liknande företag i in- och utlandet, skulle skötas på samma sätt och i enlighet med samma normer, som tillämpas beträffande välskötta enskilda företag inom branschen.

Härvid förutsatte domänstyrelsen lika väl som regering och riksdag inte endast att redan anställda arbetare i dessa statliga industrier skulle bibehållas vid hittillsvarande pensionsförmåner på grund av att pensionsreglementet för arbetare i statens tjänst en gång kommit att tillämpas på dem — jag skulle tro på grund av ett misstag eller i varje fall på grund av att man i hastigheten inte kommit att tänka på konsekvenserna av beslutet, som väl närmast avsåg arbetarna vid kommunikationsverken — utan också att för nyanställda skulle gälla andra pensionsbestämmelser, vilka dock borde utformas på ett för personalen så tillfredsställande sätt som möjligt av den blivande bolagsstyrelsen.

Denna styrelse, till vilken jag har äran höra, har också trott sig handla i enlighet med dessa statsmakternas direktiv, vilket jag är angelägen betona efter den tillspetsning av frågan, som skedde från herr Öhmans sida. I och med att de nyanställda pensioneras efter samma grunder, som tillämpas i Arbetarpensionskassan tillhöra de nämligen de arbetare inom branschen, som äro gynnsammast ställda i pensionshänseende. Mer kan man väl knappast begära, om meningen verkligen är, att företaget skall skötas efter för den enskilda industrien gällande regler i enlighet med vad statsmakterna en gång beslutat.

Inom styrelsen äro vi emellertid de första att liksom herr andre vice talmannen och herr Grym beklaga det stora svalg som på detta sätt uppkommit mellan olika arbetargrupper, men jag frågar herrar Grym och Öhman: vad skola inte alla övriga arbetare inom skogs- och sågverksindustrien i Sverige till antalet väsentligt överlägsna dem, man nu ömnar för, säga, om man nu i enlighet med motionärernas förslag gynnar en viss grupp bara därför att staten äger aktierna i företaget.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Sten**: Herr talman! Jag vill inte ta upp någon polemik mot vad som anförts av de bögge sista talarna, då jag helt naturligt hyser ganska stor respekt för det betraktelsesätt, som varit bestämmande för dem, både från bankoutskottets och från statens skogsindustriers synpunkt, således respekt för bolagsledningens handlingsfrihet liksom för avtalsfriheten.

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)

Men här gäller det ju för kammarens ledamöter att träffa ett val mellan utskottets kläm och reservationen. Motionen kan sägas vara förd ur stridslinjen. När jag läser reservanternas hemställan om »utredning, huruvida och i vad mån den efter Aktiebolaget statens skogsindustriers tillkomst anställda arbetspersonalen kunde anses ha kommit i åtnjutande av de pensionsförmåner, som riksdagen förutsatt i samband med beslutet om bolagets bildande», kommer jag till den slutsatsen, att denna fråga är av ungefär samma karaktär, som den vi nyss behandlade, nämligen frågan om likalönsprincipen. Det gäller här att undersöka i vad mån riksdagens egna intentioner blivit förverkligade och att hävda den ståndpunkt, som riksdagen intog vid detta företags tillkomst. Vid detta tillfälle bestämdes visserligen ingenting om vilka pensionsförmåner, som dessa arbetare skulle erhålla. Det slogs inte fast, att de skulle betraktas såsom anställda hos staten. Men det slogs fast i propositionen såsom en allmän grundsats, att staten näppeligen kunde genom en organisatorisk förändring i rörelsens struktur försämra de redan anställdas pensionsförmåner. Beträffande den personal åter, som därefter skulle komma att anställas, framhöll jordbruksutskottet, att utskottet icke ville motsätta sig departementschefens förslag att frågan om dessa personalgruppers pensionering tills vidare lämnades öppen. Utskottet utgick emellertid härvid från att pensionsfrågan ordnades på ett tillfredsställande sätt och under hänsynstagande till personalens berättigade intressen.

Det finns ledamöter i kamrarna, särskilt i andra kammaren, som representera — ja, jag skall inte använda uttrycket representera, ty jag är motståndare till det korporativa systemet, men som tillhöra olika kategorier av skogs- och skogsindustriarbetare; vi ha i riksdagen aktiva skogsarbetare, vi ha aktiva arbetare inom cellulosaindustrien och visserligen inga i samma mening aktiva sågverksindustriarbetare, men åtskilliga, som äro utgångna från denna industri och som stå den nära. Vi voro uppmärksamma på denna fråga och följde dess öden. Jag minns från samtal att vi ansågo, att frågan låg i ett tillfredsställande läge, när den år 1941 lämnade riksdagen, på grund av jordbruksutskottets uttalade förväntan, att den skulle få en tillfredsställande lösning.

Alla talare i debatten, såväl de två första talarna som de två senaste, ha i olika vändningar medgivit, att det råder en dualism vid detta företag, som måste vara ägnad att skapa irritation. Men då kan man knappast säga, att frågan fått en tillfredsställande lösning. Under sådana förhållanden måste det vara ganska rimligt, att man ansluter sig till den ståndpunkt, som utskottsreservanternas intagit. Jag säger detta utan att på något sätt rikta någon anklagelse mot de parter, som åstadkommit denna överenskommelse. Det står visserligen i utskottets utlåtande, att man inhämtat, att från arbetarpartens sida vitsordats, att bolaget gjort sitt bästa för att åstadkomma pensionsvillkor jämförliga med de förmånligaste inom den privata skogsindustrien förekommande. Men det är å andra sidan ganska naturligt, att de enskilda ledamöter av kamrarna, som voro intresserade av denna fråga, förutsatte, att riktpunkten för frågans lösning skulle vara vad som redan gällde för de arbetare, som voro anställda i samma företag, innan denna organisatoriska förändring vidtogs, en organisatorisk förändring, över vilken arbetarna icke hade något inflytande och vilken de ju inte kunde förutsätta skulle ha till uppgift att möjliggöra en försämring av deras villkor. Denna förändring var, såsom framhölls av den näst föregående talaren, betingad av organisatoriska och affärsmässiga synpunkter. Det var dessutom för oss, som voro intresserade av denna fråga, ganska naturligt att utgå från uppfattningen, att staten bör vara en mönster-

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)
arbetsgivare och föregå med gott exempel, när den ger sig in på ett område inom näringslivet.

Den närmast föregående talaren kan ha rätt i att staten föregått med gott exempel, när i detta fall pensionsfrågan ordnats bättre än för åtskilliga andra kategorier inom den privata skogsindustrien, men å andra sidan kan man inte komma ifrån, vilket som sagt samtliga talare fastslagit, att man icke med hänsyn till den dualism, som råder inom detta företag, kan betrakta lösningen såsom tillfredsställande.

Jag har icke haft tillfälle att vara i någon som helst förbindelse med vare sig denna speciella arbetargrupp eller det fackförbund, som den tillhör, utan vad jag här sagt är endast ett uttryck för den personliga uppfattning jag kommit till, när jag som ledamot av kammaren nödgas ta ställning till de bägge alternativ, som här föreligga, nämligen dels utskottets hemställan och dels reservanternas. Och jag har vid detta ställningstagande kommit till den uppfattningen, att vi av ungefär samma skäl, som voro bestämmande för majoriteten av kammaren, när det gällde den fråga, som för en stund sedan var föremål för kammarens behandling, böra ansluta oss till reservationen, vilken ju ingenting annat innebär än begäran om en utredning, huruvida riksdagens egna intentioner och uttalanden blivit förverkligade.

Häri instämde herr *Persson, Einar*, och herr *Näsström*.

Herr Leander: Herr talman! När vi i vår reservation begärt en omprövning, huruvida jordbruksutskottets uttalande och riksdagens beslut i denna fråga verkligen följts, tycker jag, att det föreligger mycket rimlig anledning här till.

Utskottets ärade ordförande säger, att jordbruksutskottet och riksdagen, när beslutet i denna fråga fattades, förutsatte, att dess uttalande skulle beaktas på sätt som skett. Man kan dock ifrågasätta, huruvida jordbruksutskottet 1941 hade nöjt sig med detta uttalande, om det på förhand vetat, att pensionerna för dessa arbetare i och med bildandet av statens skogsindustrier skulle sänkas med mer än hälften. Jag kan knappast tänka mig, att jordbruksutskottet skulle ansett en sådan lösning tillfredsställande. Om jordbruksutskottet kunnat räkna med att resultatet av dess uttalande skulle bli en sänkning av pensionerna från 1 900 kronor till 800 kronor, tror jag jordbruksutskottet skulle ha gjort ett mera positivt uttalande och inte helt och hållet överlämnat åt bolagets styrelse att bestämma pensionerna.

När man sedan talar om att en fråga av denna art bör överlämnas åt fackorganisationerna att sköta om, vill jag påpeka, att riksdagen ju ingripit i en hel del andra fall på sociallagstiftningens område, då fackorganisationerna inte själva haft möjlighet att klara upp saken.

Jag tycker det är en rimlig begäran, att denna fråga toges under omprövning, och jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Hage: Herr talman! Jag skall be att få föra in en synpunkt i debatten, som inte tidigare berörts.

Det finns även en tredje part, som är intresserad av denna fråga, nämligen de skattetyngda och fattiga kommunerna uppe i Norrland. Om man ger människor, som äro pensionärer, en mycket låg pension, måste givetvis följderna bli att kommunerna få lov att inskrida. Nu är det klart, att det hos *enskilda* företagare kan vara svårt att inpränta den synpunkten, att de i detta fall skola ta hänsyn till kommunerna. Gäller det åter ett företag, som drives i *statens*

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)
namn, borde det vara lättare att säga till företaget, att man får se till, att man inte på kommunerna lägger bördor, som man inte själv vill bära.

Jag vill i detta sammanhang påstå, att det inte är nödvändigt att utgifter av detta sociala slag behöva gå in i kostnadskalkylen för ett statens affärsföretag.

När herr Åkerberg jämförde behandlingen av lönefrågan med pensionärsfrågan, då det gäller dessa kollektivanställda arbetare, vill jag säga, att även om man pressar ner *lönerna* ganska mycket, går man väl ändå inte så långt, åtminstone inte i allmänhet, att löntagarna tvingas att gå till kommunen och fattigvården. Men när det gäller *pensionerna*, kan detta förhållande inträffa.

Från denna utgångspunkt är det betraktelsesätt, som kommit till uttryck i föreliggande utskottsutlåtande, synnerligen osocialt. Särskilt i en tid som den nuvarande — då det glädjande nog i båda kamrarna i riksdagen finns en majoritet, som anlägger sociala synpunkter på försörjningsfrågor av liknande slag — verkar detta utskottsutlåtande som ett slag i ansiktet på denna socialt betonade majoritet. Det är således enligt min mening ett mycket otidsenligt utskottsutlåtande, som här föreligger. Det går inte i stil med den anda, som kommer till uttryck i vår sociallagstiftning för närvarande.

Jag ber från dessa utgångspunkter få yrka bifall till reservationen.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag skall be att få fästa uppmärksamheten på vad reservationen går ut på. I reservationen säges, »att utskottet bort föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida och i vad mån den efter Aktiebolaget statens skogsindustriers tillkomst anställda arbetarpersonalen kunde anses ha kommit i åtnjutande av de pensionsförmåner, som riksdagen förutsatt i samband med beslutet om bolagets bildande».

Om riksdagen bifaller detta yrkande, misstänker jag, att regeringen kommer i en mycket brydsam ställning, när den skall tillsätta en utredningskommitté. Och om en kommitté blir tillsatt, kommer den att få ett ännu svårare beting att ta reda på vad riksdagen ansett. Det kan ingen göra. Man kan säga, att dessa pensioner äro låga i förhållande till andra, men å andra sidan kan ingen bevisa, att riksdagen menat, att bestämmelserna i 1934 års tjänstepensionsreglemente för arbetare skulle gälla för detta fall. Om riksdagen menat det, hade väl riksdagen i sitt beslut uttryckligen utsagt detta. Nu har riksdagen i stället överlåtit åt bolaget att träffa avtal med sin personal i denna fråga, och det har bolaget gjort. Jag vill inte säga, att bolaget sträckt sig så långt, som jag tycker, att det kunde ha gjort. Personligen skulle jag önskat, att man kunde ha gått så långt, att det blivit en enhetlig pensionsnivå. Arbetarna själva ha emellertid gått med på den lägre nivån, och man kan under sådana förhållanden inte rikta någon anmärkning mot bolaget.

Jag tror, att det är ganska hopplöst att igångsätta en utredning av det slag, som reservanterna påyrka. Om arbetarna önska, att pensionsnivån skall höjas, är väl den rätta vägen, att arbetarnas organisationer ta upp förhandlingar med bolaget om den saken. Sådana förhandlingar kunna ju läggas så, att de ge en vägledning även beträffande vad riksdagen menat med sitt beslut.

Visserligen bör inte riksdagen såsom jag nyss framhöll, lägga sig i hur dessa statliga bolag, som fastställa både löner och pensioner efter förhandlingar med sin personal, närmare utforma dessa löne- och pensionsbestämmelser. Det förekommer emellertid rätt ofta, att dessa bolag inhämta direktiv från regeringen. Det skulle kunna tänkas, att det vore den rätta vägen, att vid en ny förhandling rörande pensionsnivån direktiv inhämtas från regeringen.

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)

Däremot tror jag, att den väg, som reservanterna anvisat, är oframkomlig, varför jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr Öhman: Herr talman! Jag vill inte förlänga debatten många minuter, då ju de allra flesta, för att icke säga alla, som yttrat sig i denna diskussion ha givit uttryck åt den meningen, att det nuvarande tillståndet icke kan betraktas som tillfredsställande. Vad som föranledde mig att taga till orda ännu en gång var emellertid närmast det inlägg, som gjordes av den ärade ledamot av kammaren som tillhör styrelsen i detta aktiebolag och som menade — vilket också säges här i utskottsutlåtandet — att företaget måste handhavas så, att det blir konkurrenskraftigt i jämförelse med andra företag inom samma område. Jag vill då bara erinra om att när uppgörelse träffades om denna omorganisation, så erhöll bolaget viss nedsättning av överlåtelsevärdet för de övertagna tillgångarna, och dessutom baserades överenskommelsen i detta stycke på följande förklaring ifrån bolagets styrelse, som jag ber att få läsa upp för att få den intagen i riksdagens protokoll: »Tillika har bolaget förklarat sig förutsätta, att för den händelse den ifrågavarande personalen på grund av beslut av statsmakterna skulle berättigas till ytterligare pensionsförmåner utöver dem, som gällde vid 1941 års utgång och som legat till grund för Vingborgs utredning, bolaget, vars rörelse enligt riksdagsbeslutet skulle drivas efter i huvudsak samma linjer, som gällde för enskilda skogsindustriella bolag, erhöles motsvarande gottgörelse av statsmedel.»

Här är alltså uppgörelse träffad på basis av en sådan överenskommelse om att om detta företag på grund av statsmakternas beslut skall betala ut högre pensioner än vad som är vanligt, skall det också erhålla gottgörelse av statsmakterna. Jag menar att detta ställer denna konkurrenssynpunkt i annan dager än utskottet och den ärade ledamoten av bolagets styrelse här förfäktat.

Herr talman! Jag har det intrycket av diskussionen, att det egentligen vore en ganska rimlig konsekvens av densamma, om reservationen här skulle få majoritet. Som jag tidigare sade, äro ju egentligen alla, som ha yttrat sig i diskussionen, i sak eniga om att en ändring måste ske. Varför skall man då inte gå med på den utredning, som reservanterna föreslagit?

Herr Ekman: Det är nog inte så alldeles säkert, att vi alla äro ense om att det skall tillskjutas statsmedel till dessa pensioner. Jag ber att få erinra om att då på sin tid Statens skogsindustrier övertogo viss verksamhet ifrån domänverket, var det därför, att domänverket, av anledningar som jag inte nu närmare skall utveckla, icke kunde ordna driften affärsmässigt. Riksdagen ansåg det då nödvändigt att verksamheten ändrades genom bildande av detta bolag och att detta bolag organiserades så, att det skulle kunna konkurrera med de bästa företagen inom skogsdriften.

Det förefaller mig, som om riksdagens intentioner i detta avseende skulle ha blivit uppfyllda ganska väl. Statens skogsindustrier ha utvecklat sig på ett mycket, mycket kraftigt sätt. Det från början obetydliga arbetarantalet har mångdubblats, priserna på produkterna äro konkurrenskraftiga, och det förefaller, som om staten hittills åtminstone icke skulle ha behövt på något sätt subventionera verksamheten. Då synes det mig betänkligt, att man mot denna bakgrund skall förorda en utredning av detta slag, trots att bolaget har en överenskommelse med sina arbetare, som ger dessa arbetare bättre pensionsvillkor än några inom den privata industri, med vilken bolaget skall kunna konkurrera, ha — redan därvidlag är staten mönsterarbetsgivaren. Det måste finnas en gräns någonstans, så vida man inte vill döda hela statsdriften. Denna utredning

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)
skulle ju undersöka riksdagens intentioner vid bolagets bildande, men vem skall kunna utreda dem bättre än riksdagen själv?

Den andra sidan av saken är, att även detta statliga företag, som nu är välorganiserat och drives effektivt, kan komma i motvind, och ju mera då riksdagen belastar företaget med kostnader, som inte ha med den egentliga driften att göra, jämfört med de företag det har att konkurrera med, desto svårare blir det för företaget att manövrera, och desto lättare kommer man till den tidpunkt, då det kanske fordras statsmedel för att kunna hålla driften i gång. Och vem är staten? Ja, det är vi allihopa, de många hundratusental, som icke ha någon annan pension än folkpensionen, lika väl som statstjänare och andra, som genom statens försorg åtnjuta hyggliga pensioner. Men är det rimligt att säga — i varje fall i nuvarande läge — att riksdagen skall besluta om en utredning med syfte att dessa arbetare skola få högre pensioner, när man jämför dem med deras kolleger i de privata bolagen och med de kolleger och andra medborgare, som arbeta inom annan verksamhet och som icke ha annat än folkpensionen, när den dagen kommer?

Den spänning, som förefinnes mellan de tidigare från domänverket så att säga ärvda arbetarna och de senare anställda, mångdubbelt talrikare arbetarna, är beklaglig, men den spänningen böra ju de anställda och bolaget söka klara ut med hänsyn tagen till bolagets möjligheter. Den spänningen skall icke avhjälpas genom injektioner med statsmedel till ett bolag, som man likväl har bildat för att man skulle få en modernare, effektivare och rationellare drift på det området än domänverket kunde prestera.

Det förefaller mig, herr talman, som om riksdagen inte gärna kunde göra annat än biträda bankoutskottets utlåtande, till vilket jag ber att få yrka bifall.

Herr Sten: Herr talman! Jag vill endast fästa kammarens uppmärksamhet därpå, att det här inte är fråga om att genom detta beslut ålägga detta företag några ökade bördor. Det talas i reservanternas formulering om en utredning, och där finns ett »huruvida och i vad mån». Om det kommer att ådaggäggas, att detta företags väl och ve hänger på lösningen av pensionsfrågan, så har väl den föregående ärade talaren ändock gjort den erfarenheten, att svenska arbetarrepresentanter, vare sig de äro riksdagsmän eller fackföreningsmän, taga mycket stor hänsyn till realiteter och säkerligen i ett sådant läge icke skulle alltför hårt driva anspråk, som skulle vålla sådana svårigheter. Jag menar alltså, att de farhågor, som den föregående ärade talaren hyser, icke äro berättigade inför det avgörande som kammaren nu står inför, vare sig man ser saken ur detta speciella företags synpunkt eller man ser den ur det enskilda näringslivets synpunkt — det föreföll mig närmast, som om den föregående ärade talaren uppträdde som talesman för detta — och inte heller med tanke på det tillskott av statsmedel som det enligt hans mening kunde bli fråga om.

Jag utgår således ifrån att kammaren kan följa den linje som jag vidhåller, nämligen bifalla reservationen.

Herr Sundberg: Efter det anförande, som herr Ekman hållit, behöver jag inte länge uppehålla kammaren. Jag vill endast gent emot herr Öhman säga, att det aldrig torde ha varit statsmakternas mening att tilldela detta bolag särskilda statsmedel för att med hjälp av dessa kunna pensionera arbetare på bättre sätt än skogsindustriarbetarna i allmänhet — att bolagsledningen i detta avseende lägger in en Brasklapp är ganska naturligt.

När det sedan här talas om utredning, skulle jag vilja fråga: vad är det man vill utreda? Vad finns att utreda? Det gäller här, så vitt jag kan förstå,

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)
vad jordbruksutskottets ledamöter inlade för betydelse i sina uttalanden, och här finnas ju representanter för dessa både i första och andra kammaren, som kunna ge svar på den frågan. Några andra lära inte kunna göra det.

Vi anse inom styrelsen, att vi följt de intentioner, som från riksdagens sida uttalats, och detta framgår därav — jag upprepar det — att riksdagen tydligt sagt ifrån, att skillnad skall genomföras mellan de äldre arbetarna och de nyanställda i pensionsavseende.

Herr Öhman: Såväl herr Ekman som den siste ärade talaren gjorde gällande, att en sådan utredning som reservanternas förslå egentligen icke skulle fylla någon uppgift, ty, som herr Ekman säger, vem skulle kunna utreda vad riksdagen beslutat bättre än riksdagen själv? Ja, det kan ju i och för sig vara riktigt, men nu är det så, att bolagets styrelse anser sig ha tolkat riksdagens beslut rätt, under det att ledamöterna i riksdagen själva äro mycket oeniga om vad som då beslöts. Då tycker jag det vore befogat med den utredning, som reservanternas här förslå, för att bringa klarhet i vad som egentligen är fakta i denna sak.

Herr Sundberg säger, att det aldrig torde ha varit meningen, att staten skulle hjälpa till för att förbättra pensionerna. Då måste jag fråga: vad menar då denna styrelse, till vilken herr Sundberg hör, med det uttalande, som jag tidigare här har citerat och som innebär, att bolaget skall ha gottgörelse av statsmedel, i händelse statsmakterna besluta om bättre förmåner? Styrelseledamoten borde väl åtminstone själv veta vad han menar. Jag läser bara inantill vad som står i det kungl. brevet, och Kungl. Maj:t har i kommentaren sagt, att man icke tar ställning till detta uttalande av bolaget. Man har alltså icke gått emot det, utan bara låtit det passera.

Herr Ekman: Herr talman! Jag vill blott säga att, såvitt jag förstår, har bolagsstyrelsen förutsett att här kunde komma en framstöt och velat på förhand gardera sig. Därför har styrelsen sagt, att förstärkta pensioner för nyanställda arbetare måste täckas med särskilda statsmedel; det tycker jag för övrigt är ganska lätt att läsa ut.

Med anledning av herr Stens anförande önskar jag bara framhålla, att jag icke har framställt mig såsom någon det enskilda näringslivets talesman här. Jag har mera gjort mig till talesman för de synpunkter, som voro vägledande vid bolagets bildning och som syftade till mera affärsmässiga metoder och mera rationell drift. Jag har också i någon mån, herr talman, vågat framhålla, att innan man på detta sätt tilldelar ett fåtal människor pensioner, som överstiga de nuvarande och som äro långt förmånligare än dem som många andra människor åtnjuta, bör man tänka sig för.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Grym begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 41, röstar
Ja;

Ang. pensionsförmånerna för arbetare vid statens skogsindustrier. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Grym* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 75;

Nej — 35.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 42, i anledning av väckt motion angående förre sågverksarbetaren H. G. Anderssons pensionsförmåner;

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av valutalagen den 22 juni 1939 (nr 350); samt

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 december 1939 (nr 850) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Ang. största
bredden å
automobil
m. m.*

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 23 § 1 och 2 mom. vägtrafikstadgan den 23 oktober 1936 (nr 562), dels och i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 mars 1946 dagtecknad proposition, nr 203, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t anhängit om riksdagens yttrande över ett vid propositionen fogat förslag till förordning om ändrad lydelse av 23 § 1 och 2 mom. vägtrafikstadgan den 23 oktober 1936 (nr 562).

De föreslagna ändringarna i 23 § vägtrafikstadgan inneburo, att det generellt medgivna högsta hjultrycket för automobiler med två hjulaxlar höjdes från 2 000 till 2 500 kg och att den generellt tillåtna högsta bredden å automobiler ökades från 220 till 245 cm.

Utskottet hade i samband med propositionen till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nr 278 i första kammaren av herr *Gränebo* m. fl. och nr 434 i andra kammaren av herr *Svensson* i Vä m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte avslå förevarande proposition.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

A. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen icke funnit skäl att i anslutning till det vid propositionen nr 203 fogade för-

Ang. största bredden å automobil m. m. (Forts.)

slaget till förordning om ändrad lydelse av 23 § 1 och 2 mom. vägtrafikstadgan den 23 oktober 1936 (nr 562) göra andra uttalanden än utskottet i förevarande utlåtande upptagit; samt

B. att motionerna I: 278 och II: 434 måtte anses besvarade genom vad utskottet förut anfört.

I motiveringen hade utskottet förklarat sig tillstyrka den kungl. propositionen såväl i fråga om hjultrycket som beträffande den största tillåtna bredden å automobil.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Hallagård, Olovson* i Västerås. *Andersson* i Gisselås och *Carlsson* i Bakeröd ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, slutande med en hemställan,

A. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen icke funnit skäl att i anslutning till det vid propositionen nr 203 fogade förslaget till förordning om ändrad lydelse av 23 § 1 och 2 mom. vägtrafikstadgan den 23 oktober 1936 (nr 562) göra andra erinringar eller uttalanden än utskottet i förevarande utlåtande upptagit; samt

B. att motionerna I: 278 och II: 434 måtte anses besvarade genom vad utskottet förut anfört.

I den av reservanterna föreslagna motiveringen hade den kungl. propositionen tillstyrkts i vad den avsåg hjultrycket men avstyrkts såvitt den rörde största tillåtna bredden å automobil.

Herr **Hallagård**: Herr talman! Det förslag till ändring i vägtrafikstadgan, som här föreligger till godkännande av riksdagen, innebär att man ämnar allmänt gå in för en tyngre biltrafik. I den kungl. propositionen, som utskottet har tillstyrkt, föreslås nämligen att det högsta tillåtna hjultrycket skall bli 2 500 kg för autobiler med två axlar, och för övriga bilar 2 000 kg samt att man även skall tillåta en ökning av bredden på bilarna med 25 cm. Detta motiverar man med att det vore önskvärt främst för att kunna förbilliga transportkostnaderna. Denna föreslagna ändring av vägtrafikstadgan har emellertid avstyrkts i motioner, vari man framhåller vissa betänkligheter mot att genomföra en sådan ändring, innan våra landsvägar i större omfattning bli förstärkta och breddade, så att de kunna bära denna tyngre biltrafik.

I propositionen framhålles, att omkring 35 procent av rikets samtliga vägar upplåtits för trafik av bilar med ett hjultryck överstigande 2 000 kg, och härav framgår, att mycket återstår i fråga om vägförbättringar, innan det blir lämpligt att införa de föreslagna ändringarna i vägtrafikstadgan. Förslaget avstyrkes ju också av en hel del myndigheter, som framhålla att det måste ingiva allvarliga betänkligheter att nu genomföra dessa ändringar, då vägarnas och broarnas bärighet i allmänhet icke kan stå emot denna tyngre biltrafik, och att på grund därav det nuvarande systemet med generella dispenser för de bättre vägarna vore att föredraga.

Vid 1936 års riksdag, då spörsmålet behandlades i andra lagutskottet, framhöll utskottet enahanda synpunkter. Sedan dess ha emellertid vägarna icke förbättrats så mycket, att man nu kan ha anledning att tillstyrka förslaget; snarare skulle jag vilja säga att under kristiden ha vägarna i viss omfattning försämrats, kanske främst på grund av brist på arbetskraft, och detta torde i synnerhet gälla de mindre landsvägarna. Alltså kan man anföra skäl för ett avslag på propositionen, såsom motionärerna ha yrkat.

Vi reservanter ha emellertid icke yrkat avslag på propositionen, i vad den avser det högsta hjultrycket, utan vi ha i stället framhållit, att det torde kunna

Ang. största bredden å automobil m. m. (Forts.)

förväntas att länsstyrelserna utfärda nödiga föreskrifter till förhindrande av att vägar och broar med för ringa bärighet utsättas för högre hjultryck än det nu generellt medgivna. Däremot anse vi att en ökning av den generellt medgivna bredden på automobiler på grund av vissa risker, som vi tillåtit oss framhålla i vår reservation, icke är tillräddig. Statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet har ju också framhållit, att han icke kan bortse ifrån, att det kan uppstå vissa svårigheter, om man nu går in för denna breddning av fordonen, men han stannar dock vid att framhålla, att fördelarna av att medgiva denna ökning vore så påtagliga, att han principiellt finner sig böra biträda förslaget, och utskottet framhåller också önskvärheten av en ökning av bredden på motorfordonen. Troligen kommer det emellertid att dröja en avsevärd tid, innan en mera omfattande förbättring av vägväsendet kan medhinnas, och enligt min mening borde man vänta med att medgiva en generell ökning av fordonens bredd, till dess så kan ske.

Även en annan synpunkt kan anföras mot den föreslagna ändringen i stadgan, och det är de stora kostnaderna för en förstärkning av vägar och broar. Redan att iordningställa vägarna i det skick, som erfordras för den ökade tyngden på bilarna, kommer att bli synnerligen dyrbart. I detta avseende har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen yttrat sig, och styrelsen har därvid beräknat att det skulle kosta ungefär 180 miljoner kronor att ge samtliga broar en bärkraft som svarar mot ett hjultryck på 3 000 kg. Motsvarande kostnader vid en höjning till 2 500 kg, som här föreslås, kunde uppskattas till 140 miljoner kronor. I dessa belopp äro icke inräknade kostnaderna för erforderliga tillfartsvägar. Räknar man nu också med att bredda alla dessa vägar, som nu äro för smala för bilar med en bredd av upp till 245 cm, så kommer detta att medföra ytterligare avsevärda kostnader för statsverket.

Det kan därför vara förklarligt, att man blir litet tveksam inför att nu godkänna ett förslag, som medför sådana stora utgifter för samhället. Om det föreliggande förslaget tillstyrkes av riksdagen även beträffande en ökning av bredden på bilarna, kommer nog intresset för den tyngre biltrafiken att pressa på, så att man måste forcera fram en breddning av våra landsvägar, med påföljd att dessa kostnader för det allmänna under de närmaste åren bli allt för höga. Under sådana förhållanden kan den situationen uppstå, att staten under den tiden icke får råd att bevilja erforderliga anslag eller bidrag till byggande av nya landsvägar och bygdevägar i de bygder som behöva bättre kommunikationer. Om vi dessutom tänka på att man nu ämnar gå in för att besluta om ytterligare stora anslag till sociala och andra ändamål, så kunna vi inte bortse ifrån, att följden kan bli, att berättigade krav på anläggande av flera landsvägar i bygderna icke kunna tillgodoses, vilket vore att beklaga.

Det synes mig därför, som om man hade för bråttom, då det gäller att tillstyrka dessa ändringar i vägtrafikstadgan. För min del har jag fullt klart för mig, att man måste, så långt möjligt är, söka följa med utvecklingen, då det gäller automobiltrafiken, men man kan inte bortse från dessa synpunkter, att det synes vara nödvändigt att i större omfattning lägga om våra landsvägar, innan man generellt medger en ökning av bredden på motorfordonen. Det är därför vi reservanter tillåta oss att avstyrka förslaget, i vad det gäller ökning av bredden på motorfordonen.

Andra lagutskottet har även ställt sig tveksamt beträffande ändringen av tiden för lagens ikraftträdande. Det har nämligen i sin motivering framhållit, att till den 1 januari 1947 kan icke någon mera omfattande förbättring av vägnätet medhinnas. Utskottet anser därför, att en senare tidpunkt för ikraftträdandet vore lämpligare. Detta uttalande ger ett visst stöd för de synpunkter, jag här tillåtit mig framföra.

Ang. största bredden å automobil m. m. (Forts.)

Som en sammanfattning skulle jag till sist vilja understryka vad vi framhållit i vår reservation, då vi säga, att enligt vår mening en ökning av den generellt medgivna största bredden på automobiler icke bör ske, förrän vägarna i större utsträckning än hittills utbyggs till sådan bredd, att ökningen kan företagas utan uppenbar risk för att trafiken på landsvägarna skall komma att kräva flera offer än vad den redan nu gör. Man kan ju inte bortse från att denna risk kan uppstå vid trafik med bredare motorfordon.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Gustavson*.

Herr Holmbäck: Herr talman! Jag har fungerat som ordförande i utskottet, då denna fråga behandlats, och skall därför tillåta mig att med några ord ange, varför jag själv har anslutit mig till utskottets ståndpunkt. Jag skall endast yttra mig i fråga om bredden på bilarna.

Som herr Hallagård har sagt, är det klart att vi här ha en fråga, där man kan vara mycket tveksam. Den har också diskuterats ingående i utskottet. Det föreligger en viss skillnad mellan vad den sakkunniga utredningen för två år sedan föreslagit och vad departementschefen nu föreslår, så till vida att utredningen föreslog att en bredd av 245 cm skulle tillåtas blott beträffande tyngre lastbilar och bussar, under det att statsrådet föreslår, att denna bredd skall tillåtas beträffande alla bilar. Jag tror emellertid inte att man behöver fästa något särskilt avseende vid den saken, utan man kan behandla de båda förslagen såsom likvärdiga.

Det är då att observera, att trafikförfattningssakkunnigas förslag, som jag alltså nu betraktar såsom ungefär identiskt med Kungl. Maj:ts förslag, är tillstyrkt av det övervägande antalet länsstyrelser och av det likaledes övervägande antalet vägförvaltningar och slutligen — en omständighet, som jag för min del fäster synnerlig vikt vid — av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, d. v. s. med andra ord av den myndighet i Sverige, som måste anses ha den största erfarenheten på hithörande områden.

Det är visserligen sant att förslaget avstyrkts av åtskilliga såväl länsstyrelser som vägförvaltningar, men väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har ändå inte ansett sig böra gå emot förslaget.

Vidare är det att märka, att länsstyrelsen i varje särskilt län alltid har rätt att beträffande sådana vägar, vilka länsstyrelsen inte anser böra trafikeras med bilar med upp till den föreslagna bredden, utfärda inskränkande bestämmelser, och jag föreställer mig, att länsstyrelserna åtminstone till en början i rätt stor utsträckning, komma att göra så. Den omständigheten, att länsstyrelserna ha denna rätt, kommer därför att medföra att några ökade risker för trafiken på grund av den ökade vagnsbredden knappast kunna tänkas komma att uppstå.

Något, som givetvis talar emot förslaget, är, att detsamma i längden kommer att medföra betydande kostnader. Ty om man nu antar den kungl. propositionen, så ligger givetvis däri, att man också antar ett program för att bredda våra vägar i allmänhet i större omfattning än som för närvarande sker. Detta tror jag är den stora olägenheten med förslaget. Men å andra sidan tycker jag, att den motivering, som anföres i propositionen om att vi böra ansluta oss till kravet på en större bredd på bilarna, d. v. s. ansluta oss till det amerikanska systemet, är övertygande. Förr eller senare måste vi övergå till större vagnsbredd och just därför kan det vara bra att göra detta så snart som möjligt.

Som en sammanfattning skulle jag vilja säga, att då väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har tillstyrkt detta förslag, tycker jag att vi äro försvarade, om vi antaga det.

Ang. största bredden å automobil m. m. (Forts.)

Herr **Hage**: Herr talman! Jag representerar en del av vårt land, det nordligaste Norrland, där det finns många mycket svaga broar och många mycket smala vägar, och länsstyrelserna i den landsändan ha också i viss utsträckning avstyrkt det föreliggande förslaget. Jag har från den utgångspunkten för egen del varit så att säga i en viss själsvanda om vilken ståndpunkt jag i utskottet skulle intaga i denna fråga. Jag har emellertid resonerat på följande sätt.

Om det nu inte finns några betänkligheter mot att genomföra denna lag i södra och mellersta Sverige, så verkar det inte sympatiskt, att vi representeranter för de norra delarna av landet gå emot och stoppa den utveckling, som är nödvändig för större delen av landet. Eftersom detta förslag är väl motiverat för den *större* delen av landet, få vi från andra delar av landet väl bita i det sura äpplet och vara med om denna reform, trots det att den nog kommer att på en del håll göra det tämligen otrevligt för oss. Resultatet av detta blir antagligen för övre Norrlands del, att större delen av broarna där uppe kommer att förses med anslag om att respektive bro inte får passeras av vagnar med det och det hjultrycket, och att de flesta vägarna där också komma att förbjudas för trafik med bilar av den och den hjulbredden. Om detta blir fallet beträffande majoriteten av broarna och vägarna däruppe, så verkar detta naturligtvis en liten smula galghumoristiskt, ty lagen kommer då endast att gälla för den *mindre* delen av dem. Undantagen komma kanske då att gälla för *majoriteten*, vilket naturligtvis är ganska osympatiskt.

Trots detta har jag ändå till slut gått med på förslaget. Jag anser nämligen, att vi uppe i Norrland få offra oss för södra och mellersta Sverige. Det lär väl vara omöjligt, antar jag — och det har jag framfört vid något tidigare tillfälle — att genomföra en lagstiftning som bestämt säger ifrån, att denna lag skall gälla för södra och mellersta Sverige, men däremot inte för Norrland. Det är nog svårt att få igenom en på så sätt differentierad lag nu för tiden, fastän vi ha haft sådana lagar under gångna tider.

Såsom representant för Norrland vill jag, ehuru med någon tvekan, från denna utgångspunkt, yrka bifall till det föreliggande utskottsutlåtandet.

Herr **förste vice talmannen**: Herr talman! Ett bifall till det föreliggande utskottsförslaget måste väcka betänkligheter. Det är ju förestavat av trafik-ekonomiska skäl, och dessa kan man ju förstå. Därigenom att bilarna kunna ta större laster kunna transporterna förbilligas, och detta gäller särskilt långa transporter. För transporter på kortare avstånd blir skillnaden icke så stor.

Inte så mycket den föreslagna ökningen av hjultrycket från 2 000 till 2 500 kg som fastmera ökningen av den tillåtna fordonsbredden med 25 cm måste enligt min mening ingiva betänkligheter. Våra allmänna vägar befinna sig ännu inte i det skick, att de i allmänhet utan olägenheter kunna tillåta trafik med sådana fordon. De stora vägarna, särskilt i södra Sverige, kunna ju tillåta en sådan trafik, men vi ha ännu här i landet alltför många mindre vägar, som inte äro lämpliga för den. Våra vägar ha inte nämnvärt förbättrats under kriget, ja, man kan säga, att de i stort inte ha förbättrats, utan att de ha ungefär samma standard som vid krigets utbrott. Då ansågos de emellertid inte i allmänhet lämpade för trafik med bilar av sådan storlek som nu föreslås, och det allmänna omdömet i detta fall måste nog fortfarande sägas vara detsamma.

De lastbilar, som vi kunna komma att importera från Amerika, tillverkas emellertid med större bredd än som nu är tillåten i vårt land, och detta anföres nu bl. a. som skäl för att vi skola tillåta större vagnsbredd. Men dessa bredare bilar äro avsedda för större och bättre vägar än vi ha här i Sverige. Vi kunna visserligen införa de amerikanska bilarna hit, men vi kunna inte på samma sätt

Ang. största bredden å automobil m. m. (Forts.)

hit införa de amerikanska vägarna. Det kräver mycket arbete, och det tar lång tid, innan vi komma upp till den amerikanska vägstandarden.

Om man därför nu ansett det nödvändigt att genomföra den ena av dessa föreslagna ändringar, hade det kunnat räcka därmed, och man skulle inte ha föreslagit båda förändringarna på en gång. Ett hjultryck medger ju större laster på bilarna, och detta hade inte medfört samma olägenheter som äro förbundna med de bredare vagnarna. På mindre vägar kunna icke två sådana vagnar mötas. De komma där att verka hinderligt för trafiken och bidraga till att trafiksäkerheten minskas.

Det finns emellertid ytterligare ett skäl till att jag anser att man måste hysa betänkligheter inför detta förslag. Vi ha nämligen många enskilda vägar här i landet, för vilkas underhåll statsbidrag åtnjutes. I allmänhet föreskrives som villkor för att sådant statsbidrag skall erhållas, att dessa vägar skola upplåtas för automobiltrafik. Det kan måhända sägas, att man inte behöver trafikera sådana småvägar med de största bilarna, men det förhåller sig ju så, att när t. ex. ett större företag, ett slakteri eller enskild bilägare, har anskaffat stora bilar, med vilka de trafikera landsbygden, är det naturligtvis för dem angeläget att komma fram till gårdarna, antingen för att hämta varor eller för att avlämna last, och då måste de befara även dessa mindre vägar. På sådana mindre vägar är det stor svårighet för en bred bil att vid möte komma förbi ens ett vanligt fordon och mycket mindre en lika stor bil. Med all säkerhet skulle många olägenheter uppkomma, om dessa bestämmelser genomföras.

Skulle man återigen tillämpa systemet med de restriktiva bestämmelser, som enligt förslaget polismyndighet i stad och länsstyrelse på landet skulle ha rättighet att utfärda, bleve det kanske liksom nu ganska ojämnt inom de olika länen vid tillämpningen av bestämmelserna. En länsstyrelse ger kanske tillstånd till trafik med större, bredare bilar, och en annan länsstyrelse i angränsande län tillåter kanske icke en dylik trafik på samma väg inom sitt område. Ett sådant tillstånd finns redan nu på vissa håll, och det kanske framdeles skulle bli ännu värre. Åtminstone undanröjer man inte på detta sätt de olägenheter, som nu förefinnas i detta avseende och som även omtalas i det föreliggande utskottsutlåtandet. Dessa olägenheter komma med all sannolikhet, om detta förslag genomföres, att vidlåda trafikförhållandena även i framtiden.

Jag anser därför, herr talman, att vi borde ha dröjt med att genomföra den föreliggande vägreformen, till dess att våra vägar i större utsträckning hade hunnit försättas i sådant skick, att de lämpade sig för trafik med större fordon. Man vinner inte genom denna lagstiftning vad man därmed åsyftar, och att en höjning — såsom de trafikförfattningssakkunniga säga — av den tillåtna bredden till det önskvärda måttet 245 cm i vissa fall kan medföra lokala olägenheter, torde stå klart. Trafiksakkunniga ha förutsatt, att så kommer att bli förhållandet och att trafiksäkerheten kommer att minskas, ehuru väl de tillstyrkt förslaget. De ha kanske inte haft den kännedom om de olägenheter som denna reform kommer att medföra ute på landsbygden och som jag anser äro väsentligt större än de fördelar som den väntas medföra.

Med vad jag här anfört yrkar jag således, herr talman, bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

I herr förste vice talmannens yttrande instämde herr *Lodenius*.

Herr *Linnér*: Herr talman! Vid propositionen är icke fogad någon annan statistik än en, som avser hjultrycket. Man är således, när det gäller att bedöma fordonsbredden, hänvisad till de uttalanden, som äro åberopade i propositionen.

Ang. största bredden å automobil m. m. (Forts.)

Om man går till dessa uttalanden, speciellt dem ifrån länsstyrelserna, finner man emellertid, att det från de flesta länsstyrelserns sida tillkännagives, att större delen av de allmänna vägarna inom vederbörande län icke ha större bredd än 5 meter. Många av länsstyrelserna säga t. o. m., att vägbredden är 5 meter eller därunder. Såvitt jag kan förstå, ha samtliga vägförvaltningar och alla länsstyrelser i Norrland med undantag för länsstyrelsen i Jämtlands län, som således intar en annan ståndpunkt än vägförvaltningen där, avstyrkt den föreslagna förändringen beträffande fordonsbredden med hänsyn till den mycket vanliga förekomsten av smala vägar. Det märkvärdiga är, att dessa uttalanden inte inskränka sig till Norrland, utan att två sådana län som Malmöhus län och Göteborgs och Bohus län, där under de senare tjugo åren de största beloppen äro nedlagda på vägarnas förbättring, avstyrka förslaget om utvidgning av fordonsbredden. Från Malmöhus län finns ett uttalande, som enligt min uppfattning är synnerligen klart. Länsstyrelsen i Malmöhus län säger, att detta förslag är »mera lämpat att utgöra ett program för vägväsendets upprustning» än att läggas till grund för en omedelbar tillämpning. Detta är enligt min mening fullkomligt träffande för den nuvarande situationen.

Jag skall endast därutöver återropa ett uttalande från länsstyrelsen i Kopparbergs län. Den säger först och främst, att vägbredden på de allmänna vägarna i regel är 5 meter eller därunder. Därefter framhåller den också en annan viktig omständighet, nämligen att de avlägsna bygderna inom länet äro för sina kommunikationer i hög grad beroende just av bussar. Länsstyrelsen säger därom, att om nu bussarna i allmänhet bli byggda till så stor bredd som 2,45 meter, blir ju följden den, att det blir svårare att för dessa avlägsna bygder med deras smala vägar tillåta busskommunikationer, d. v. s. att resultatet blir, att de ha svårare att få en förbättring i sina kommunikationer än med nuvarande fordonsbredd.

Detta är enligt min uppfattning ett mycket viktigt förhållande, ty busstrafiken har otvivelaktigt den största betydelsen just för de bygder, som ligga långt från de stora allmänna vägarna och långt ifrån järnvägarna.

En annan synpunkt, som man inte skall förbigå, gäller förhållandet vintertid. I Norrland framför allt är det ju så, att vägarna under vintern inte kunna utnyttjas till sin fulla bredd av trafiken. Detsamma gäller också i alla de delar av Sverige, där det förekommer isbildning eller en besvärlig plogning av vägarna. Då blir med nödvändighet, vilka redskap man än har till förfogande, följden den, att under vintertid den ursprungliga vägbredden inskränkes till men för trafiken, och det vore då också ganska olämpligt att tillåta en sådan vagnsbredd, som man inte utan trafikfara kan använda under vintertiden.

Följden av den nu av lagutskottet tillstyrkta ändringen i vägtrafikstadgan kommer således otvivelaktigt att bli den, att ett stort antal länsstyrelser bli tvungna att för större delen av vägbeståndet inom deras län i avseende å fordonsbredden inskränka den i lagen tillåtna bredden. Förhållandet blir således rent upp- och nedvänt; i stället för att man för närvarande kan ge dispens och göra detta i den utsträckning, som är möjlig, skulle man nu ha en lag, som det inte skulle gå att tillämpa, och länsstyrelserna skulle bli tvungna att i stor omfattning fastställa inskränkningar. Det blir inte praktiskt att ha det på detta sätt, att man för trafik med sådana fordon, som skola tillgodose behovet av genomgående trafik, får ha i stort sett olika tillstånd för olika vägar. En buss, som på sin route skall hämta passagerare på en smal väg, kan inte vara byggd bara för att trafikera breda vägar, utan måste vara byggd även för trafik på smala vägar. Den förbättring, som man här avsett att åstadkomma, kan inte tillämpas i den utsträckning man tror.

Ang. största bredden å automobil m. m. (Forts.)

Jag anser därför liksom herr förste vice talmannen, att detta förslag gått ett steg före verkligheten. Det är bättre att hålla sig till verkligheten sådan den är, även om det inte är så modernt. Det är bättre att först bygga ut vägarna till den erforderliga bredden eller, där man inte har råd härtill, inrätta mötesplatser och att *sedan* släppa lös fordonsbredden, allt efter vägnarnas tillstånd.

Herr talman! På dessa grunder ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Elowsson, Nils: Herr talman! Om det hade varit så, att man hade haft kvar naturaunderhålningen av vägarna, skulle man lättare ha förstått denna inställning från bondeförbundshåll, när det gäller framför allt bekymren i fråga om de kostnader, som äro förknippade med en förstärkning av broarna och en breddning av vägarna. Om jag vore lantbrukare, skulle jag i stället se saken på det sättet, att ju bättre förbindelserna bli på landsbygden, ju större bilar varorna kunna forslas med, ju förmånligare måste det bli för landsbygden och framför allt för jordbruket, eftersom frakterna på det sättet kunna förbilligas.

Jag kan inte förstå, hur man på bondeförbundshåll kan göra invändningar emot att man vill driva utvecklingen i den riktningen, att trafiken skall bli bättre för landsbygden och framför allt för jordbruket.

De många bekymmer, som i övrigt ha förts fram i detta sammanhang och som senast framfördes av herr Linnér, äro lika svåra att förstå. Dessa bekymmer, som man har i fråga om vägmöten och annat, äro nämligen sådana bekymmer, som länsstyrelserna tills vidare skola svara för. Är det fråga om vägar, där broarna inte äro tillräckligt starka för att bära denna tyngre trafik, och är det fråga om vägar, som inte äro tillräckligt breda för att tillåta en sådan trafik, skola dessa vägar inte tillåtas för sådan trafik, förrän broarna blivit så starka, att de förmå bära den, och förrän vägarna blivit så breda, att möten kunna äga rum. Man resonerar här ungefär, som om man trodde, att nu skola vi uteslutande ha bara sådana tunga och breda bilar. Det är, som om man inte trodde, att mindre lastbilar vidare skulle tillverkas, men det är självklart att det kommer att finnas olika storlekar beträffande lastbilar likaväl som i fråga om personbilar.

Vad som i detta sammanhang kommer att ske är ingenting annat än att vårt land på ett tidigt stadium inrättar sig efter den moderna trafik, som i framtiden kommer att gå även på svenska landsvägar. Detta sker så, att på de vägar, som äro tillräckligt breda för att kunna rymma denna trafik, få dessa bilar gå fram. På de andra vägarna få de inte gå fram i annan utsträckning än länsstyrelsen tillåter, exempelvis på kortare sträckor och där man kan ordna möten. Det får naturligtvis inte ske i sådan omfattning, att trafiksäkerheten på något sätt äventyras. När herr Hage talar om att Norrbotten eller andra delar av vårt land, där man också har smala vägar och svaga broar, skulle få ta på sig ett offer, för att vi nere i Sydsverige skulle få lov att köra med de stora bilarna, så kan jag alldeles säkert trösta honom, Jag betraktar inte detta som något offer, ty jag tror inte, att ni råka mera illa ut än ni ha gjort hittills.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottsutlåtandet.

Häri instämde herr *Löfvander* och herr *Andersson, Alfred*.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden och propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan

Ang. största bredden å automobil m. m. (Forts.)

han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *förste vice talmannen* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 27, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 10, i anledning av väckt motion om beredande av bättre försörjningsmöjligheter åt änkor;

nr 11, i anledning av väckt motion angående kontroll av den privata kursverksamheten för yrkesutbildning; samt

nr 12, i anledning av väckt motion angående främjande av tillkomsten av upplysningsfilmer för spridande av kunskap om samhällets sociala hjälpverksamhet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion om överförande i statlig besittning av vissa malm- och mineraltillgångar m. m.

I en inom första kammaren väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 187, hade herr *Öhman* föreslagit, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till överförande i statlig besittning och på skäliga villkor av de i privat eller halvprivat ägo befintliga viktigare malm- och mineraltillgångarna och anläggningar i anslutning till dessa.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att första kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att, då resultaten av nu pågående utredningar och undersökningar på ifrågavarande område föreläge, förutsättningslös utredning måtte verkställas om och i så fall på vilket sätt och i vilken utsträckning samhällets kontroll över malm- och mineraltillgångarna borde ökas.

Reservation hade anförts av herrar *Ekströmer*, *Albert Andersson* och *Albertsson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr *Ekströmer*: Herr talman! I denna motion har yrkats på en utredning och förslag till överförande i statlig besittning och på skäliga villkor av de i privat eller halvprivat ägo befintliga viktigare malm- och mineraltillgångar-

*Ang. ökad
statskontroll
över malmtill-
gångarna
m. m.*

Ang. ökad statskontroll över malmtillgångarna m. m. (Forts.)

na och anläggningar i anslutning till dessa. Man kan då verkligen säga, att för att gälla en så vittomfattande fråga är motionen ganska lättvindigt hopkommen, då man dels inte brytt sig om att specificera vilka malm- och mineraltillgångar och anläggningar som avses, dels inte heller ansett nödigt att anföra några egentliga motiv för sitt yrkande.

Av de inkomna yttrandena framgår också, att stor villervalla föreligger beträffande uppfattningen om motionärens avsikter: Ingen av remissinstanserna vet vilka mineraltillgångar som skola ifrågakomma, eftersom detta inte är sagt i motionen. Det talas i ett yttrande om att yrkandet skulle gälla enbart exportgruvor. I ett annat yttrande menar man, att alla gruvor, som direkt begagnas av järnbruken, skulle undantagas. I ett yttrande — Landsorganisationens — vill man undantaga alla fyndigheter, som inte äro »ekonomiskt brytvärda inom överskådlig tid». Inte heller vet man vilka anläggningar som skulle förstatligas — anläggningar enbart för själva gruvdriften eller även sådana för tillverkning av halvfabrikat eller rent av hela bruk och industrier, som uppstått i samband med gruvdriften.

Det förefaller som om motionärerna efter sin allmänna syn på ekonomiska ting ansett helt enkelt självklart, att — som det heter i ett yttrande — »dessa tillgångar, som icke skapats genom enskilt initiativ», skulle överföras i statens ägo och att man därvid inte närmare tänkt på hur detta skulle gå till utan en kanske högst betydande omvälvning inom hela den industri, som bygger på våra mineralfyndigheter. Och om en differentiering mellan olika företag skall förekomma, har man svårt att förstå, hur en tillfredsställande sådan skall kunna göras.

Det kanske kan vara skäl i att påpeka, att visserligen själva mineralfyndigheterna uppkommit utan enskilt initiativ men att alla anläggningar och anordningar för deras brytande och förädling ingalunda ha kommit till av sig själva, utan fordrat både arbete, omtanke och yrkesskicklighet samt icke minst riskvilligt kapital. Gruvhanteringen har som bekant i alla tider och i alla länder merendels varit ganska riskfylld, och det är nog många människor, som förlorat pengar på gruvaktier. Och när det nu talas om malmförekomsterna såsom tillgångar, som icke skapats genom enskilt initiativ, kan man ju lika väl till sådana tillgångar hänföra jordbruk och skogar, vattenfall, fiskevatten och annat. Någon särställning intaga förvisso ej våra mineralfyndigheter.

Enligt landsorganisationen skulle, som sagt, endast de fyndigheter förstatligas, som kunde bedömas såsom ekonomiskt brytvärda. Men en fyndighets värde kan merendels icke omedelbart bedömas och en från början dålig fyndighet kan längre fram visa sig givande. Men om då staten utan vidare skulle kunna lägga beslag på sådana fyndigheter, så undrar man om det inte blir ganska klen beställt med initiativ till nya företag. Den enskilde företagaren skulle stå alla risker, men staten skulle ta hem förtjänsten!

Motionärerna ha, som sagt, inte ansett nödigt att anföra några som helst skäl för sitt yrkande, men om man följt med den tidigare diskussionen i detta ämne, kan man ju tänka sig, att det som, utom en allmän tro på förstatligandets välsignelser, varit vägledande för motionärerna utgjorts dels av malmpolitiska och sociala synpunkter, dels ock av statens privatekonomiska intressen i gruvhanteringen. Beträffande de malmpolitiska synpunkterna kan jag hänvisa till vad vi sagt i reservationen. Där står: »Den kontroll över gruvbrytningen, som av malmpolitiska skäl till äventyrs kan befinnas påkallad, kan mycket väl åstadkommas i administrativ ordning utan att staten inlöser gruvorna. — — — Misshushållning och rovbrytning i fråga om själva gruvdriften kunna förekommas med stöd av gällande gruvlag. Erfarenheten har icke

Ang. ökad statskontroll över malmtillgångarna m. m. (Forts.)
givit vid handen, att något behov av mera vittgående restriktiva åtgärder i förevarande hänseende skulle föreligga.»

Och de sociala problemen böra inom gruvhanteringen lösas på samma sätt som i andra industrier, nämligen inom sociallagstiftningens ram. Det har i några yttranden framhållits, att man i avseende å de sociala synpunkterna även tänkt på sysselsättningsproblemet. Men gruvhanteringen lär väl vara en ganska konjunkturkänslig verksamhet, och det kan då förvisso inte undvikas, att starka växlingar förekomma i sysselsättningsgraden. Med det stora rum, som sysselsättningsproblemet fått i människors sinnen, är det att förvänta, att denna fråga uppmärksammas även inom gruvhanteringen, och jag undrar, om inte spår härav redan visat sig. I varje fall tror jag knappast, att staten skulle ha gynnsammare betingelser än den enskilda företagsamheten. Det vore väl ändå meningen att staten, om den övertar gruvhanteringen, skulle driva densamma efter fullt affärsmässiga grunder, och då kan det säkerligen ej undvikas, att man, i händelse av t. ex. en långvarig depression, inom denna statliga hantering liksom i en enskild finge lita till reservarbeten.

Om vi så komma till det tredje skälet, nämligen statens privatekonomiska intressen, får man ju säga, att dessa redan nu äro ganska väl tillgodosedda inom gruvhanteringen. Staten äger hälften av Norrbottensgruvorna, och enligt det gamla avtalet har staten rätt att så småningom lösa sig till även den andra hälften, och staten har, som i reservationen påpekas, även andra högst betydande gruvintressen.

På tal om Norrbottensgruvorna anmärker motionären, tydligen med ej ringa skadeglädje, att det var en högerregering, som genomdrev detta avtal, och detta är riktigt. Men om vi tänka på hur saken låg till på den tiden, kanske vi ock böra erinra oss, att en mycket stor del av aktiestocken i gruvbolaget låg på utländska händer, och det var ett allmänt intresse, att gruvorna skulle förvärvas åt Sverige. Men detta kunde inte göras, utan att staten trädde emellan. Jag tror, att jag kan försäkra motionärerna, att dåvarande statsministern excellensen Lindman icke hade någon som helst iver för förstatligande av gruvorna i och för sig, men han lyckades, som sagt, att få över gruvorna i svensk ägo, och att staten också därvid gjorde en god affär gjorde givetvis saken ännu mera tilltalande.

Till sist, herr talman, en mera allmän reflexion: Här föreligger nu påtagligen en framstöt till förstatligande av en näringsgren. Men från högsta auktoritativa håll har man fått höra, att industriens oro över dylika framstötter egentligen är foster av en livlig fantasi. Jag tror, att det rent ut talades om rena konstruktioner. Det skulle därför vara mycket värdefullt att höra, vad till exempel hans excellens herr statsministern säger om den föreliggande motionen och framför allt om det välvilliga mottagande, som den har fått av utskottsmajoriteten.

Herr talman! Då det inte kan vara någon som helst förnuftig mening i ett förstatligande av vår gruvhantering och då ett sådant tvärtom skulle leda till skada för denna och för hela den blomstrande industri, som byggts upp på gruvhanteringen, ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen och sålunda rent avslag på motionen.

Herr **Öhman**: Herr talman! Utskottet har ju i sakfrågan egentligen anslutit sig till motionens syfte, nämligen att åstadkomma en utredning om möjligheten och lämpligheten av att i samhällets ägo överföra viktigare malm- och mineraltillgångar i detta land. Jag hälsar detta såsom ett betydelsefullt framsteg, inte minst därför att en liknande framställning från vårt håll under föregående års riksdag icke vann utskottets eller riksdagens bevägenhet.

Ang. ökad statskontroll över malmtillgångarna m. m. (Forts.)

Emellertid vill jag mot herr Ekströmer och de andra reservanterna anförda några av de synpunkter, som varit vägledande för det parti jag representerar, när denna motion väckts i riksdagens båda kamrar.

Vi anse det principiellt oriktigt, att våra malm- och mineraltillgångar skola kunna utnyttjas av privata exploatörer, ty dessa rikedomar måste ju i alla fall betraktas som en gemensam nationaltillgång och böra därför icke disponeras av enskilda, utan under lämpliga former av samhället självt. Dessa synpunkter hävdas också både i landsorganisationens yttrande och i det yttrande, som avgivits av gruvindustriarbetarförbundet.

Nu hävdar emellertid herr Ekströmer och med honom de övriga reservanterna, att det i motionen inte har anförts några egentliga sakliga skäl, såsom det heter, som stöd för yrkandet om en utredning i syfte att åstadkomma ett förstatligande av malm- och mineraltillgångarna. Jag ber i det sammanhanget att få erinra herr Ekströmer om att i motiveringen för det yrkande, som motionen ställer, hänvisas till bland annat den motion, som i föl väcktes i denna kammare av min partikamrat herr Linderot. I denna motion finns ett rikt sakmaterial, som styrker behovet av att staten ingriper på ett annat sätt än hittills på detta område.

För övrigt är ju frågan om malm- och mineralfyndigheternas förstatligande ingalunda en ny fråga, utan den har diskuterats ganska länge, och som herr Ekströmer nyss anförde i sitt yttrande här, voro hans partivänner i början av detta sekel överens om att exempelvis Lapplandsgruvorna borde övergå i statens ägo senast år 1932. Jag erinrar om att när den folkfrisinnade regeringen 1927 genomdrev dåvarande malmavtal, hävdade den principiellt, att staten borde vara ensamägare av ifrågavarande gruvor uppe i norra Sverige. Därtill kommer ju, att riksdagen antagit 1938 års gruvlag, som fastställer, att staten skall äga hälften av gruvegendomen i alla nyinmutade gruvor. Därmed har staten gått in för den principen, att samhället bör ha äganderätt till gruvfyndigheter. Åtminstone borde man kunna säga, att staten och riksdagen till hälften ha godtagit principen om att malmförekomster icke skola vara föremål för privatkapitalets spekulation.

Nu säger herr Ekströmer, att det inte i motionen talas om hur omfattande förstatligandet skall vara. Nej, vi räkna inte i motionen upp vilka gruvor och vilka malmfyndigheter, som här i första hand skola komma i fråga, detta främst därför att vi föreslå en utredning, och en av denna utrednings uppgifter blir ju att undersöka denna sak. Vi understryka emellertid i motionens yrkande, att det här gäller viktigare malm- och mineralförekomster. Därmed ha vi också givit en viss ram för vad vårt yrkande syftar till.

Herr Ekströmer säger, att de sociala synpunkterna i samband med gruvhanteringen böra tillgodoses inom ramen för den allmänna sociallagstiftningen. Det är väl samma mening som, fast kanske ännu klarare, uttryckes i industriförbundets yttrande om motionen, där man ställer gruvföretagen på samma plan som andra företag här i samhället. Jag tror emellertid inte, att denna ståndpunkt är hållbar vid en saklig prövning, ty gruvföretag äro ändå av en annan karaktär än andra industrier i vårt samhälle. En malmfyndighet förbrukas ju, den försvinner så småningom, och det kan också inträffa, att den försvinner efter relativt kort tid. De arbetare, som dras till gruvan, medan det finns tillgång till arbete där, som bosätta sig där o. s. v., ställas på bar backe, när malmfyndigheterna inte längre äro lönande att exploatera för det privata kapitalet, och resultatet blir sociala svårigheter, ja, många gånger social nöd för dem, som tidigare ha sysslat med gruvhanteringen. Då måste jag verkligen fråga herr Ekströmer: Är det rimligt, att privata exploatörer skola få inhösta vinsterna och draga sina färde, när det inte går att vinna mer profit, och sedan

Ang. ökad statskontroll över malmtillgångarna m. m. (Forts.)
överlämna till stat och kommun att bekosta de socialpolitiska åtgärder, som bli av nöden, när dessa malmfyndigheter inte längre kunna ge utkomst och bärgning?

Till slut hävda reservanterna, att statens privatekonomiska intressen i gruvdriften redan äro väl tillgodosedda, som det heter. De hänvisa härvid till statens hälftenägarskap i de lappländska gruvorna. Men jag tycker, att det sannerligen är ett mindre väl valt exempel att anföras, ty den, som verkligen har förtjänat grova pengar på kompanjonskapet om de lappländska gruvorna, är sannerligen inte staten, men däremot det privata kapitalet, som har lyckats få sin ursprungliga kapitalinsats på 20 miljoner kronor att växa, inberäknat vinster och förmögenhetsökning, till för närvarande i runt tal en miljard kronor, under det att staten gång på gång och i olika former har fått satsa medel till dessa gruvföretag.

Herr talman! Jag skall inte uppta tiden längre. Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Heiman**: Herr talman! Motionären har framhållit sina synpunkter på föreliggande ärende, och han har också försökt att motivera sin framställning på ett annat sätt än som skett i motionen. Jag skulle kanske kunna instämma med motionären däri, att våra malm- och mineraltillgångar ju dock inta en sådan särställning, att det kan diskuteras, huruvida staten bör vara ägare till dem och helt förvalta dem eller om de böra ligga i privata händer. Den frågan har ju ställts vid flerfaldiga tillfällen, och man har också från riksdagens sida gjort vissa framställningar till regeringen i ärendet.

Vad som i viss mån kan motivera, att staten får ett större grepp över gruvföretagen, är ju de starka variationer som ske i sysselsättningen på området. Som motionären framhöll, kan avsättningen ibland vara ganska omfattande, vilket gör, att man kan sysselsätta en rätt stor arbetarstam, under det att vid ett annat tillfälle, i många fall efter ett tämligen hastigt omslag, det kan bli en mindre avsättning med resultat att det uppstår en betydande arbetslöshet. Under sådana förhållanden blir det ju ändå staten, som får gripa in för att de sociala farorna därav inte skola bli alltför kännbara. Ur den synpunkten kan det diskuteras, om det inte är lämpligare att staten får ökad kontroll över dessa företag.

När riksdagen förra året behandlade motionen II: 268, skrev riksdagen bland annat till regeringen, att riksdagen utgick från att en generell utredning angående de svenska malm- och mineralfyndigheternas överförande i samhällets ägo förutsattes böra komma till stånd. Man förutsatte således redan förra året i en skrivelse till regeringen ett övertagande från statens sida av malm- och mineralfyndigheterna. Man var också enig om en skrivelse, vari man säger att exempelvis de norrbottniska malmfälten inta en sådan särställning, att det kunde vara motiverat att de övertoges av staten.

Denna fråga är av den betydelse, att den har observerats i ganska stor utsträckning inte bara av enskilda motionärer och av riksdagen utan även av regeringen. Man har ju inom regeringen satt i gång en del utredningar speciellt på detta område. Det kan förutsättas, att man under dessa utredningar måste ta ställning till problemet i dess helhet, således även till frågan om ett eventuellt förstatligande av gruvföretagen.

Med anledning därav har utskottet skrivit på det sätt som har skett och ställt det yrkande, med vilket utskottet nu går fram, nämligen att när de utredningar, som nu pågå, äro färdiga och man kan överblicka resultatet av dessa, det måtte igångsättas en förutsättningslös utredning för att konstatera, i vad mån samhället bör ha inflytande över dessa företag i fortsättningen. Jag

Ang. ökad statskontroll över malmtillgångarna m. m. (Forts.)

tror att det är nödvändigt, att en sådan utredning kommer till stånd och att man får ett resultat av denna, så att statsmakterna kunna bli i tillfälle att ta definitiv ståndpunkt till frågan. Ty den kommer säkerligen att återkomma år efter år, ända till dess den en gång blir löst och man får ett klart och tydligt besked.

Med dessa ord, herr talman, skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nordenson: Herr talman! Herr Ekströmer har här berört de synpunkter, som lagts på detta ärende — det är de malmpolitiska, de socialpolitiska, de konjunkturpolitiska och de rent privatekonomiska — och han har påpekat, att det finnes stora möjligheter för statsmakterna att komma till rätta med dessa problem utan att göra några djupgående ingripanden. Om det gäller t. ex. att mota en rovdrift av en gruva, ha vi möjligheter därtill genom gruvlagen. Skulle det bli fråga om en alltför stor export, kan det regleras genom handelspolitiska åtgärder, och de konjunkturpolitiska synpunkterna torde i många fall kunna tillgodoses utan direkt statlig äganderätt. Om vi få nedåtgående konjunkturer och det uppstår svårighet att försälja en gruvas produkter och ett stillastående hotar, kan detta hot knappast mötas på annat sätt än att man bryter malmen och lagrar den. Då kan man få en god utjämning genom att staten hjälper till att stödja en lagring, även om företaget befinner sig i enskild ägo. Vidare kan därvidlag mycket åstadkommas, om man fullföljer en tanke, som har förts fram i detta sammanhang, nämligen att staten genom sin skattepolitik möjliggör för företagen att i ökad utsträckning reservera av vinster under gynnsamma år för att tillgripa det reserverade under ogynnsamma, vilket i det här föreliggande fallet skulle ske genom att verkställa brytning på lager.

Vad de socialpolitiska åtgärderna beträffar är det klart, att man vid gruvdrift möter en viss risk för att en gruva måste nedläggas på grund av att den blir uttömd. Därmed nödvändig göres en förflyttning av arbetskraft. Det har emellertid visat sig, att sådana fall förekomma även inom andra områden, och det har ingalunda varit alldeles omöjligt att komma till rätta med dessa problem, även om företagen vid nedläggningen befunnit sig i enskild ägo. Tvärtom har det visat sig, att genom ett samarbete mellan företagen och de statliga myndigheterna sådana avvecklingar kunnat göras på ett ur samhällets synpunkt tillfredsställande sätt, och det terde därför också kunna ske med gruvorna.

Det kan vara av intresse att uppmärksamma vad kommerskollegium anför här om: »I de fall, då allvarliga sociala olägenheter skulle kunna tänkas uppstå, lär det icke saknas medel att från statsmakternas sida påverka förhållandena, även om företaget i fråga befunne sig i enskild ägo.» Jag tror inte, att man har anledning att alltför mycket ställa dessa gruvföretag i en särklass såsom någonting som skall behandlas med en speciell lagstiftning. Även om här råda vissa säregna förhållanden, tror jag, att sådana återfinnas i större eller mindre utsträckning också på andra områden och att det saknas anledning att gripa till en alltför långt gående speciallagstiftning.

Man kan nu fråga sig, vilka företag det är som man tänkt att förstatliga. Ja, vad beträffar de större företagen som bearbetas i Norrland så regleras ju deras förhållande till staten genom avtal. En mycket stor del av de fyndigheter som prospekterats i Norrland äro redan inmutade av staten. I det ytt- rande, som kanske går längst i fråga om krav på statskontroll, nämligen Svenska gruvindustriarbetarförbundets, säger man ifrån att de gruvor som höra till järnbruken, de s. k. bruksgruvorna, näppeligen böra komma i fråga. Man säger i motionen i största allmänhet, att det är »de viktigare företagen».

Ang. ökad statskontroll över malmtillgångarna m. m. (Forts.)

som på detta sätt eventuellt skola övertas av staten. Kommerskollegium har gått närmare in på hur man skall tolka detta uttalande och kommer till det resultatet, att därmed tydligen åsyftas företag av en viss storleksordning och företag, som komma upp till en viss avkastning. Man kan icke värja sig för misstanken, att det alltså är frågan om hur framgångsrika företagen äro, som blir avgörande för huruvida ett ingripande skall komma till stånd. Det säges nämligen — jag tror att det är i gruvindustriarbetarförbundets yttrande — att sådana gruvor som i huvudsak äro utbrutna eller som äro lågvärdiga inte skola ifrågakomma. Nu är det klart, att all gruvdrift är riskfylld. Vi veta ju, såsom också reservanten herr Ekströmer framhöll, att ett mycket stort antal gruvföretag har måst nedläggas och att på grund därav mycket pengar förlo-rats. Det är klart, att risken för att ett förstatligande skulle komma till stånd, så snart ett företag bleve framgångsrikt, måste verka i hög grad nedsättande på lusten att investera.

Därmed kommer jag över till frågan, vilken betydelse den enskilda investe-ringen kan ha. Motionären framhöll, att man i vår gruvlagstiftning infört den bestämmelsen, att staten är delägare till 50 procent, och han menade, att man därmed anvisat vägen och att man borde gå vidare så småningom till ett helt förstatligande. Jag skulle för min del vilja säga, att man med samma berätti-gande kan tolka denna lag så, att däri har sagts, att staten visserligen skall ha en andel i dessa tillgångar, men att man vill ha detta hälftenbruk med in-mutaren emedan man vill utnyttja det enskilda initiativet. Man vill ge detta ini-tiativ en möjlighet att hjälpa till att upptäcka malmfyndigheterna och även bi-träda vid utnyttjandet. Jag tror, att det är en tanke, som vinner mycket starkt stöd i utvecklingen.

Se vi på vad som hänt under de senare årtiondena skola vi finna, att ett mycket stort antal av de gruvor, som under dessa år upptäckts här i landet, har framkommit genom enskild prospektering. Jag vill erinra om exempelvis Boli-dens gruvor, som äro resultatet av ett utomordentligt systematiskt sökande un-der årtal, varvid det enskilda kapitalet har investerat högst avsevärda belopp innan ett resultat nåddes. Det var också till stor del under detta arbete som de moderna prospekteringsmetoderna utarbetades. Här har det enskilda initia-tivet givit en värdefull stöt framåt, som varit till nytta båda för de enskilda och för det allmänna. Det är Bolidengruvorna, som under den gångna krigs-tiden varit oss ett ovärderligt stöd i vår försörjning med metaller, i främsta rummet koppar, men även bly och zink, för att nu inte tala om det guld, som utvunnits ur dessa gruvor.

Jag tror att vi således ha all anledning att säga, att den anordning, som kom till stånd genom den senaste gruvlagen, har ett mycket stort värde just genom att den bereder det enskilda initiativet möjlighet att sätta in sina kraf-ter och bidra till att vi få fram våra fyndigheter och få dem exploaterade. Men för att detta skall ske, är det nödvändigt att den enskilda företagsamhe-ten känner en viss frihet och känner, att den verkligen kan få ett utbyte av sina insatser. Kommer hotet om förstatligande över den fria företagsamheten, så måste det verka dämpande och nedsättande på effektiviteten av den enskilda företagsamheten.

I det sammanhanget vill jag särskilt understryka, att det för närvarande från socialdemokratiskt håll gång på gång framhållits, att man inte vill scha-blonmässigt socialisera, utan man ifrågasätter socialisering endast där man kan öka och förbättra effektiviteten hos företagen. Då anser jag också att det är mycket angeläget, att vi inte gå in på sådana åtgärder, som enligt min mening äro direkt ägnade att nedsätta effektiviteten hos verksamheten på detta om-råde.

Ang. ökad statskontroll över malmtillgångarna m. m. (Forts.)

När jag här kommit in på frågan om effektiviteten hos svensk gruvdrift, kan jag inte underlåta att beröra en händelse, som ägde rum för några år sedan och som kanske kan ha ett särskilt intresse för motionären, därför att den belyser, hur man från ryskt håll ser på våra svenska förhållanden. De ryska myndigheterna utsände år 1941 en delegation till Sverige med de främsta gruvexperterna i Ryssland i spetsen med den begäran, att de skulle få studera svenska gruvförhållanden. När de hade gått igenom vår gruvdrift och rest runt i landet och mycket noggrant satt sig in i förhållandena, deklarerade de för sin del, att de hade fått det bestämda intrycket att den svenska gruvdriften var en av de effektivaste i hela världen. Under sådana omständigheter tror jag, att man skall vara en smula försiktig i fråga om åtgärder, som obestriddligen måste verka i riktning mot att dämpa den företagarlust och den framåtanda, som ha skapat just denna effektivitet. Jag tror att det hot, som ligger i motionen och i dess begäran om utredning, är ägnat att nedsätta denna effektivitet, denna arbetslust och denna framåtanda.

Det är med utgångspunkt härifrån som jag, herr talman, yrkar bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr **Öhman**: Herr talman! Bara några ord med anledning av herr Nordensons anförande.

Jag tyckte, att den första delen av anförandet egentligen var en rätt god argumentering för att staten skulle överta gruvorna, då ju herr Nordenson mycket klart erkände, att man vid konjunkturväxlingar måste lita till statens stöd — staten skall ingripa, så att man kan lagra malmen, och den skall även ingripa på annat sätt för att hålla sysselsättningen i gång. Därmed har ju herr Nordenson erkänt att det privata kapitalet icke kan garantera full sysselsättning, utan att staten måste ingripa. Det tycker jag, som sagt, är ett mycket gott argument för den motion, som här föreligger till behandling.

Sedan gällde det de väldiga risker, som äro förbundna med gruvföretagens drift. Om det nu är så, att riskerna äro så stora, då måste jag fråga herr Nordenson: varför är man på det håll, där man företräder storkapitalets intressen, så rädd att bli befriad från riskerna? Om staten övertar gruvhanteringen, slipper ju privatkapitalet ta de stora risker, som enligt herr Nordensons yttrande föreligga inom gruvindustrin. Jag är ganska övertygad om att ifall staten får ta vinsten, så kan staten också mycket väl bära de risker inom gruvindustrin som det privata kapitalet nu påstår sig bära.

Till sist några ord beträffande effektiviteten. Jag är för min del tämligen förvissad om att gruvexperterna — ingenjörer, vetenskapsmän och andra, som verkligen ha drivit fram den svenska gruvindustrin till nuvarande effektivitet — i och för sig inte ha någonting emot att byta arbetsgivare och bli anställda i statens tjänst, om staten, vilket den kan, garanterar minst lika goda utkomstmöjligheter och minst lika fritt utlopp för det personliga initiativet som det svenska monopolkapitalet kan ge.

Herr **Heüman**: Herr talman! Jag fäste mig vid att herr Nordenson sade, att den enskilde företagaren och staten skulle i samverkan kunna se till att följderna av konjunkturväxlingarna inte bleve alltför svårartade och kännbara. Det kan ju vara riktigt, men är det så, att staten vid sidan av de enskilda företagen skall garantera åtgärder i syfte att i största möjliga utsträckning eliminera riskerna vid inträdande konjunkturväxlingar, är det alldeles självfallet, att staten bör fordra att få en ganska stark kontroll över företagsamheten. Det är ju inte något annat som utskottet här skrivit om än att det skulle verkställas en utredning, huruvida och i så fall på vilket sätt samhällets kontroll över

Ang. ökad statskontroll över malmtillgångarna m. m. (Forts.)
malm- och mineraltillgångarna bör ökas. Jag tycker, att det sätt, på vilket utskottet har skrivit, inte skulle behöva vara avskräckande, åtminstone inte så avskräckande, att det skulle nedsätta arbetslusten och intresset att bedriva rörelsen på ett effektivt sätt, vilket herr Nordenson befarade. Enligt min mening borde det inte ens för reservanterna vara farligt att ansluta sig till vad utskottet skrivit.

Såsom jag sade förut bör frågan klargöras, och den kan ju inte bli klarlagd, förrän man får den tillräckligt utredd. Utredningen får sedan visa, på vad sätt frågan bör lösas, och det är närmast det vi syfta till.

Herr Nordenson: Herr talman! Jag skall fatta mig kort. Med anledning av vad herr Öhman sade vill jag framhålla, att vi företagare ingalunda begära att bli befriade från risker. Men om vi ta risker, vilja vi ha möjligheter att också få vinster för att täcka riskerna. Vad vi inte vilja utsätta oss för är, att vi skola komma i det läget, att vi ta riskerna, medan staten tar vinsterna.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Johansson, Johan Bernhard*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Johansson, Johan Bernhard*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 53;

Nej — 41.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle kammarens beslut i detta ärende genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Ang. förstatligande av krigsmateriel-industrierna.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion angående förststatligande av de industrier, som hava tillverkning av krigsmateriel som huvuduppgift.

Ang. förstatligande av krigsmaterielindustrierna. (Forts.)

I en inom första kammaren väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 75, hade herrar *Öhman* och *Linderot* föreslagit, att riksdagen skulle hemställa till Kungl. Maj:t att efter utredning framlägga förslag om förstatligande av de industrier, vilka hade tillverkning av krigsmateriel som huvuduppgift, främst aktiebolaget Bofors med dotterföretag, varvid de subventioner och förmåner av skilda slag statsmakterna beviljat dessa företag borde räknas staten till godo vid övertagandet.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att första kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville genom krigsmaterielinspektionen eller på annat sätt noggrant följa frågans utveckling samt, då tillfället därtill befunnas lämpligt, framlägga förslag i ämnet för riksdagen.

Reservation hade anmälts av herrar *Ekströmer*, *Albert Andersson* och *Albertsson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag har begärt ordet i denna fråga, men då tiden är långt framskriden, skall jag inskränka mig till att med hänvisning till vad vi i vår reservation anført yrka bifall till reservationen och alltså avslag på motionen.

Herr Heüman: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Holmberg: Herr talman! Jag skall be att å motionärernas vägnar få uttrycka min tillfredsställelse över utskottets mycket positiva förslag. Det sammanfaller visserligen inte helt med motionens yrkande, men det uppbäres såvitt jag kan finna av en mycket stark sympati för motionens syfte, och det ligger så nära motionens yrkande, att man har anledning att hoppas, att resultatet av vad utskottet föreslår skall bli detsamma som om motionens yrkande hade gått igenom oförändrat.

Reservanterna i detta ärende hävda en mening, som ganska starkt avviker från utskottets. De säga, att enskilda företagare äro bäst skickade att handha en krigsmaterielindustri, som huvudsakligen måste basera sig på export. Jag är inte så säker på det, och jag kan inte finna, att i reservationen anförts något som helst bevis härför. Kanske kunde herr Ekströmer ha anført något, om han inte begränsat sig till att endast yrka avslag på motionen. Jag hoppas i så fall, att han kommer att göra det sedan. Men jag tror inte att han kan det, ty av allt att döma måste påståendet i reservationen betraktas såsom en trossats, som inte behöver motiveras. Trossatser ha ju dock rätt ofta det felet, att de ha föga eller intet med verkligheten att göra.

Jag skulle vilja erinra herr Ekströmer om att regering och riksdag redan på 1930-talet ansågo sig nödsakade att föreskriva exportlicenser för krigsmateriel. Vad innebar det, om inte att både regering och riksdag redan då underkände den enskilde företagarens kvalifikationer att handha en krigsmaterielindustri, som huvudsakligen baserades på export? De betecknade ju genom licensförandet den enskilde företagaren såsom mindre omdömesgill, då det gällde att avgöra, i vilken utsträckning produktion för export skulle förekomma och vart varorna skulle exporteras. Detta skedde på en tid, då de borgerliga partierna ännu hade majoritet i riksdagen. Jag tror inte, att det sedan dess har framkommit någonting, som tyder på att de enskilda företagen skulle vara bättre

Ang. förstatligande av krigsmaterielindustrierna. (Forts.)

kvalificerade nu än tidigare att handha en dylik export. Mig förefaller deras uppträdande i de ockuperade länderna, som jag tidigare i dag hade anledning att påtala, tyda på raka motsatsen. Det enda land, i vilket krigsmaterielindustrien i de ockuperade delarna — landet ockuperades blott delvis — inte tjänade ockupanterna och deras syften, var det land, där den privata företagsamheten är bannlyst ur storindustrin. I alla de övriga länderna trädde krigsmaterielindustrien i fiendens tjänst. Det var kanske inte så överraskande, ty de som inte ha betänkligheter mot att under förevändning, att de skola tjäna det egna landets försvar, hålla på att rusta upp kringliggande länder — bland dem kanske också sådana som komma att uppträda som angripare mot det egna landet — de kunna inte gärna hysa några betänkligheter, när det gäller att flytta från den ena sidan i ett krig till den andra. Huvudsaken för dem måste ju hela tiden vara profiten. Ur den synpunkten kan jag erkänna att det ligger något i reservanternas påstående, att de enskilda företagen äro bäst skickade att handhava en krigsmaterielindustri, i huvudsak baserad på export. Det är onekligen så, att de som uteslutande se till förtjänsterna äro mest lämpade att bedriva en företagsamhet, vars produkter sedan de exporterats så småningom kunna komma att vändas mot det egna landet och dess intressen.

Jag inskränker mig, herr talman, till dessa erinringar och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag blev ganska förvånad då den siste ärade talaren påstod, att den omständigheten att staten har infört licenssystem för krigsmaterielexporten skulle innebära ett underkännande av industriens kvalifikationer. Det är väl en ganska vanlig företeelse att staten av ett eller annat skäl utfärdar en dylik spärr för export av olika varor. Det har ju skett för en mängd varor, utan att man därför på något sätt underkänner omdömet hos den industri som tillverkar produkterna i fråga. Om staten vill medge export till ett främmande land eller inte kan ju bero på omständigheter, som bara regeringen och inte vederbörande industri har kännedom om.

Vad sedan gäller frågan om statlig eller privat verksamhet inom krigsmaterielindustrien, är det väl bäst att jag helt håller mig till Bofors, eftersom det synes vara detta villebråd som motionärerna främst sikta på i avsikt att döda. Före kriget måste Bofors för att ha full sysselsättning exportera ungefär 90 procent av sin tillverkning av krigsmateriel. Beställningarna från svenska staten motsvarade blott tio procent av Bofors produktion. Under krigsåren har naturligtvis svenska staten tagit allt som kunnat produceras. När beställningarna från svenska staten nu förmodligen mer och mer komma att minskas, räknar man vid Bofors med att åter behöva exportera omkring 90 procent av produktionen. Exporten kanske behöver bli ännu större, om svenska statens beställningar skulle minskas än mer.

Man måste då fråga sig, om det verkligen är tänkbart att svenska staten skulle kunna uppträda såsom exportör av krigsmateriel till andra länder. Det skulle säkert ganska snart anmälas missnöje från andra stater och kanske inträffa utrikespolitiska komplikationer. Jag läste häromdagen en notis i Dagens Nyheter, att en främmande makt uttalat sitt missnöje med en planerad export av patronhylsor från ett statligt företag här i Sverige. Denna export ansågs olämplig och måste väl därför också troligen inställas. Men situationen blir naturligtvis en helt annan, om det är ett privat företag som uppträder såsom exportör. Staten måste givetvis bevilja licens, men det blir ju inte svenska staten som sådan, som uppträder såsom exportör av krigsmateriel. Ett förstatligt Bofors skulle troligen ganska snart få nöja sig med blott de obetydliga beställningar av krigsmateriel som svenska staten kan erbjuda. Med en så

Ang. förstatligande av krigsmaterielindustrierna. (Forts.)

liten omsättning skulle hela tillverkningen av krigsmateriel äventyras. Staten skulle då genom subventionering behöva tillskjuta betydande belopp varje år för att bestrida de kostnader som eljest skulle täckts genom exportaffärer. Här-till skulle komma svårigheter att med en så obetydlig tillverkning kvarhålla tekniskt och vetenskapligt skolad personal av alla grader. Den livliga kon-takten med utvecklingen utomlands skulle också äventyras. De upplysningar som kunna införskaffas på officiell väg äro ju i regel av föga eller intet värde i jämförelse med de upplysningar som en levande privat industri kan inhämta.

Ett statsägt Bofors skulle därför, förutom att det sannolikt skulle sluka stora summor i form av subventioner, snart nog falla ned från den obestridliga rangplats som företaget nu intar och som gjort dess namn välkänt över hela världen. Kvaliteten skulle säkerligen sjunka på grund av den ringa tillverk-ningen, vilket sannerligen inte skulle bli till fördel för vårt försvar.

Det är därför, herr Holmberg, inte någon doktrinär mentalitet utan en rent praktisk syn på saken som ligger bakom vår uppfattning när vi förklara, att enskild drift i detta fall är att föredraga framför statlig.

Herr **Holmberg**: Herr talman! Jag vill påpeka för herr Ekströmer med anledning av vad han sade om ett statsägt Bofors, att det för närvarande pri-vatägda Bofors faktiskt slukar mycket stora summor i statliga subventioner, givna i form av överpriser och skattelättnader. Hade vi ett statsägt Bofors, där staten till exempel kunde tillgodogöra sig vinsten på fredsproduktionen för att med den finansiera försvarsberedskapen vid Bofors, skulle staten, därest det blev krig och Bofors fulla kapacitet för krigsmaterielproduktion ånyo måste tagas i anspråk, ha möjlighet att göra detta utan att betala sådana subventioner, som nu ha förekommit, och utan att vid sidan om detta betala aktieägarna tolv procent i utdelning per år på deras insatta kapital.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlig-het med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr **Ekströmer** begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och antages det förslag, som inne-fattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resul-tat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 46;

Nej — 39.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Ang. förstatligande av krigsmaterielindustrierna. (Forts.)

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle kammarens beslut i förevarande ärenden genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden. Herr talmannen hemställde nu, att behandlingen av de återstående ärendena på föredragningslistan, utrikesutskottets utlåtanden nr 2 och 3, måtte uppskjutas till ett annat sammanträde.

Herr von Heland: Herr talman! Jag vet att det är handelsministern, som begärt att utrikesutskottets förevarande ärenden skulle placeras sist på föredragningslistan och att herr talmannen skulle avbryta förhandlingarna före dessa ärenden. Utrikesutskottet har efter noggrann behandling av dessa ärenden avslutat sitt arbete den 2 maj; jag ber kammarens ledamöter att se på dateringen, som är den 2 maj. Emellertid förhindrade handelsministern ärendenas bordläggning, och först häromdagen bordlades de. Nu har alltså handelsministern begärt att ärendena inte heller i dag skulle komma under kammarens behandling. Jag finner detta mycket beklagligt, ty mot det svensk-danska handelsavtalet kan riktas kritik, och vissa punkter i avtalet äro mycket besvärliga för den inhemska jordbruksproduktionen. Vissa klarlägganden äro därför önskvärda från handelsministerns sida, och dessa klarlägganden borde ha kommit snart.

Det är möjligt, att man nu söker rätta till vissa förhållanden i anledning av den kritik, som framkommit inom utskottet och under hand, men som skäl för uppskovet med behandling av ärendena anges, att handelsministern önskar lämna en handelspolitisk redogörelse. Om denna redogörelse ännu inte är färdigskriven, så kunde den väl ha lämnats i sammanhang med behandlingen av ett annat ärende, exempelvis utrikesutskottets utlåtande nr 3, som rör det svensk-finska handelsavtalet, mot vilket ju ingen kritik riktats. Då hade vi kunnat i dag behandla det svensk-danska handelsavtalet.

Slutligen önskar jag, herr talman, uttala, att det vore beklagligt om det skulle bli praxis, att regeringsmedlemmar även på detta sätt försinka riksdagsarbetet.

Jag skall nu nöja mig med att hemställa, att dessa ärenden verkligen måtte behandlas vid nästa plenum, så att det inte blir ytterligare uppskov. Efter denna min hemställan har jag ingen erinran mot att herr talmannen nu avbryter förhandlingarna.

Herr Sandler: Herr talman! Det kan inte vara rimligt att i något enda avseende ingå på en sakdiskussion i frågans nuvarande läge. Det är ju alldeles riktigt som herr von Heland här påpekar, att förseningen i handläggningen av dessa båda utlåtanden ifrån utrikesutskottet representerar inte en utan två veckor, alldenstund ärendena voro färdigbehandlade inom utskottet vid den tidpunkt, som herr von Heland angivit. Då nu emellertid vederbörande statsråd har hemställt om ett uppskov med behandling av ärendena, torde det överensstämma med vanlig riksdagssed, att det tages hänsyn till ett sådant uttryckligt önskemål. Det kan ju, herr von Heland, finnas andra skäl till ett sådant önskemål än att ett anförande inte är färdigskrivet. Det tillkommer naturligen inte mig utan vederbörande statsråd att förebringa den egentliga motiveringen för det uppskov, som nu kommit att ske, och jag förmodar, att vi också sedermera få en sådan motivering.

Jag har för min del inte någon erinran att göra mot att ärendenas behandling uppskjutes.

Ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden. (Forts.)

Herr von Heland: Herr talman! Jag skulle endast vilja framföra det önskemålet, att ett statsråd, om han har sådana här önskemål, skulle kunna underätta dels utskottet om att ärendet inte kommer att handläggas och dels dem, som eventuellt äro reservanter i ärendet, så att dessa få veta att avsikten är att ärendet inte skall behandlas.

Efter härmed slutad överläggning bifölls herr talmannens förslag om uppskov till ett annat sammanträde med behandlingen av utrikesutskottets utlåtanden nr 2 och 3.

Föredrogos och bordlades de vid sammanträdet början avlämnade kungl. propositionerna nr 284 och 285.

Anmäldes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 235, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 2 mom. 1 förordningen den 21 juni 1922 (nr 277) angående postsparbanken.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 33 bifölles även av andra kammaren.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 387, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut om tillsättande av ett särskilt utskott för behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 255 m. m.

Herr förste vice talmannen erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman: Jag ber att få hemställa, att sedan kamrarna beslutit tillsätta ytterligare ett särskilt utskott, antalet suppleanter i utskottet måtte bestämmas till tjugu.

Denna hemställan bifölls.

Herr talmannen yttrade, att han efter samråd med andra kammarens talman finge föreslå, det första kammaren ville besluta att vid sammanträde lördagen den 18 i denna månad företaga val av ledamöter och suppleanter i det särskilda utskott, kamrarna nu beslutit tillsätta.

Detta förslag antogs.

Ordet lämnades på begäran till herr **Lindblom**, som anförde: Herr talman! Enligt uppgift i tidningarna har jordbruksministern i Förenta staterna framlagt ett program för nedskärning av den inhemska spannmålsförbrukningen, vilket program innebär bland annat förbud att använda säd för framställning av vissa alkoholhaltiga drycker.

Med hänsyn till försörjningsläget i världen och till nedskärningen av de svenska livsmedelsransonerna synes det angeläget att frågan om användningen av livsmedel för framställning av sprit- och maltdrycker upptages till prövning även i vårt land. Knappheten på spannmål föranledde att under kriget överenskommelse träffades med bryggerierna om att minska inbryggingsstyrkan i ölet, varigenom vissa besparingar kunde uppnås. Senare har enligt uppgift viss höjning ägt rum.

Med hänvisning till det ovan anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet få framställa följande frågor:

Första kammarens protokoll 1946. Nr 19.

*Interpellation
ang. tilldel-
ningen av
spannmål för
bryggeriända-
mål.*

Interpellation ang. tilldelningen av spannmål för bryggeriändamål. (Forts.)

1. Är herr statsrådet villig att inför riksdagen lämna en redogörelse för nu tillämpade grunder vid tilldelning av spannmål till bryggeriändamål?

2. Anser herr statsrådet att läget i fråga om vår spannmålsförsörjning tillåter en fortsatt tilldelning av spannmål för tillverkning av skattepliktiga malt-drycker i den omfattning som för närvarande sker?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.52 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Lördagen den 18 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 2 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Quensel* avlämnade

dels Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 270, med förslag till lag om ändring i utlänningslagen den 15 juni 1945 (nr 315);

nr 273, angående vissa anslag till universiteten och den medicinska undervisningen m. m.;

nr 278, angående anslag till ersättning till Stockholms stad för underhåll av fångar i stadens rannsakningsfängelse;

nr 279, angående vissa åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen;

nr 282, angående anslag till allmän bostadsräkning m. m.;

nr 287, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 § förordningen den 31 januari 1932 (nr 17) om accis å silke, m. m.;

nr 288, med förslag till förordning angående fortsatt giltighet av förordningen den 15 december 1944 (nr 779) om kristillägg å daghjälp från erkända arbetslöshetskassor; samt

nr 291, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 21 § 2 och 3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor;

dels ock Kungl. Maj:ts skrivelse nr 290, med tillkännagivande, att i statsverkspropositionen bebadad framställning angående anslag till bidrag till barnhusen icke kommer att föreläggas riksdagen.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m.;

nr 239, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till konstfackskolan;

nr 240, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående samarbete med Stockholms stad och Stockholms läns landsting för uppförande och drift av en medicinsk tuberkulosklinik och en thoraxkirurgisk klinik vid karolinska sjukhuset;

nr 241, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till omkostnader för lagring m. m. av gengaskol genom Svenska gengasaktiebolaget;

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till tillverkning av syntetiskt gummi;

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till markförvärv för flygfältsarbeten;

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till lastkommittén i New York; samt

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till sprängämnesinspektionen.

Företogs val av tolv ledamöter i andra särskilda utskottet. Därvid avlämnades 38 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Källman,
» Forslund,
» Linnér,
» Berg, Robert,
» Wahlund,
» Anderberg,
» Krügel,
» Johanson, Karl Emil,
» Englund,
» Anderson, Gustaf Iwar,
» Lodenius,
» Björkman.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Anställdes val av tjugu suppleanter i andra särskilda utskottet. Därvid avlämnades 35 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Söderdahl,
» Lindén,
» Bondeson,
» Boman,
» Andersson, Gustav Emil,
» Elmgren,
» Sandberg,
» Hagman,
» Sundelin,
» Ericson, Johan Eric,
» Grym,
» Andersson, Albert,
» Nilsson, Hjalmar,

Herr Arrhen,
» Lindgren,
» Bergh, Ragnar,
» Albertsson,
fru Svenson,
herr Löthner,
» Näslund.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Herr statsrådet Nilsson avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 286, angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt vägförvaltningarna; och
nr 292, angående avsättning till statens automobilskattemedelsfond.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 274, med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet, m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 275, med förslag till vissa ändringar i allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 280, angående anslag till Länsstyrelserna: Avlöningar för budgetåret 1946/47 m. m.;
nr 283, angående anslag för budgetåret 1946/47 till avveckling av beredskapen m. m.; samt
nr 284, angående fortsatt verksamhet för hindrande och uppdagande av spioneri m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 285, med förslag till lag om användande av statspolispersonal för vissa särskilda uppgifter.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr Sundvik väckta motionen, nr 344, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 6 och 9 §§ lagen den 17 juni 1916 (nr 235) om försäkring för olycksfall i arbete, m. m.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 270, 273, 278, 279, 282, 286—288, 291 och 292 samt skrivelse nr 290.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till statens institut för folkhälsan;

nr 132, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för vissa undersökningar vid statens institut för folkhälsan;

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare medel för budgetåret 1945/46 för kommittéer och utredningar genom sakkunniga under femte huvudtiteln;

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition av fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna jämte i ämnet väckta motioner;

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till trådradioanläggningar;

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa under järnvägsstyrelsens förvaltning stående fastigheter;

nr 137, i anledning av väckt motion om familjebidrag åt de värnpliktiga;

nr 138, i anledning av väckt motion angående löneställningen för löjtnanten vid Dalregementet N. L. Melander; samt

nr 139, i anledning av väckta motioner om lotsverkets övertagande av handhavandet av säkerhetsanordningar till ledning för fiskefartyg;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 243, angående reglering av sockernäringen i riket m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 32, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag angående rätt till avdrag för gift kvinnas inkomst vid den statliga beskattningen;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av väckta motioner om beredande av möjlighet för vissa köpingar samt mindre städer att bilda polisdistrikt tillsammans med omkringliggande socknar;

nr 33, i anledning av väckt motion angående revision av bestämmelserna i 6 kap. strafflagen om skadestånd m. m.;

nr 34, i anledning av väckt motion angående viss ändring i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande; samt

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § strafflagen för krigsmakten;

andra lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner;

jordbruksutskottets memorial och utlåtanden:

nr 44, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande nr 39 över väckta motioner om statsbidrag till Svenska fiskarens studieförbund;

nr 45, i anledning av andra kammarens återremiss av utskottets utlåtande nr 43 över väckt motion om gottgörelse åt jordägare i Kumla m. fl. socknar för förluster, åsamkade av Sagåns översvämning år 1944;

nr 46, angående departementsvis uppgjorda förteckningar över försäljningar m. m. av viss kronan tillhörig fast egendom;

nr 47, angående förteckning över av domänstyrelsen försälda hemman och lägenheter;

nr 48, i anledning av väckt motion om viss ändring av bestämmelserna i kungörelsen angående villkor för erhållande av statsbidrag till förrättningar enligt lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet;

nr 49, i anledning av väckt motion angående förstärkning av de s. k. ofullständiga jordbruken med skog;

nr 50, i anledning av väckta motioner om beredande av bättre ekonomiska levnadsvillkor åt innehavare av s. k. ofullständiga jordbruk;

nr 51, i anledning av väckta motioner om utredning angående ändrade rösträttsgrunder vid allmänna- och jordägarstämmor;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna å vissa slag av fisk m. m.;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till trädgårdsundervisning jämte i ämnet väckta motioner;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen beträffande jordbruksdepartementet gjorda framställningar om anslag till kapitalinvesteringar jämte i ämnet väckta motioner;

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av sockernärningen i riket m. m., såvitt angår anslag till kostnader i samband med sockerregleringen;

nr 56, i anledning av väckta motioner om utredning angående jordbrukets fastighetskredit m. m.;

nr 57, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag rörande komplettering av ofullständiga jordbruk med skog;

nr 58, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om statliga stödåtgärder för befrämjande av försöksvis inrättade föreningsladugårdar;

nr 59, i anledning av väckt motion angående åtgärder till befrämjande av linodlingen i Norrbotten; samt

nr 60, i anledning av väckt motion angående översyn av åtgärderna för bekämpande av fjäderfäsjukdomarna i riket; ävensom

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 13, i anledning av väckt motion om utredning av frågan angående modernisering, större spridning och eventuellt förbilligande av de statliga publikationerna;

nr 14, i anledning av väckta motioner om återinförande genom postverkets försorg av utbärning av värdepost samt angående utredning av frågan om återinförande av värdebrevbäringen; samt

nr 15, i anledning av väckt motion om förhindrande av att tjänsteålderns betydelse övervärderas vid befordringar till ämbeten och tjänster.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.23 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.